

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Εφαρμοσμένη Οικονομική στην Τραπεζική και Χρηματοοικονομική»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

LOS ALMYROS: ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΤΟ «ΚΟΙΝΟ»
(COMMONS)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΛΑΖΑΡΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΑΡΒΑΝΙΤΙΔΗΣ

ΒΟΛΟΣ 2022

Ο Παναγιώτης Λαζάρου γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Los Almygos: από την κοινότητα στο «κοινό» (commons)» αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο ΔΗΛΩΝ

Ευχαριστίες

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Πασχάλη Αρβανιτίδη, για την αμέριστη υποστήριξη, τις στοχευμένες παρεμβάσεις του και το ενδιαφέρον που επέδειξε, κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Έπειτα, θα ήθελα να εκφράσω την βαθιά ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου και στους ανθρώπους εκείνους που στάθηκαν πλάι μου καθ' όλη τη διάρκεια αυτού του ερευνητικού έργου. Τη Χριστίνα Θάλεια Παππά και τον Μιλτιάδη Κωστούλα για την ευγενική παραχώρηση του φωτογραφικού υλικού τους. Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την αμέριστη εκτίμηση μου και το σεβασμό μου στα παιδιά του «Los Almyros» και ιδιαίτερα τον Ευστάθιο Μ. που μέσα από τις πολύωρες συναντήσεις μας, έκαναν κι εμένα προσωπικά να αισθανθώ κομμάτι της συλλογικότητάς τους και που χωρίς την πολύτιμη βοήθεια τους η έρευνα αυτή δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εστιάζει στη «Los Almyros», μια συλλογικότητα του Αλμυρού Μαγνησίας με αντικείμενο την παραγωγή, διαχείριση και ελεύθερο διαμοιρασμό της μουσικής και την προώθηση ενός εναλλακτικού τρόπου ζωής, για να την μελετήσει ως ένα πολιτισμικό κοινό. Η ανάλυση της «Los Almyros» ως κοινό γίνεται με τη βοήθεια του μεθοδολογικού πλαισίου Κοινωνικό - Οικολογικό Σύστημα (SES) και η αποτίμησή της με βάση τις Οστρομικές Αρχές Σχεδιασμού των κοινών. Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι ποιοτική και τα δεδομένα συλλέγονται κυρίως μέσω ημι-δομημένων ανοιχτών συνεντεύξεων με έξι κομβικά πρόσωπα της συλλογικότητας. Η εργασία συμπεραίνει ότι η «Los Almyros» πληροί μια σειρά προϋποθέσεις που την κατατάσσουν σε ένα στιβαρό κοινό, παρά τα προβλήματα βιωσιμότητας που αντιμετωπίζει, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών της τελευταίας περιόδου. Ειδικότερα οι δράσεις της έχουν επεκταθεί εκτός των στενών ορίων της περιοχής του Αλμυρού και με το πέρασμα των ετών έχει λάβει έναν πιο κοινωνικό χαρακτήρα. Στη βάση της θεσμικής της οργάνωσης βρίσκεται η συνέλευση, ενώ μέσω του διαλόγου και των συζητήσεων ξεπερνιούνται τόσο οι διαφορές μεταξύ των μελών, όσο και οι όποιες παραβάσεις των άτυπων κανόνων λειτουργίας.

Λέξεις Κλειδιά: κοινά, πολιτιστικά κοινά, υποκοουλτούρες, μελέτη περίπτωσης, Los Almyros, Κοινωνικό - Οικολογικό Σύστημα, Οστρομικές Αρχές Σχεδιασμού.

ABSTRACT

This paper focuses on "Los Almyros", a collective based in the town of Almyros, Magnesia having as its main goal to produce, manage and cost-free share of music and promote an alternative lifestyle, in order to examine it as a cultural common. The analysis of "Los Almyros" as a common is done with the assistance of the Socio-Ecological System (SES) methodological framework and its valuation based upon the Ostromic Design Principles of commons. The methodology that is being used is a qualitative one and the data is collected mainly through semi-structured open interviews with six key persons of the collective. The paper concludes that "Los Almyros" fulfills a number of conditions that classify it as a firm common, despite the sustainability problems it faces due to the special conditions of the last period of time. Specifically, its activities take place far beyond the limited boundaries of Almyros area and over the years these actions have acquired a more social ethos. At the core of its institutional entity are the informal meetings, while through discussions and conversations, both the conflicts between members and any violations of the informal rules of operation are overcome.

Key Words: commons, cultural commons, subcultures, case study, Los Almyros, Social – Ecological System, Ostrom’s Design Principles.

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.1 Εισαγωγή.....	9
1.2 Σκοπός και στόχοι της μελέτης.....	10
1.3 Επισκόπηση κεφαλαίων.....	11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΚΟΙΝΑ: ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

2.1 Εισαγωγή.....	12
2.2 Κοινά αγαθά και Κοινά	12
2.2.1 Τα Κοινά	13
2.2.2 Τύποι Κοινών	17
2.2.3 Οι Κοινοί πόροι και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους	18
2.3 Η διαχείριση των κοινών πόρων	23
2.3.1 Η τραγωδία των «κοινών», κατά τον Hardin	25
2.4 Τύποι καθεστώτων διαχείρισης.....	28
2.4.1 Κρατικοποίηση.....	31
2.4.2 Ιδιωτικοποίηση.....	32
2.4.3 Τα Κοινά: Ένας τρίτος τρόπος διαχείρισης.....	33
2.5 Προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών καθεστώτων διαχείρισης...36	
2.6 Συμπεράσματα.....	50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΝΕΑΝΙΚΕΣ ΥΠΟΚΟΥΛΤΟΥΡΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ

ΚΟΙΝΩΝ

3.1 Εισαγωγή.....	52
3.2 Βασικοί ορισμοί και κατηγορίες «κουλτούρας» και «υποκουλτούρας»	52
3.3 Τα είδη νεανικής υποκουλτούρας	55
3.4 Τα συστατικά στοιχεία της νεανικής υποκουλτούρας.....	57

3.5 Η λειτουργία της νεανικής υποκοουλτούρας.....	58
3.6 Τα αίτια εμφάνισης των νεανικών υποκοουλτούρων.....	58
3.7 Η αντίδραση της κοινής γνώμης	60
3.8 Μελέτες περίπτωσης πολιτιστικών κοινών.....	62
3.9 Συμπεράσματα.....	66

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ «LOSALMYROS» ΩΣ ΚΟΙΝΟ

4.1 Εισαγωγή.....	68
4.2 Το ερευνητικό πλαίσιο.....	68
4.2.1 Δευτερογενή δεδομένα	71
4.2.2 Συνεντεύξεις.....	72
4.3.1 Το κοινό αγαθό.....	74
4.3.2 Η κοινότητα.....	78
4.3.3 Η οργάνωση της ομάδας	80
4.3.4 Το εξωτερικό περιβάλλον	83
4.3.5 Το μέλλον.....	84
4.4 Αποτίμηση με βάση τις αρχές σχεδιασμού	87
4.5 Συμπεράσματα.....	89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Συμπεράσματα.....	93
-----------------------	----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	98
--------------------------	-----------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	107
------------------------	------------

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Πίνακας 2.1 Οι τέσσερις τύποι αγαθών	22
Πίνακας 2.2 Τύποι περιουσιακών δικαιωμάτων (property rights) των κοινών πόρων	29
Πίνακας 2.3 Καθεστώτα διακυβέρνησης των κοινών πόρων (με κριτήριο την κατανομή των περιουσιακών δικαιωμάτων).....	30
Πίνακας 2.4 Κριτικές συνθήκες για τη διαμόρφωση επιτυχημένων θεσμών διαχείρισης των πόρων, όπως συντάχθηκαν από τους πέντε σημαντικότερους μελετητές των κοινών και συγχωνεύθηκαν από τον Agrawal (2003).....	44
Πίνακας 2.5 Μεταβλητές πρώτου και δεύτερου επιπέδου του πλαισίου SES.....	46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Πίνακας 4.1 Προφίλ ερωτώμενων	73
-------------------------------------	----

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Εικόνα 2.1 Βασική τυπολογία των κοινών πόρων.....	20
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Εικόνα 4.1 Η βασική δομή του αναθεωρημένου πλαισίου του Κοινωνικό – Οικολογικού Συστήματος SES	70
Εικόνα 4.2 Άποψη από το Αυτοδιαχειριζόμενο Στέκι Πολιτισμού του «Los Almyros»	77
Εικόνα 4.3 Αφίσες από δράσεις της ομάδας.....	80
Εικόνα 4.4 Στιγμιότυπα από δράσεις της ομάδας.....	82
Εικόνα 4.5 Στιγμιότυπα από δράσεις της ομάδας 2.....	84
Εικόνα 4.6 Στιγμιότυπα από δράσεις της ομάδας 3.....	86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.1 Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρούμε το έντονο ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας για το ζήτημα των κοινών πόρων και την ορθή διαχείρισή τους. Καταλυτικό ρόλο για αυτό διαδραμάτισαν οι περιβαλλοντικές προκλήσεις της ανθρωπότητας και η αδυναμία των παραδοσιακών μηχανισμών (της κρατικής παρέμβασης και της ελεύθερης αγοράς) να προσφέρουν ουσιαστικές λύσεις και να αποτρέψουν την υπερεκμετάλλευση και «τραγωδία» των κοινών πόρων.

Στο πλαίσιο αυτό, η επιστημονική κοινότητα υποδεικνύει μια διαφορετική προσέγγιση με πιο συλλογικό και κοινωνικό πρόσημο. Αυτή είναι τα «κοινά», τα οποία αποτελούν δομές αυτοδιαχείρισης κοινών πόρων από μία κοινότητα, παρέχοντας αποτελεσματικότερη οργάνωση για τη βιώσιμη διαχείριση των πόρων αυτών. Η πρωτοπόρος ερευνήτρια και βραβευμένη το 2009 για αυτή της την συνεισφορά με το Νόμπελ Οικονομικών Elinor Ostrom, θα είναι εκείνη η οποία θα προβάλλει τα κοινά ως ένα σύγχρονο εναλλακτικό θεσμό βιώσιμης και αποτελεσματικής εκμετάλλευσης των κοινών πόρων. Μέσα από την έρευνα και την ανάλυση διαφόρων περιπτώσεων από όλο τον κόσμο, η Ostrom θα υποστηρίξει ότι όντως είναι δυνατόν να υπάρξει ένας τρίτος εναλλακτικός τρόπος, όσον αφορά τη διαχείριση των κοινών πόρων. Αυτός είναι η παραχώρηση συλλογικών δικαιωμάτων (property rights) σε μια ομάδα-κοινότητα άμεσα ενδιαφερομένων, οι οποίοι αναλαμβάνουν την αυτοδιαχείριση των κοινών πόρων (Αρβανιτίδης, 2017).

Αν και η αρχική προσέγγιση της Ostrom αφορά τους φυσικούς κοινούς πόρους και τα "παραδοσιακά" κοινά, σιγά-σιγά η επιστημονική συζήτηση θα διευρυνθεί αγγίζοντας ζητήματα διαχείρισης που αφορούν τα ψηφιακά αγαθά, την πληροφορία και τη γνώση, την πολιτισμική κληρονομιά, κ.α. με αποτέλεσμα να μιλάμε πλέον για ψηφιακά κοινά, τα κοινά γνώσεως, τα πολιτιστικά κοινά κ.α. και γενικότερα για κοινά που αφορούν διαχείριση άυλων αγαθών.

1.2 Σκοπός και στόχοι της μελέτης

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής διατριβής είναι να μελετήσει την συλλογικότητα «Los Almyros» ως ένα πολιτισμικό κοινό παραγωγής και διαχείρισης μιας αστικής νεανικής κοινωνικής υποκοουλτούρας (subculture) που αναπτύσσεται στον Αλμυρό Μαγνησίας.

Ο όρος υποκοουλτούρα δηλώνει την ύπαρξη μιας διακριτής (υπο-)ομάδας ανθρώπων που διαφοροποιούνται από την ευρύτερη κοινωνία στην οποία ανήκουν ως προς τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, ιδέες, απόψεις, αξίες, κανόνες, πρότυπα συμπεριφοράς ή σύμβολα που χρησιμοποιούν. Τα μέλη μιας υποκοουλτούρας διαμορφώνουν ένα ιδιαίτερο, συλλογικό, πολιτισμικό αγαθό (μια δική τους 'κουλτούρα'), το οποίο περιλαμβάνει το δικό τους στυλ (μόδα, συμπεριφορά, τελετουργίες, αργκό, κτλ.), ενώ παράλληλα αναπτύσσουν ένα πλαίσιο άτυπων κανόνων και μηχανισμών για να το διαχειριστούν, να το ενισχύσουν και να το διαφυλάξουν. Υπό αυτήν την έννοια αποτελούν ένα πολιτισμικό κοινό. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι επιχειρήσεις επιδιώκουν να εκμεταλλευτούν εμπορικά την «ανατρεπτική» (cool) γοητεία μιας υποκοουλτούρας. Η διαδικασία αυτή της πολιτισμικής ιδιοποίησης συχνά οδηγεί στην αλλοίωση, τη φθορά, την παρακμή ή ακόμα και την εξάλειψη της υποκοουλτούρας, διαμορφώνοντας μια κατάσταση "τραγωδίας των κοινών" (Hardin 1968). Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιας περίπτωσης αποτελούν οι χίπις και οι πανκς.

Σε αυτό το πλαίσιο οι στόχοι της έρευνας οργανώνονται γύρω από τα κάτωθι θέματα:

- τον ορισμό της έννοιας των κοινών και τον προσδιορισμό των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση των κοινών και τις ποικίλες θεωρητικές προσεγγίσεις,
- την κατανόηση, ανάδειξη και αποτίμηση της συλλογικότητας «Los Almyros» ως πολιτισμικό κοινό παραγωγής και διαχείρισης μιας τοπικής υποκοουλτούρας (subculture), μέσα από την ανάλυση των κύριων χαρακτηριστικών της.

1.3 *Επισκόπηση κεφαλαίων*

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από τα κάτωθι τέσσερα κεφάλαια, των οποίων η δομή διαμορφώνεται ως εξής:

Στο παρόν πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια πρώτη εισαγωγή στον κόσμο των κοινών και στους προβληματισμούς που έχουν ανακύψει γύρω από αυτά. Στη συνέχεια ορίζουμε το σκοπό και τους στόχους της έρευνάς μας και εν τέλει κλείνουμε με την επισκόπηση της δομής των κεφαλαίων.

Το δεύτερο κεφάλαιο μελετάει την έννοια των κοινών όπου γίνεται αναλυτική καταγραφή και παρουσίαση των θεωρητικών προσεγγίσεων που αφορούν τους κοινούς πόρους και τα κοινά. Πιο συγκεκριμένα, αναλύονται οι τύποι, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και η έννοια των κοινών.

Το τρίτο κεφάλαιο συζητά την έννοια της υποκοουλτούρας, την οποία η παρούσα εργασία αντιμετωπίζει ως κοινό αγαθό. Το κεφάλαιο εστιάζει στις νεανικές υποκοουλτούρες, όπου παρουσιάζονται τα είδη και τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά τους, οι λόγοι για τους οποίους αυτές εκδηλώνονται και τον τρόπο που το κοινωνικό σύνολο αντιδρά σε αυτές. Δεδομένου ότι η διαχείριση των υποκοουλτουρών γίνεται από μία ομάδα μέσα σε ένα πλαίσιο, και ως εκ τούτου αποτελούν ένα πολιτισμικό κοινό, το κεφάλαιο στη συνέχεια παρουσιάζει κάποιες συναφείς αναλύσεις που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια στον χώρο των πολιτισμικών κοινών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εστιάζουμε στην περίπτωση της συλλογικότητας του «Los Almygos», όπου παρουσιάζουμε το όλο εγχείρημα και αναλύουμε τη δομή του, τον τρόπο λειτουργίας του και την εξέλιξη της πρωτοβουλίας. Η μελέτη του γίνεται υπό το πρίσμα του των μεταβλητών που ορίζει το πλαίσιο Κοινωνικό – Οικολογικό Σύστημα και η αποτίμηση με βάση τις Οστρομικές Αρχές Σχεδιασμού των κοινών.

Ολοκληρώνοντας, στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα τελικά συμπεράσματα που εξήχθησαν από την μελέτη και προτείνονται κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΤΑ ΚΟΙΝΑ

2.1 Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη περιγραφή της θεωρίας των κοινών. Αρχικά, αποσαφηνίζουμε τις έννοιες των κοινών πόρων και των κοινών. Στη συνέχεια επισημαίνουμε τις βασικές συνιστώσες των κοινών, καθώς και τους τύπους των κοινών που διακρίνουμε. Ακολούθως, αναλύουμε τα χαρακτηριστικά των κοινών πόρων και τις κατηγορίες που συναντάμε με διαφορετικά κριτήρια κάθε φορά. Έπειτα, μελετούμε θέματα που ανακύπτουν σχετικά με την αποτελεσματική διαχείριση των κοινών πόρων με αναφορά στο άρθρο ορόσημο του Hardin «Η Τραγωδία των Κοινών» και τον αντίκτυπο που αυτό είχε στον ευρύτερο επιστημονικό διάλογο γύρω από τα κοινά. Εν συνεχεία, παρουσιάζουμε τις δομές διακυβέρνησης των κοινών πόρων που συστήνονται από τη βιβλιογραφία. Σημαντική έμφαση δίνεται στην εναλλακτική δομή που διατυπώνει η Elinor Ostrom, τα κοινά, και αφορά την αυτοδιαχείριση του πόρου. Στο τελευταίο κομμάτι του παρόντος κεφαλαίου, διακρίνουμε τις απαραίτητες προϋποθέσεις που σύμφωνα με την Ostrom πρέπει να ισχύουν, ώστε να είναι αυξημένες οι πιθανότητες για την ανάπτυξη ενός επιτυχημένου και αποτελεσματικού κοινού.

2.2 Το ζήτημα των κοινών αγαθών

Η σύγχρονη επιστημονική συζήτηση όσον αφορά τη βιώσιμη διαχείριση και χρήση των κοινών αγαθών, δηλαδή εκείνων των πόρων που είναι διαθέσιμοι σε όλους, αλλά και τα προβλήματα που ανακύπτουν από την ελεύθερη χρήση τους, αναπτύσσεται στα τέλη της δεκαετίας του '60. Ωστόσο το ζήτημα εντοπίζεται από την αρχή της ανθρώπινης ιστορίας και ειδικότερα από τη στιγμή που ο άνθρωπος άρχισε να οργανώνει τη ζωή του με συλλογικό τρόπο (Μπριασούλη, 2003). Τα παραδείγματα αγαθών τα οποία θεωρήθηκαν κοινόχρηστα (ή απλώς κοινά) και αντιμετωπίστηκαν με αυτό τον τρόπο από τις εκάστοτε τοπικές κοινότητες μέσα στο πέρασμα των χρόνων είναι πολλά. Αντλώντας από τη δουλειά της Ostrom (1990), θα αναφέρουμε ενδεικτικά τα λιβάδια και τα δάση στα υψηλά βουνά της Ελβετίας, τα δίκτυα

άρδευσης huertas στην Ισπανία, καθώς και τα Zanjera, αρδευτικές κοινότητες στις Φιλιππίνες, που αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων.

Το 1989 είχαμε την ίδρυση του μη κερδοσκοπικού οργανισμού International Association for the Study of Common Property (IASCP), μέλη του οποίου προέρχονταν από διάφορους κλάδους της επιστήμης, όπως η κοινωνιολογία, η γεωγραφία, οι πολιτικές και οικονομικές επιστήμες, η χωροταξία και η οικολογία. Σύμφωνα με την Μπριασούλη (2003), η σύσταση του οργανισμού θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα ορόσημο στην μελέτη των κοινών στην σύγχρονη εποχή. Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτό το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της διεπιστημονικότητας των κοινών έχει συμβάλει στη άνθιση της βιβλιογραφίας, στην περαιτέρω κατανόηση τους, καθώς και στην ανάλυση της επίδρασης των χαρακτηριστικών τους στο τρόπο διαχείρισης τους ανάλογα με τις ανάγκες του εκάστοτε κοινωνικού σχηματισμού (Agrawal, 2001). Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να οριοθετήσουμε εννοιολογικά τα κοινά εξετάζοντας πως έχουν προσεγγιστεί και πως γίνονται κατανοητά στην βιβλιογραφία.

2.2.1 Τα Κοινά

Η έννοια των κοινών δε γίνεται αντιληπτή με τον ίδιο τρόπο στην βιβλιογραφία και ο προσδιορισμός της εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το επιστημονικό πρίσμα με το οποίο προσεγγίζονται από τους εκάστοτε ερευνητές. Ως αποτέλεσμα έχουμε ποικίλους ορισμούς των κοινών και μια σχετική ανομοιογένεια. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Hess (2008), η έννοια των κοινών είναι ασαφής και δύσκολα μπορούν να οριστούν τα όριά της. Ωστόσο οι περισσότεροι, αν όχι όλοι, οι ερευνητές βλέπουν τα κοινά ως μια δομή που αποτελείται από τρία βασικά συστατικά μέρη: i) τους κοινούς πόρους (common resources), ii) τις κοινότητες (communities) των ανθρώπων που αποτελούν τα επιμέρους συλλογικά υποκείμενα παραγωγής και διαχείρισης των κοινών και οι οποίοι αναφέρονται ως «κοινωνοί» ή ως οικειοποιητές (commoners) και iii) τους θεσμούς ή τις σχέσεις πάνω στις οποίες δομούνται τα κοινά (commoning practices), (Kip et al., 2015).

Σύμφωνα με τον Καρίτζη (2016), ο όρος των κοινών συνδέεται κάποιες φορές περισσότερο με τα συστήματα διαχείρισης πόρου, άλλοτε με τις κοινωνικές σχέσεις των μελών μιας κοινότητας, άλλοτε με τις κοινωνικές θεσμίσεις που αναπτύσσονται, και άλλοτε με βαθύτερα ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά που συχνά αναλύονται στη βάση δυνάμεων, όπως το ατομικό-συλλογικό, το επιμέρους-καθολικό, κ.α.. Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε μέσα από τις ποικίλες ερευνητικές προσεγγίσεις να σκιαγραφήσουμε το πώς γίνονται αντιληπτά τα κοινά και από ποια χαρακτηριστικά αποτελούνται.

Ο Caffentzis (2012: 26), αναλύοντας την περίπτωση «του κοινού των αστακών» στην ακτή της πολιτείας του Μείν τα τελευταία εκατόν πενήντα χρόνια, θα υποστηρίξει ότι τα κοινά απαρτίζονται από τρία δομικά στοιχεία, των οποίων η συνύπαρξη συγκροτεί το κοινό. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Τα κοινά απαιτούν τουλάχιστον τρία στοιχεία για την συγκρότησή τους: (i) ένα σύστημα πόρου κοινής δεξαμενής (common pool resource), δηλαδή έναν πόρο που συνδυάζει «δύσκολη αποκλειστικότητα» και «υψηλή αφαιρεσιμότητα», (ii) ένα σύνολο ανθρώπων που επιθυμούν διαρκή, μακροχρόνια πρόσβαση στο πόρο («οικειοποιητές»), και (iii) διαδικασίες που οδηγούν σε ένα σύνολο κανόνων που οι οικειοποιητές χρησιμοποιούν για τη διαχείριση του πόρου.»

Προς την ίδια κατεύθυνση προσανατολίζεται και η άποψη του Bollier (2016), ο οποίος ισχυρίζεται ότι τα κοινά αποτελούν ουσιαστικά έναν ευέλικτο θεσμό συλλογικής διαχείρισης και διακυβέρνησης πόρων, που περιλαμβάνει τρία στοιχεία, τους πόρους, τους κανόνες και τις κοινότητες. Ως προς αυτό, αναφέρει (Bollier, 2016: 174) :

«Ένα κοινό μπορεί να προκύψει οποτεδήποτε μια ομάδα ανθρώπων αποφασίσει ότι επιθυμεί να διαχειριστεί έναν πόρο με τρόπο συλλογικό, με ιδιαίτερη φροντίδα για την δίκαιη πρόσβαση, χρήση και μακρόπνοη διακυβέρνησή του».

Στην έρευνα τους οι van Gils, Siegl και Bennett (2014: 17) κάνουν μια σύγκριση μεταξύ των ιστορικών αγγλοσαξονικών βοσκοτόπων του μεσαίωνα με τις

κοινόχρηστες χορτολιβαδικές εκτάσεις στα βουνά της Ελβετίας φαίνεται να συντάσσονται με τη παραπάνω άποψη και συμπεραίνουν ότι:

«Αυτά τα κοινά απαρτίζονται από τρία στοιχεία, ένα σχετικά μεγάλο τεμάχιο (γης), μια συλλογικότητα οικειοποιητών που διαθέτουν δικαιώματα στο τεμάχιο και κανονισμούς κατοχής που περιγράφουν την σχέση μεταξύ του τεμαχίου και των οικειοποιητών.»

Κατά την άποψη του Meretz (2014) όσον αφορά τον χαρακτήρα των κοινών θα υποστηρίξει πως σχετίζονται με μια ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι αναλαμβάνουν τη χρήση και τη διατήρηση του πόρου, μέσα από την οργάνωση της κοινωνικής διαδικασίας και κοινών πρακτικών συμπεριφοράς (commoning), ορίζοντας οι ίδιοι το κανονιστικό πλαίσιο.

Σε παρόμοια συμπεράσματα θα καταλήξει και ο Euler (2018: 11-12), δηλαδή πως για να λάβει το χαρακτήρα του κοινού μία δομή είναι αναγκαία η παρουσία δύο δομικών στοιχείων: η ύπαρξη ενός κοινού πόρου, είτε υλικού, είτε άυλου και ενός κάποιου συστήματος κοινωνικής δομής, η οποία θα μπορεί να είναι ρυθμιζόμενη με θεσμικό τρόπο. Το τελευταίο χαρακτηριστικό θα πρέπει να δημιουργείται ως αποτέλεσμα των κοινών πρακτικών της κοινότητας, η οποία διαχειρίζεται τον συγκεκριμένο πόρο. Βλέπουμε δηλαδή κι εδώ το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι κοινές πρακτικές κοινωνικής συμπεριφοράς (commoning) μεταξύ των οικειοποιητών, όσων αφορά την δημιουργία και ύπαρξη ενός κοινού.

Από τη πλευρά τους οι Helfrinch και Haas (2009) αναλύοντας υποθέσεις κοινών με γνώμονα το περιβάλλον, τα θεωρούν ως θεσμούς ή πρότυπα, η ανάπτυξη των οποίων διαμορφώνεται σε συλλογικό επίπεδο και τα οποία ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων που διαχειρίζονται αυτόν τον πόρο, καθώς και τις σχέσεις μεταξύ του πόρου και ομάδας των ανθρώπων. Σε συνέχεια του ερευνητικού έργου, ο Helfrinch (2012) θεωρεί ότι τα κοινά δεν μπορούν να υπάρχουν από μόνα τους, από τη φύση τους, αλλά είναι δημιουργήματα με το πέρασμα του χρόνου των ίδιων των ανθρώπων. Την ίδια οπτική εξέφρασε και ο Muhl (2013), ο οποίος πιστεύει ότι ένας πόρος από μόνος του δεν είναι σε θέση να διαμορφώσει ένα κοινό, αλλά αυτό απορρέει από την μοναδική σύνδεση του με τις ανθρώπινες ομάδες και τους κανόνες και τα πρότυπα συμπεριφοράς που θεσπίζονται από αυτές.

Ο οικονομολόγος και πολιτικός επιστήμονας Massimo De Angelis προσεγγίζει το θέμα των κοινών από την οπτική των κοινωνικών πρακτικών που συμβάλλουν στη διαμόρφωσή τους (De Angelis & Stavridis, 2010: 28). Σύμφωνα με τη θεώρησή του, που εντάσσεται στις ευρύτερες μαρξιστικές και αυτόνομες προσεγγίσεις, τα κοινά δεν αποτελούν απλά πόρους τους οποίους οι άνθρωποι μοιράζονται, αλλά για την πλήρη κατανόησή τους χρειάζονται τρεις προϋποθέσεις να συντρέχουν σε παράλληλο χρόνο. Πρώτη προϋπόθεση αποτελεί το ότι χρειάζονται κάποιου είδους κοινοί πόροι, οι οποίοι είναι μη εμπορευματοποιημένοι και εκπληρώνουν τις ανάγκες των ανθρώπων. Δεύτερο αναγκαίο συστατικό των κοινών είναι η ύπαρξη ομάδων ανθρώπων που δημιουργούν και μεριμνούν για τη διατήρηση των κοινών, μοιράζονται τους κοινούς πόρους και είναι υπεύθυνοι οι ίδιοι να καθορίζουν με ακρίβεια τους κανόνες, σύμφωνα με τους οποίους παρέχεται η πρόσβαση και χρήση σε αυτόν κοινό πόρο. Το τρίτο και πιο σημαντικό στοιχείο των κοινών σύμφωνα με τον De Angelis (2010), είναι η λειτουργία του «μοιράσματος» (to common), η οποία διαδικασία περιγράφει εκείνον τον κοινωνικό μηχανισμό που δημιουργεί και αναπαράγει τα κοινά ως δώρο, εστιάζοντας με τον τρόπο αυτό στη κοινωνική διάσταση και συγκεκριμένα στις κοινωνικές σχέσεις που δημιουργούν κοινά, καθώς και στις διαδικασίες θέσπισης μηχανισμών για τη διακυβέρνηση του πόρου.

Ο μαρξιστής γεωγράφος Harvey (2012) θα αναδείξει κι αυτός με τη σειρά του τη σημασία του «μοιράσματος», καθώς θεωρεί ότι τα κοινά συνιστούν μια πολύπλευρη έννοια, που δεν ερμηνεύεται μόνο μέσα από την σκοπιά των υλικών πόρων και των κοινωνικών δομών. Ουσιαστικά, αποτελούν μια συνεχώς μεταβαλλόμενη κοινωνική σχέση ανάμεσα σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα και σε εκείνες τις πτυχές του ευρύτερου φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος που θεωρείται σημαντικό για τη βιωσιμότητα της. Επομένως, συμπληρώνει, υπάρχει μια κοινωνική πρακτική - λειτουργία για να την ανάδειξη των κοινών, το commoning. Με αυτόν τον τρόπο, τα κοινά αποτελούν πόρους, τρόπους οργάνωσης και αξίες που δημιουργούν μια τρίτη πρόταση που είτε μπορεί να συμβαδίζει ή και να είναι σε αντίθεση με την στόχευση του κρατικού ή ιδιωτικού κεφαλαίου (Λιερός, 2016).

Με μια πιο ριζοσπαστική αντίληψη προσεγγίζουν την έννοια των κοινών οι Cheria και Edwin (2011:6). Οι εν λόγω ερευνητές βλέπουν τα κοινά ως τα δώρα της φύσης,

των οποίων τη διαχείριση και το διαμοιρασμό έχουν αναλάβει μια κοινότητα ανθρώπων, η οποία αυτή κοινότητα έχει τη δυνατότητα, αλλά και τον ζήλο να τα υπερασπιστεί, ενώ συνεχίζουν πως «...τα κοινά είναι μια προσπάθεια να υπάρξει μια βιώσιμη βάση πόρων μέσα από τη συλλογική χρήση, όπου οι νόμοι της ιδιοκτησίας, δηλαδή το επίσημο νομικό σύστημα, καταρρέουν».

Ξεκινώντας με μία πιο ποροκεντρική αντίληψη, η Ostrom (1990) εξέφρασε την άποψη ότι τα κοινά αποτελούν ένα τεχνικό σύστημα διαχείρισης κοινών πόρων. Αυτά τα συστήματα είναι προσανατολισμένα στις θεσμικές ρυθμίσεις, στους κανόνες λειτουργίας που είναι απαραίτητο να έχουν και θεσπίζονται από τα μέλη των κοινοτήτων αυτών. Πρωταρχικός στόχος τους είναι η ορθή χρήση και η βιώσιμη εκμετάλλευση του πόρου, ώστε αυτός να καταστεί βιώσιμος μέσα στο πέρασμα του χρόνου. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους η ικανότητα που έχουν να διαφοροποιηθούν από τους κλασσικούς οργανωτικούς κανόνες και τις αρχές διαχείρισης που διέπουν την αγορά και το κράτος, αποτελώντας ουσιαστικά μια τρίτη, εναλλακτική οδό ως προς τη διαχείριση των κοινών πόρων (Ostrom, 2002).

2.2.2 Τύποι κοινών

Όπως προαναφέραμε, τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν ένα κοινό είναι ο πόρος, η κοινότητα και η δομή με την οποία αυτά διαχειρίζονται. Ως εκ τούτου, αυτά τα τρία χαρακτηριστικά καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την μορφή και τον τύπο που θα λάβουν τα κοινά. Η νέα πραγματικότητα φέρνει στο προσκήνιο νέες απαιτήσεις που χρίζουν καινοτόμων αποφάσεων και λύσεων. Με αυτό το τρόπο και τα κοινά ως θεσμός εξελίσσονται και διαμορφώνονται σύμφωνα με τη νέα εποχή των προκλήσεων. Από τα βοσκοτόπια της μεσαιωνικής Αγγλίας (Cox, 1985) και τα δίκτυα άρδευσης στην Ισπανία (Ostrom, 1990) βρισκόμαστε στα αστικά κοινά των πόλεων (Cheria & Edwin, 2011).

Στα παραδοσιακά κλασσικά κοινά διαχείρισης των φυσικών πόρων έρχονται να προστεθούν νέες κατηγορίες κοινών, όπου συναντάμε: τα αστικά κοινά (urban commons), που περιλαμβάνουν πλατείες, πάρκα, περιαστικά δάση κλπ., τα κοινά γνώσεως (knowledge commons), όπως η επιστήμη, η έρευνα, οι ανακαλύψεις κλπ., τα

δημόσια κοινά, που περιλαμβάνουν υποδομές, δίκτυα μεταφορών, υγεία, εκπαίδευση, δίκτυα κοινής ωφέλειας κλπ., τα περιβαλλοντικά κοινά, όπως είναι τα φυσικά αποθέματα και οι ενεργειακοί πόροι, τα πολιτιστικά κοινά (cultural commons) που περιλαμβάνουν γλώσσες, επιστήμες, τέχνες κλπ., τα κοινά παγκόσμιας κληρονομιάς (global commons), τα οποία είναι η ατμόσφαιρα, οι θάλασσες, κλπ., τα γενετικά κοινά, όπως είναι τα γονίδια και η βιοποικιλότητα, καθώς και τα ψηφιακά κοινά, όπως τα προσβάσιμα προς όλους λογισμικά (Hess, 2008 · Cheria & Edwin, 2011· Αρβανιτίδης και Νασιώκα, 2014 · Ostrom, 2008 · Caffentzis, 2012).

Όπως είναι κατανοητό με μια πρώτη ανάγνωση βλέπουμε πολλές διαφορές σε σύγκριση με τα παραδοσιακά μοντέλα κοινών κι αυτές εστιάζονται κυρίως στους οικειοποιητές του πόρου και στον ίδιο τον πόρο. Παρ' όλα αυτά, η δομή τους καθορίζεται και εκείνη από τα τρία βασικά στοιχεία που αναφέραμε. Και στις δύο περιπτώσεις τα κοινά έχουν να κάνουν με έναν καθορισμένο υλικό ή άυλο πόρο και μια κοινότητα ανθρώπων, οι οποίοι διαχειρίζονται και απολαμβάνουν τον πόρο και θέτουν οι ίδιοι το κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας και οργάνωσης τους.

2.2.3 Οι Κοινοί πόροι και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους

Συχνά στη βιβλιογραφία επικρατεί η εσφαλμένη αντίληψη ότι ο κοινός πόρος ως έννοια είναι ταυτόσημη με την έννοια του κοινού. Παρ' όλα αυτά, όπως προαναφέραμε ο πόρος αποτελεί ουσιαστικά ένα στοιχείο του κοινού, μαζί με την κοινότητα των οικειοποιητών και τη δομή διακυβέρνησης. Σε αυτή την ενότητα θα ασχοληθούμε με το τι είναι κοινοί πόροι και ποια είναι τα χαρακτηριστικά που τους διέπουν.

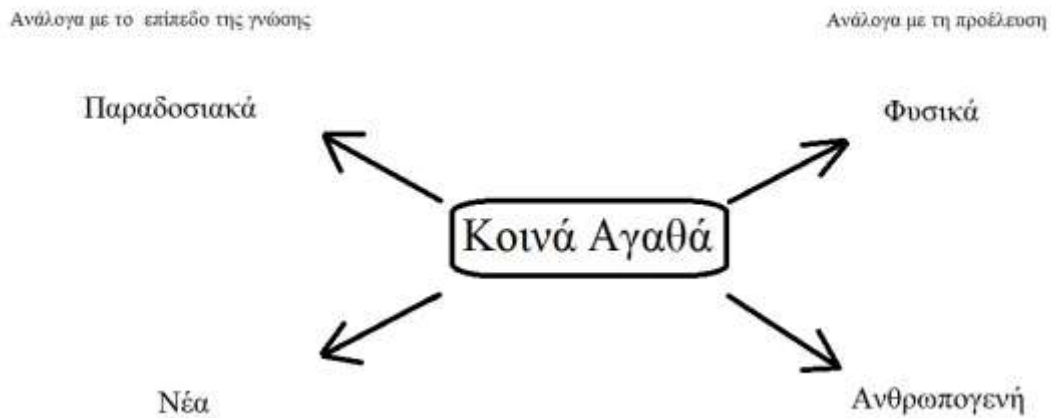
Η Ostrom (1990) θα επιχειρήσει να ορίσει τους κοινούς πόρους ως εκείνα τα φυσικά ή τεχνητά συστήματα πόρων στα οποία είναι σχετικά δύσκολος ο αποκλεισμός των εν δυνάμει χρηστών, δηλαδή των ανθρώπων εκείνων που θα απολάμβαναν πιθανά οφέλη από την χρήση τους και επιπλέον, η οικειοποίηση του πόρου από κάποιους καθιστά τον πόρο λιγότερο διαθέσιμο για άλλους χρηστές. Αυτή η τοποθέτηση χαρακτηρίστηκε ως η Οstromική προσέγγιση των κοινών και έγινε ευρέως γνωστή

και αποδεκτή από μεγάλη μερίδα των ερευνητών των κοινών, οι οποίοι με τη σειρά τους προσπάθησαν να παρουσιάσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των πόρων που είναι η αποκλεισιμότητα και η αφαιρεσιμότητα (Αρβανιτίδης, 2017 · Αρβανιτίδης, Νασιώκα και Δημογιάννη, 2015 · Araral, 2014 · Μπριασούλη, 2003 · Berkes et al., 1989).

Οι κοινοί πόροι αποτελούν ουσιαστικά αγαθά, τα οποία μπορούν να είναι τόσο φυσικά, όσο και τεχνητά. Πιο συγκεκριμένα, όπως διακρίνουμε και στην Εικόνα 2.1, ένα βασικό κριτήριο διαχωρισμού τους είναι εκείνο της προέλευσης τους. Ορισμένοι κοινοί πόροι και αγαθά μας παρέχονται απλόχερα από το ίδιο το φυσικό περιβάλλον. Αυτοί χαρακτηρίζονται ως «φυσικοί πόροι» και μερικά τέτοια παραδείγματα είναι η θάλασσα, τα δάση, τα λιβάδια. Επιπλέον, έχουμε κι εκείνα τα αγαθά τα οποία είναι προϊόν της ανθρώπινης προσπάθειας και δράσης, οι «ανθρωπογενείς πόροι», με χαρακτηριστικά παραδείγματα τα κτίρια, και τα συστήματα άρδευσης (Αρβανιτίδης, 2017 · Helffrinch & Haas, 2009 · Ostrom, 2000a · Όστρομ, 2002).

Φυσικά, για να δημιουργηθούν μερικοί τύποι κοινών πόρων είναι αναγκαία η ύπαρξη κάποιου επιπέδου γνώσης. Με αυτό το τρόπο προκύπτει η κατηγοριοποίηση τους σε «παραδοσιακούς» και «νέους» πόρους (Εικόνα 2.1). Τους παραδοσιακούς πόρους τους έχουμε ήδη αναφέρει αρκετές φορές και στις προηγούμενες ενότητες. Όσον αφορά τους νέους κοινούς πόρους, σε αυτούς συγκαταλέγονται τα αστικά δέντρα, τα πεζοδρόμια, οι παιδικές χαρές, οι αστικοί κήποι, κτλ (Hess, 2008) που αποτελούν τη βάση για τη δημιουργία αστικών κοινών, δομών δηλαδή αυτοδιαχείρισης που αφορούν τμήματα του αστικού περιβάλλοντος (Maco, 2012). Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφέρουμε πως ο χαρακτηρισμός «νέος» δεν αντιπροσωπεύει την όποια εξέλιξη σε θέματα τεχνολογίας, αλλά εστιάζει κυρίως στη νέα προσέγγιση και οπτική που χρησιμοποιείται για τον επαναπροσδιορισμό παλαιών, παραδοσιακών κοινών αγαθών (Hess, 2008).

Εικόνα 2.1 Βασική τυπολογία των κοινών πόρων.

Πηγή: Poklembovai et al (20212). Ιδία Επεξεργασία.

Αναζητώντας τη βιβλιογραφία είμαστε σε θέση να βρούμε περαιτέρω κατηγοριοποιήσεις των κοινών πόρων, όπως ο διαχωρισμός τους σε ανανεώσιμους και μη ανανεώσιμους, σε υλικούς και άυλους, καθώς και σε τοπικούς, εθνικούς, περιφερειακούς και παγκόσμιους πόρους.

Αρχικά, οι υλικοί και οι άυλοι πόροι αναφέρονται σε εκείνα τα αγαθά, τα οποία καθορίζονται από τη φύση των στοιχείων που αποτελούνται. Συγκεκριμένα, μια λίμνη και ένα αστικό πάρκο είναι ένας υλικός κοινός πόρος. Αντίθετα, οι τέχνες και η υγεία είναι από τη φύση τους άυλα αγαθά (Caffentzis, 2012 · McCann, 2000 · Μπριασούλη, 2003 · Hess & Ostrom, 2001).

Στη συνέχεια, το κατά πόσο ένας πόρος μπορεί να θεωρηθεί ανανεώσιμος ή μη, εξαρτάται από τον ρυθμό με τον οποίο εκείνος έχει την ικανότητα να ανανεώνει τις μονάδες του, οι οποίες είναι προς κατανάλωση. Πόροι όπως το φυσικό αέριο επί παραδείγματι χαρακτηρίζονται ως μη ανανεώσιμοι, καθώς η ανανέωση των αποθεμάτων του είναι μια αργή και χρονοβόρα διαδικασία που δε συμβαδίζει με τις ανθρώπινες ανάγκες και το πλαίσιο χρόνου που διαθέτουν. Ανανεώσιμοι πόροι χαρακτηρίζονται εκείνα τα αγαθά, τα οποία έχουν τη δυνατότητα να ανανεώνονται με έναν σχετικά γρήγορο ρυθμό. Φυσικά, πάντα θα ελλοχεύει ο κίνδυνος της υπερεκμετάλλευσης του πόρου με οδυνηρό αποτέλεσμα την εξάντληση και την καταστροφή του, γι αυτό είναι σημαντικό να προστατεύεται, ακόμα και σε

περιπτώσεις που ο ρυθμός ανανέωσης τους φαίνεται ικανοποιητικός και πάνω από κάποιο επίπεδο (Ostrom, 2000a · Όστρομ, 2002).

Η τρίτη κατηγοριοποίηση των κοινών πόρων έχει να κάνει με τη χωροταξική τους θέση. Έτσι, διακρίνουμε τους α) τοπικούς (local), β) εθνικούς (national), γ) περιφερειακούς (regional) και δ) παγκόσμιους (global) πόρους. Τοπικοί χαρακτηρίζονται εκείνοι οι πόροι, οι οποίοι είναι συνδεδεμένοι με μια συγκεκριμένη περιοχή με ακριβή όρια και έχουν γενικά ελάχισσα επιδραστικότητα, όπως είναι μια λίμνη. Εθνικοί είναι οι πόροι που βρίσκονται εντός των συνόρων της επικράτειας ενός κράτους. Κατ' επέκταση, οι πόροι εκείνοι οι οποίοι υπερβαίνουν τα σύνορα μιας χώρας και εκτείνονται σε πολλά κράτη αποτελούν τους περιφερειακούς, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον θαλάσσιο πλούτο, ενώ τέλος παγκόσμιοι είναι εκείνοι που αφορούν ολόκληρο τον κόσμο. Μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα παγκόσμιων πόρων αποτελούν η βιοποικιλότητα, οι ωκεανοί και η μόλυνση της ατμόσφαιρας, καθώς δεν οριοθετούνται εντός κάποιων συγκεκριμένων εθνικών ορίων (Araral, 2014 · Ostrom et al., 1999 · Helfrinch & Haas, 2009 · Μπριασούλη, 2003). Οι Helfrinch και Haas (2009) θα τονίσουν πως οι όλοι πόροι, ανεξάρτητα εάν πρόκειται για τοπικούς ή παγκόσμιους έχουν άμεση σύνδεση μεταξύ τους μέσα από ένα πλέγμα αλληλεξαρτήσεων.

Όπως προαναφέραμε, σύμφωνα με την Ostrom (1990) οι κοινοί πόροι ορίζονται ως εκείνα τα φυσικά ή τεχνητά συστήματα πόρων, στα οποία είναι σχετικά δύσκολος ο αποκλεισμός των εν δυνάμει χρηστών, δηλαδή των ανθρώπων εκείνων που θα απολάμβαναν πιθανά οφέλη από την χρήση τους και επιπλέον, η οικειοποίηση του πόρου από κάποιους καθιστά τον πόρο λιγότερο διαθέσιμο για άλλους χρηστές. Από τον ορισμό αυτόν της Οστρομικής προσέγγισης των κοινών θα εστιάσουμε στα δύο ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των πόρων που είναι η χαμηλή αποκλεισιμότητα και η υψηλή αφαιρεσιμότητα τους.

Η αποκλεισιμότητα (excludability) έχει να κάνει με τη δυνατότητα πλήρους αποκλεισμού ή σχετικού περιορισμού της πρόσβασης των εν δυνάμει χρηστών στην κατανάλωση του πόρου. Είναι ξεκάθαρο λοιπόν, ότι η αποκλεισιμότητα έχει άμεση σχέση με το ιδιοκτησιακό καθεστώς του πόρου, το οποίο και ορίζει ποιος έχει το δικαίωμα στη πρόσβαση, στη χρήση και στην οικειοποίηση του πόρου και των

μονάδων. Με τη σειρά της, η αφαιρεσιμότητα ουσιαστικά έχει να κάνει με τη παρουσία ή μη ανταγωνιστικότητας (rivalry) όσον αφορά την ίδια τη χρήση του πόρου, δηλαδή αφορά στο βαθμό που αυτή η χρήση του πόρου από έναν χρήστη θα επηρεάσει και ως εκ τούτου θα μειώσει τη διαθεσιμότητα των μονάδων του πόρου για τους υπόλοιπους χρήστες (Berkes et al., 1989 · Euler, 2018 · Μπριασούλη, 2003 · Theesfeld,2001 · Feeny et al., 1990).

Με βάση την αποκλεισιμότητα και την αφαιρεσιμότητα μπορούμε να κατατάξουμε τα αγαθά σε τέσσερις κατηγορίες, όπου σύμφωνα με τον Πίνακα 2.1 είναι οι εξής: α) τα δημόσια αγαθά, β) οι πόροι κοινής δεξαμενής (ή κοινοί πόροι, ή κοινά αγαθά), γ) τα μονοπωλιακά αγαθά ή αγαθά λέσχης και δ) τα ιδιωτικά αγαθά (Araral, 2014 · Ostrom, 2010a).

Πίνακας 2.1 Οι τέσσερις τύποι αγαθών.

		ΑΦΑΙΡΕΣΙΜΟΤΗΤΑ	
		Χαμηλή	Υψηλή
ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ	Δύσκολος	Δημόσια Αγαθά (ειρήνη και ασφάλεια μιας κοινότητας, εθνική άμυνα, γνώση, πυροπροστασία, καιρικές προγνώσεις κ.λπ.)	Πόροι Κοινής Δεξαμενής (λίμνες, άρδευση συστήματα, αλιεία, δάση κ.λπ.)
	Εύκολος	Μονοπωλιακά Αγαθά (θέατρα, ιδιωτικά κλαμπ, παιδικό σταθμοί κ.λπ.)	Ιδιωτικά Αγαθά (τρόφιμα, ρουχισμός, αυτοκίνητα κ.λπ.)

Πηγή: Ostrom (2010). Ιδία Επεξεργασία.

Τα στοιχεία του πίνακα τεκμηριώνουν τα όσα προαναφέραμε μέσω της Οστρομικής προσέγγισης για τους κοινούς πόρους. Συγκεκριμένα, ότι οι κοινοί πόροι ανήκουν στην κατηγορία των αγαθών για τα οποία ο αποκλεισμός τους είναι σχετικά δύσκολος και η ταυτόχρονη χρήση τους από όλα τα μέλη της κοινότητας υποδηλώνει την μείωση του παραγόμενου οφέλους για τους υπόλοιπους δυνητικούς χρήστες

(Νασιώκα, 2012). Στη συνέχεια της ενότητας θα δούμε τι σηματοδοτεί ουσιαστικά αυτή η κατάσταση.

2.3 Η διαχείριση των κοινών πόρων

Η πρώτη ιστορική αναφορά των κοινών έρχεται από τον αρχαίο Έλληνα φιλόσοφο Αριστοτέλη στο σύγγραμμα του με τίτλο Πολιτικά, όπου αναφέρει χαρακτηριστικά πως: «Ό,τι είναι κοινό σε πολλούς απολαμβάνει λιγότερη φροντίδα, διότι όλοι οι άνθρωποι ενδιαφέρονται περισσότερο για ό,τι τους ανήκει και λιγότερο για ό,τι κατέχουν από κοινού με άλλους» (Αριστοτέλης, 1989). Πράγματι αυτή η πεποίθηση του Αριστοτέλη έχει ισχύ και όσον αφορά τη διαχείριση των κοινών πόρων, από τη στιγμή που όπως προαναφέραμε αυτά χαρακτηρίζονται από τη χαμηλή αποκλεισιμότητα και την υψηλή αφαιρεσιμότητα. Με άλλα λόγια ο αποκλεισμός δυνητικών χρηστών είναι δύσκολο να επιβληθεί και ταυτόχρονα είναι εμφανής η ύπαρξη ανταγωνισμού στη χρήση των πόρων από τα άτομα, τα οποία είναι σε θέση να προβούν σε ταυτόχρονη χρήση του πόρου, είτε ατομικά, είτε μέσα από ομάδες (Ostrom, 2007a).

Όπως πολύ εύστοχα θα διαπιστώσει ο Berkes (1995), αυτά τα δύο ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κοινών πόρων θα αποτελέσουν και την απαρχή θεμάτων διαφοροποίησης που προκύπτουν ανάμεσα στην ατομική και τη συλλογική ορθολογικότητα των ατόμων. Ένα ορθολογικά σκεπτόμενο άτομο έχοντας γνώση της κατάστασης, δηλαδή ότι είναι υπαρκτός ο ανταγωνισμός στη χρήση των πόρων και ότι δεν είναι εύκολο να αποκλεισθεί η πρόσβαση του σε αυτούς τους πόρους, θα αναγκαστεί να προβεί σε πράξεις, οι οποίες θα έχουν ως σκοπό το όσο το δυνατόν μεγαλύτερο ατομικό όφελος. Αυτή η νοοτροπία θα τους ωθήσει στο να καταναλώσουν όσο περισσότερες μονάδες του πόρου μπορέσουν. Βέβαια, αυτή η πρακτική δε συνοδεύεται με την αντίστοιχη ανάληψη ευθύνης, όσον αφορά τις αρνητικές συνέπειες που θα προκύψουν από αυτή την υπερκατανάλωση του πόρου για το σύνολο της κοινωνίας, του περιβάλλοντος και της βιωσιμότητας του ίδιου του πόρου (Αρβανιτίδης, Νασιώκα και Δημογιάννη, 2015 · Bromley, 1991 · Μπριασούλη, 2003 · Όστρομ, 2002). Βλέπουμε ότι το προσωπικό όφελος και συμφέρον υπερισχύει σε τέτοιες περιπτώσεις, παρόλα τα δυσάρεστα επακόλουθα για

το συνολικό σύστημα που έχει αυτή η αναζήτηση για εφήμερη ατομική ικανοποίηση. Με αυτόν τον τρόπο καταλήγουμε στην υπερεκμετάλλευση και στην εν τέλει καταστροφή των κοινών πόρων (Arvanitidis et al., 2015).

Μία συχνή συνθήκη που συναντάμε κυρίως στη χρήση των δημοσίων αγαθών, αλλά και στα κοινά αγαθά είναι το πρόβλημα του λαθρεπιβάτη (free rider problem), δηλαδή κάποια άτομα επωφελούνται από αυτού του είδους τα αγαθά, δίχως να συνεισφέρουν το μερίδιο που τους αναλογεί. Το πρόβλημα αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι είναι δύσκολο το να αποκλειστεί ένα άτομο από την κατανάλωση του αγαθού. Όπως αναφέραμε, τα δημόσια αγαθά χαρακτηρίζονται από χαμηλή αφαιρεσιμότητα εν αντιθέσει με τους πόρους κοινής δεξαμενής με χαρακτηριστικό παράδειγμα την άμυνα, η απόλαυση της οποίας δεν αποκλείει κάποιο άλλο άτομο από την εξίσου κατανάλωση του. Παρ' όλα αυτά ένα άτομο είναι σε θέση να χρησιμοποιεί το αγαθό της άμυνας, δίχως να αισθάνεται την υποχρέωση της συνεισφοράς στη παροχή του. Γι αυτή τη μέριμνα, όσον αφορά τη διασφάλιση της παροχής του αγαθού της άμυνας, υπεύθυνος είναι το σύνολο των ατόμων, το οποίο και εκμεταλλεύεται ο παραβάτης (free rider) για να καλύψει τις ατομικές του ανάγκες εις βάρος των πολλών. Αντίστοιχα παραδείγματα δημοσίων αγαθών, όπου μπορούμε να συναντήσουμε το φαινόμενο του λαθρεπιβάτη είναι η δημόσια ασφάλεια, η εκπαίδευση, κ.λπ. (Μπριασούλη, 2003 · Όστρομ, 2002).

Οι ερευνητές Gordon (1954) και Scott (1955) είναι από τους πρώτους που ασχολήθηκαν με τέτοιου είδους προβλήματα που ανακύπτουν από τη διαχείριση των κοινών πόρων. Θα προσπαθήσουν μέσα από την κατασκευή μοντέλων και θεωρητικών προσεγγίσεων να εντοπίσουν αξιόπιστες λύσεις, ώστε να επαλειφθούν τα όποια εμπόδια διαχείρισης των κοινών πόρων. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τη προσέγγιση του Gordon (1954), οποιοσδήποτε πόρος ανήκει στο σύνολο, δεν μπορεί να υφίσταται πραγματική ιδιωτική ιδιοκτησία από κανέναν από αυτά τα άτομα του συνόλου και επιπλέον, όταν οι χρήστες έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε αυτό, κανένας δεν ενδιαφέρεται για τη σπουδαιότητα και τη χρησιμότητα που έχει αυτός ο πόρος. Ο Scott (1995) θα έρθει με τη σειρά του να προσθέσει πως κανένας δεν θα μπει σε μια διαδικασία διαχείρισης και διατήρησης ενός πόρου, εκτός και αν αυτό το άτομο έχει την εύλογη βεβαιότητα ότι θα λάβει τουλάχιστον ένα μέρος του αγαθού που διαχειρίζεται, δηλαδή εκτός αν έχει κάποιο δικαίωμα ιδιοκτησίας στην εκμετάλλευση.

2.3.1 Η τραγωδία των «κοινών», κατά τον Hardin

Περίπου μια δεκαετία αργότερα από τις έρευνες των Gordon (1954) και Scott (1955), θα κάνει την εμφάνιση του στο περιοδικό Science ένα από τα πιο γνωστά και αμφιλεγόμενα άρθρα περί συλλογικής δράσης από τον βιολόγο ερευνητή Garret Hardin (1968) με τίτλο «Η Τραγωδία των Κοινών» (The Tragedy of the Commons), με το οποίο και θα ασχοληθούμε σε αυτήν την ενότητα. Το δοκίμιο αυτό αποτελεί σταθμό στη δημόσια συζήτηση περί των κοινών και την επηρέασε σε μεγάλο βαθμό μέχρι και σήμερα, αποτελώντας εφαλτήριο για την ανάπτυξη μιας νέας οπτικής στο τρόπο που βλέπουμε και αντιμετωπίζουμε τα κοινά. Ως φυσικό επακόλουθο, πολλές μεταγενέστερες έρευνες επάνω στα κοινά και στους κοινούς πόρους είχαν ως βάση τους τη συγκεκριμένη μελέτη. Κατάφερε να ταυτιστεί στην βιβλιογραφία με την έννοια της σταδιακής υποβάθμισης και κατάρρευσης του πόρου (Αρβανιτίδης και Παπαγιαννίτσης, 2020). Ως πόρος εννοείται εκείνος που δεν είναι σε φάση ρύθμισης, δηλαδή δεν τελεί υπό τη ρύθμιση ενός συγκεκριμένου και θεσμοθετημένου συστήματος διαχείρισης (Αρβανιτίδης και Νασιώκα, 2014 · Όστρομ, 2002 · Hardin, 1998).

Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, ο Hardin(1968) μας παραθέτει έναν βοσκότοπο, οποίος είναι ανοικτός και προσβάσιμος προς όλους και στον οποίο οι κτηνοτρόφοι έχουν τη δυνατότητα να φέρνουν σε αυτό προς βοσκή όσα ζώα επιθυμούν. Εκμεταλλευόμενος, λοιπόν, την κατάσταση, ένας ορθολογικά σκεπτόμενος χρήστης-κτηνοτρόφος επιλέγει κάθε φορά να αυξάνει τον αριθμό των ζώων που θα εισάγει στο βοσκοτόπι. Απώτερος σκοπός του είναι τα όσο το δυνατόν μεγαλύτερα ατομικά κέρδη και οφέλη. Φυσικό επακόλουθο αυτής της συμπεριφοράς είναι η υποβάθμιση και η ζημία του πόρου σε βάθος χρόνου και καταλήγοντας στη πλήρη απαξίωση του, από τη στιγμή που μειώνεται η ικανότητα του εδάφους προς βοσκή. Εντούτοις, ο βοσκός δε δείχνει να ενδιαφέρεται από αυτή την απειλή που δέχεται ο πόρος και συνεχίζει να προσθέτει ολοένα κι επιπλέον ζώα, από τη στιγμή που απολαμβάνει ένα άμεσο και γρήγορο κέρδος από το κοπάδι του, ενώ υφίσταται ένα κόστος σε βάθος χρόνου από την υποβάθμιση της γης, λόγω της υπερβάλλουσας χρήσης της (Ostrom, 2008).

Ο Hardin (1968, σελ. 1244) εξάγει το συμπέρασμα ότι: «Εκεί είναι η τραγωδία. Κάθε άνθρωπος είναι εγκλωβισμένος σε ένα σύστημα που τον εξωθεί να αυξάνει το κοπάδι του, δίχως όρια και περιορισμούς - σε έναν κόσμο που έχει όρια», και συνεχίζει πως: «Η καταστροφή είναι ο προορισμός στον οποίο όλοι οι άνθρωποι οδηγούνται, ο καθένας επιδιώκοντας το δικό του συμφέρον, σε μια κοινωνία που πιστεύει στην ελευθερία των κοινών. Η ελευθερία των κοινών φέρνει την καταστροφή για όλους». Χρησιμοποιώντας το παραπάνω παράδειγμα του βοσκότοπου, ο Hardin επιχείρησε να καταδείξει πως πολλές φορές οι ορθολογικές επιλογές του ατόμου και οι πρακτικές με βάση το ατομικό συμφέρον μπορούν να καταλήξουν σε μη ορθολογικά αποτελέσματα και σε δυσμενείς συνέπειες για το σύνολο. Έτσι, προκρίνει ως λύση στο πρόβλημα αυτό την επιρροή που μπορούν να ασκήσουν τόσο το κράτος, όσο και η ίδια η αγορά, ώστε να αποτραπεί η παραπάνω «τραγωδία». Με άλλα λόγια, θεωρεί αναγκαίο ότι πρέπει να αποδοθούν περιουσιακά δικαιώματα σε κάποιον ιδιοκτήτη και τον ρόλο αυτόν μπορεί να τον διαδραματίσει, είτε ένα άτομο μέσω του μηχανισμού της ιδιωτικοποίησης, είτε το κράτος μέσω της κρατικοποίησης (Berkes et al., 1989 · Feeny et al., 1990 · Αρβανιτίδης και Νασιώκα, 2014). Παρότι κατανοεί ότι αυτοί οι δύο μηχανισμοί είναι άδικοι, εντούτοις επιβάλλεται να υποστηριχθούν, γιατί όπως σημειώνει «η αδικία είναι προτιμότερη από την συνολική καταστροφή» (Hardin, 1968, σελ. 1247).

Η προσέγγιση αυτή του Hardin θα βρει αρκετούς ερευνητές απέναντι του, οι οποίοι θα επικρίνουν το έργο του, θα το χαρακτηρίσουν ελλιπές και απλοϊκό και την εν γένει αντίληψη του για τα κοινά εσφαλμένη (Araral, 2014 · Adhikari, 2001 · Ostrom, 2008). Οι κύριοι λόγοι που το έργο του δέχθηκε τόση αρνητική κριτική ήταν αρχικά πως ο συγγραφέας προεξοφλεί ότι οι χρήστες (κτηνοτρόφοι) του κοινού (βοσκοτόπι) έχουν έλλειψη της ικανότητας για αυτοοργάνωση, ώστε να λύσουν τα οποιαδήποτε προβλήματα προκύπτουν από τη διαχείριση και αυτό είναι που τους οδηγεί στη σίγουρη αποτυχία του εγχειρήματος, στην «τραγωδία». Επιπρόσθετα, θεωρεί ως μοναδική λύση στις δυσκολίες της αυτοοργάνωσης την παρέμβαση του κρατικού φορέα και του ιδιωτικού κεφαλαίου (Araral, 2014 · Berkes et al., 1989 · Hardin, 1968).

Εστιάζοντας βαθύτερα στις αδυναμίες του άρθρου του Hardin, βλέπουμε ότι ο συγγραφέας θεωρεί ότι τα κοινά είναι ένας θεσμός διαχείρισης, στον οποίο

απουσιάζουν πλήρως θεσμοθετημένα δικαιώματα χρήσης, καθώς και η οποιαδήποτε θεσμική ρύθμιση και οι υποχρεώσεις. Ουσιαστικά, πιστεύει εσφαλμένα ότι οι πόροι ελεύθερης πρόσβασης, δηλαδή εκείνοι οι πόροι των οποίων η χρήση τους είναι ελεύθερη και προσβάσιμη προς όλους, δίχως κανένα καθορισμένο περιουσιακό δικαίωμα, είναι το ίδιο και το αυτό με τους κοινούς πόρους (Adhikari, 2001 · Berkes et al., 1989 · Feeny et al., 1990 · Ostrom, 2008). Συντάσσεται με τη γενικότερη πεποίθηση εκείνης της περιόδου που σύμφωνα με τον Gordon (1954) υποστήριζε πως οτιδήποτε ανήκει στο σύνολο, δεν μπορεί να ανήκει στον καθένα ατομικά. Έτσι, διακρίνουμε ότι οι πόροι τους οποίους περιγράφει ο Hardin δεν ανήκουν ακριβώς στη δικαιοδοσία των κοινών, τα οποία χαρακτηρίζονται από περιορισμούς, όρια και κυρώσεις για τους παραβάτες χρήστες. Τουναντίον, αναφέρεται σε μια «γη του κανενός», γνωστή στη βιβλιογραφία ως no man's land, εκεί όπου ο καθένας έχει το δικαίωμα να οικειοποιηθεί τα αγαθά του και να τα χρησιμοποιεί κατά το δοκούν (Bollier, 2016).

Αξίζει να σταθούμε και στις λύσεις που προτείνει ο Hardin, δηλαδή την κρατικοποίηση και την ιδιωτικοποίηση, οι οποίες αντιμετωπίστηκαν με δυσπιστία και κατηγορήθηκαν ότι ουσιαστικά θέτουν όρια στις προοπτικές και στις δράσεις των ενεργών χρηστών. Με αυτόν τον τρόπο, οδηγούμαστε σε διαστρέβλωση των κοινωνικών δεσμών και σχέσεων που διέπουν τις κοινότητές τους, δηλαδή το «κοινωνικό κεφάλαιο», με αρνητικές επιπτώσεις στις τοπικές κοινωνίες, αλλά και στην αποδοτικότητα και βιωσιμότητα του ίδιου του πόρου σε βάθος χρόνου (Αρβανιτίδης και Παπαγιαννίτσης, 2020).

Βέβαια, αυτή η προσέγγιση του Hardin για τα κοινά θα ανατραπεί με την περαιτέρω έρευνα που θα διεξαχθεί από ερευνητές όπως η Ostrom και οι συνεργάτες της. Η Ostrom μέσα από τη μελέτη πραγματικών περιπτώσεων σε όλο τον κόσμο, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι κοινότητες χρηστών μπορούν να διαχειρίζονται αποτελεσματικά τους κοινούς τους πόρους, με δεδομένο ότι πληρούνται κάποιες συγκεκριμένες συνθήκες ή «αρχές σχεδιασμού» (Ostrom, 1990, 1992, 1999, 2000, 2008, 2010). Ενώ παράλληλα, οι λύσεις που προσέφεραν το κράτος και οι ιδιώτες υστερούσαν στο να προσφέρουν ουσιαστικές υποδείξεις στα προβλήματα διαχείρισης (Araral, 2014 · Berkes et al., 1989 · Dietz et al., 2003 · Οstrom, 2002).

Με τις μεταγενέστερες έρευνες περιπτώσεων των κοινών να αποτελούν πειστήρια για τις παρερμηνείες που έγιναν στη προσέγγιση του Hardin, ο ερευνητής δεν είχε παρά να παραδεχτεί τα λάθη που έγιναν στον συλλογισμό του αρκετά χρόνια αργότερα. Έτσι λοιπόν, 30 χρόνια μετά την έκδοση του άρθρου του υπήρξε μια εκ νέου προσπάθεια να ανασκευάσει τα κακώς κείμενα με το άρθρο «Extensions of “the tragedy of the commons”» (Προεκτάσεις της τραγωδίας των κοινών), στο οποίο θα ισχυριστεί ότι το αρχικό του έργο αναφερόταν ουσιαστικά στα μη ρυθμιζόμενα κοινά (unmanaged commons) και επαναλαμβάνει την πεποίθηση του ότι τα κοινά που διέπονται από διαχείριση αναφέρονται είτε στο σοσιαλισμό, είτε στην ιδιωτικοποίηση της αγοράς (Hardin, 1998).

2.4 Τύποι καθεστώτων διαχείρισης

Όπως είδαμε στη προηγούμενη ενότητα, η προσέγγιση του Hardin μέσα από τη «Τραγωδία των Κοινών» είχε πολλές αδυναμίες και αστοχίες και δικαίως του ασκήθηκε κριτική για τον συλλογισμό του. Το γεγονός αυτό όμως δεν αναιρεί το ότι κάποια σημεία του έργου του αποτελούν καίρια ερωτήματα για την διαμόρφωση πολιτικής. Βασικό τέτοιο ερώτημα είναι το πως μπορεί να γίνει η διαχείριση των κοινών πόρων και αγαθών ώστε να αποφύγουμε την «τραγωδία» .

Λύσεις στο πρόβλημα της αναπόφευκτης αυτής τραγωδίας των κοινών αγαθών επιχείρησαν να δοθούν από πολλούς ερευνητές και οι οποίες μάλιστα ποικίλουν και έχουν διαφορετικές οπτικές. Η επικρατούσα άποψη θέλει τη θεσμοθέτηση και απόδοση περιουσιακών δικαιωμάτων (property rights) στους πόρους. Με αυτόν τον τρόπο θα υφίστανται τα κατάλληλα κίνητρα, αλλά και η εκάστοτε δικαιοδοσία στον ιδιοκτήτη να διαχειριστεί τον πόρο με απώτερο σκοπό τη βιωσιμότητα του (Αρβανιτιδής και Νασίωκα, 2014 · Arvanitidis et al., 2015 · Libecap, 2009 · Ostrom, 1990 · Όστρομ, 2002). Βέβαια, υπάρχουν και διαφορετικές οπτικές, όπως αυτή του Barclay (2004), ο οποίος πιστεύει πως πρέπει να αναδειχθούν πρότυπα κουλτούρας συλλογικής ευθύνης και προστασίας του πόρου, δηλαδή δίνει έμφαση στην ίδια την πηγαία ανιδιοτέλεια του ανθρώπου και την συμπεριφορά του με κανόνες ηθικής.

Εστιάζοντας στη δημοφιλέστερη προσέγγιση για τη βέλτιστη λύση στη διαχείριση των κοινών πόρων, οι Schlager και Ostrom (1992) βλέπουν τα συστήματα περιουσιακών δικαιωμάτων ως δέσμες δικαιωμάτων και όχι ως ένα ξεχωριστό δικαίωμα. Με αυτόν τον τρόπο, εντοπίσανε πέντε τύπους περιουσιακών δικαιωμάτων που μπορεί να έχουν οι χρήστες σφωρευτικά: α) την πρόσβαση, β) την οικειοποίηση, γ) τη διαχείριση, δ) τον αποκλεισμό και τέλος ε) την μεταβίβαση. Κάθε τύπος δικαιώματος, καθώς και η αντίστοιχη αξίωση του αναλύονται στο Πίνακα 2.2.

Πίνακας 2.2 Τύποι περιουσιακών δικαιωμάτων (*property rights*) των κοινών πόρων.

Τύποι Δικαιωμάτων	Αξιώσεις
Πρόσβαση	Το δικαίωμα εισόδου σε μια σαφώς ορισμένη χωρικά ιδιοκτησία.
Οικειοποίηση (χρήση)	Το δικαίωμα περισυλλογής συγκεκριμένων μονάδων πόρου από ένα σύστημα πόρου.
Διαχείριση	Το δικαίωμα μετασχηματισμού του συστήματος πόρου και το δικαίωμα θεσμοθέτησης κανόνων χρήσης (εσωτερικών προτύπων διαχείρισεως).
Αποκλεισμός	Το δικαίωμα καθορισμού για το ποιοί θα έχουν δικαίωμα πρόσβασης και δικαίωμα οικειοποίησης και επιπλέον του τρόπου μεταβίβασης αυτών των δικαιωμάτων.
Μεταβίβαση	Το δικαίωμα εκμίσθωσης ή πώλησης των οποιοδήποτε τεσσάρων προαναφερθέντων δικαιωμάτων.

Πηγές: Ostrom (2010a) · Schlager & Ostrom (1992). Ιδία Επεξεργασία.

Προχωρώντας την ανάλυση, με βάση το πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται η διαχείριση των πόρων, καθώς και το ποιός είναι ο ιδιοκτήτης των περιουσιακών δικαιωμάτων, διακρίνουμε τις εξής τέσσερις κατηγορίες δομών διακυβέρνησης: α) την ελεύθερη πρόσβαση, β) την ιδιωτική ιδιοκτησία γ) την κρατική ιδιοκτησία και δ) την κοινή ιδιοκτησία (Feeny et al., 1990 · Ostrom et al., 1999) (Πίνακας 2.3).

Πίνακας 2.3 Καθεστώς διακυβέρνησης των κοινών πόρων (με κριτήριο την κατανομή των περιουσιακών δικαιωμάτων).

Καθεστώς	Χαρακτηριστικά
Ελεύθερης Πρόσβασης	Απουσία σαφώς καθορισμένων ή αξιόπιστων περιουσιακών δικαιωμάτων (μερική ή ολική).
Ιδιωτικής Ιδιοκτησίας	Τα περιουσιακά δικαιώματα επί του πόρου κατέχονται από ιδιώτες (ή συμπράξεις ιδιωτών), οι οποίοι είναι σε θέση να αποκλείουν άλλους χρήστες από τον πόρο, καθώς και να ρυθμίζουν οι ίδιοι το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα γίνεται εκμετάλλευση του πόρου.
Κρατικής Ιδιοκτησίας	Τα περιουσιακά δικαιώματα επί του πόρου κατέχονται από το κράτος, το οποίο είναι υπεύθυνο να λαμβάνει αποφάσεις σχετικά με την πρόσβαση στον πόρο και το επίπεδο και τη φύση της εκμετάλλευσης του.
Κοινής Ιδιοκτησίας	Τα περιουσιακά δικαιώματα επί του πόρου κατέχονται από μια αναγνωρίσιμη κοινότητα αλληλοεξαρτώμενων χρηστών, η οποία είναι σε θέση να αποκλείει εν δυνάμει χρήστες και παράλληλα να ρυθμίζει το καθεστώς της εκμετάλλευσης από τα μέλη της κοινότητας.

Πηγές: Feeny et al. (1990) · Ostrom et al. (1999). Ιδία Επεξεργασία.

Εστιάζοντας στα στοιχεία του Πίνακα 2.3 βλέπουμε ότι στο καθεστώς ελεύθερης πρόσβασης στον πόρο δε διέπεται από ρυθμιστικούς κανόνες και είναι δωρεάν και ελεύθερη προς χρήση σε όλους. Η παράκτια αλιεία πριν από τον εικοστό αιώνα ή η παγκόσμια ατμόσφαιρα είναι μερικά τέτοια παραδείγματα (Feeny et al., 1990). Από την άλλη πλευρά, τα δικαιώματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας αποδίδονται σε ένα πρόσωπο και γενικότερα αναγνωρίζονται και επιβάλλονται από το κράτος. Παραδείγματα περιλαμβάνουν τα δάση και τα λιβάδια που ανήκουν σε ιδιωτικά συμφέροντα (Regier & Grima, 1985).

Η κατηγορία της κρατικής ιδιοκτησίας μπορεί να αναφέρεται σε υποδομές, στις οποίες το ευρύ κοινό έχει ίσα δικαιώματα πρόσβασης και χρήσης, όπως οι αυτοκινητόδρομοι και τα δημόσια πάρκα. Παραδείγματα περιλαμβάνουν τα δάση και τα βοσκοτόπια που ανήκουν στο κράτος, καθώς και πόροι, όπως τα ψάρια και η άγρια ζωή. Η φύση του καθεστώτος κρατικής ιδιοκτησίας διαφέρει επίσης από τα άλλα

καθεστώτα στο ότι, γενικά, το κράτος, σε αντίθεση με τους ιδιώτες, έχει ισχυρότατη εξουσία και μηχανισμούς επιβολής.

Σε καθεστώτα κοινής ιδιοκτησίας τα δικαιώματα αποδίδονται συλλογικά σε μια κοινότητα. Συχνά είναι δικαιώματα ίσης πρόσβασης και χρήσης του πόρου. Ορισμένα παραδείγματα αποτελούν οι παράκτιες αλιευτικές δραστηριότητες, οι κοίτες οστρακοειδών, οι εκτάσεις βοσκοτόπων και δασών, καθώς και οι ενώσεις χρηστών νερού για πολλά συστήματα υπόγειων υδάτων και άρδευσης, των οποίων η διαχείριση έχει γίνει υπό το πρίσμα της κοινόχρηστης ιδιοκτησίας. Τα δικαιώματα της κοινότητας ενδέχεται να είναι αναγνωρισμένα *de jure*, δηλ. εκ του νόμου, ή να προκύπτουν *de facto*, δηλ. εκ των πραγμάτων, που σημαίνει να εφαρμόζονται στην πράξη χωρίς να αναγνωρίζονται και να επιβάλλονται από τον νόμο (Feeny et al., 1990).

Όπως είναι εύκολα κατανοητό, οι μόνες βιώσιμες δομές διαχείρισης των κοινών πόρων αποτελούν η ιδιωτικοποίηση, στην οποία τα περιουσιακά δικαιώματα ανήκουν σε ιδιώτες, η κρατικοποίηση, όπου το κράτος αναλαμβάνει το ρόλο της διαχείρισης των δικαιωμάτων και εν τέλει την κοινοτικοποίηση, δηλαδή τα κοινά, καθεστώς στο οποίο ιδιοκτήτες των περιουσιακών δικαιωμάτων αποτελούν μια κοινότητα χρηστών του πόρου (Αρβανιτίδης, 2017 · Adhikari, 2001 · Ostrom, 1990). Στη συνέχεια θα αναπτύξουμε τις τρεις αυτές μορφές διακυβέρνησης, εστιάζοντας σε μεγάλο βαθμό στο καθεστώς της κοινοτικοποίησης, δηλαδή στα κοινά.

2.4.1 Κρατικοποίηση

Με τον όρο κρατικοποίηση (εκ των άνω διαχείριση) εννοούμε το καθεστώς εκείνο, στο οποίο τα δικαιώματα ιδιοκτησίας ενός πόρου ανήκουν καθολικά σε μια κυβερνητική αρχή. Απόρροια αυτής της συνθήκης είναι ο έλεγχος του πόρου να περνάει σε κρατικό επίπεδο και ως εκ τούτου να είναι κρατική αρμοδιότητα οι αποφάσεις που έχουν να κάνουν με την πρόσβαση στον πόρο και το ποιός μπορεί να τον εκμεταλλευτεί και σε ποιόν βαθμό και με τι τρόπο (Feeny et al., 1990).

Υποστηρικτές αυτής τη θεωρίας πιστεύουν πως για να αποδοθεί μια μορφή κοινωνικής δικαιοσύνης ως προς τη χρήση του πόρου και να αποφευχθεί μια πιθανή τραγωδία των κοινών, επιβάλλεται η ύπαρξη μιας ισχυρής κεντρικής δομής οργάνωσης, έναν ρόλο που μόνο η κρατική οντότητα μπορεί να τον διαδραματίσει με αποτελεσματικότητα, συγκεντρώνοντας όλες τις εξουσίες επί του πόρου (Αρβανιτίδης, 2017). Κατά τον Ophuls (1973), τα όποια ζητήματα ανακύπτουν, και κυρίως στάθηκε στα περιβαλλοντικής φύσης, πρέπει να επιλύονται μόνο μέσω του κρατικού μηχανισμού που να έχει συγκεντρωμένες επάνω του τις εξουσίες της επιβολής και του εξαναγκασμού, και όχι μέσα από συνεργασίες και συμπράξεις. Αντίστοιχα, ο Heilbroner (1974) πρόσθεσε πως οι αυταρχικές - στρατιωτικές κυβερνήσεις είναι οι κατάλληλες για την επίλυση τέτοιου είδους προβλημάτων. Αξιοσημείωτο το γεγονός ότι αρκετές χώρες του Τρίτου Κόσμου έχουν υιοθετήσει αυτού του είδους την πολιτική με την κρατικοποίηση μεγάλων εκτάσεων φυσικών περιοχών (Μπριασούλη, 2003). Η γενικότερη προσέγγιση θέλει το κράτος να ενεργεί με σκοπό τα καθαρά οφέλη που προκύπτουν για όλη την κοινωνία, προωθώντας μοντέλα ορθολογικής κοινωνικής συμπεριφοράς. Αυτά τα πρότυπα θα εγγυηθούν ουσιαστικά τη σωστή διαχείριση και τη μακροβιότητα του πόρου (Ostrom, 2010a · Feeny, Hanna & McEvooy 1996).

2.4.2 *Ιδιωτικοποίηση*

Αντιθέτως, ως ιδιωτικοποίηση (εκ των κάτω διαχείριση) εννοούμε το καθεστώς εκείνο, στο οποίο τα δικαιώματα ιδιοκτησίας ενός πόρου ανήκουν σε έναν ή και σε πολλούς ιδιώτες, αυτοί οι ιδιώτες μπορούν να μεταβιβάσουν τα δικαιώματα, ενώ αυτά χαρακτηρίζονται και από υψηλή αποκλειστικότητα (Feeny et al., 1990).

Οι θιασώτες της απόδοσης ατομικών περιουσιακών δικαιωμάτων υποστηρίζουν πως αυτή η τακτική μπορεί να διασφαλίσει την απομόνωση των μη εξουσιοδοτημένων χρηστών, δηλαδή να περιορίσει τη πιθανότητα του φαινομένου του λαθρεπιβάτη (free rider problem) (Demsetz, 1967 · Penner, 1997). Επιπλέον, μέσω αυτής της μορφής διακυβέρνησης επιτυγχάνεται να εσωτερικεύονται οι όποιες αρνητικές εξωτερικότητες προκύπτουν και με αυτόν τον τρόπο να διασφαλίζεται η αποδοτικότερη και πιο βιώσιμη εκμετάλλευση του πόρου (Αρβανιτίδης, 2017 ·

Μπριασούλη, 2003). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κρατικοί φορείς είναι υπεύθυνοι για την αναγνώριση και τη διασφάλιση των ατομικών περιουσιακών δικαιωμάτων (Feeny et al., 1990).

2.4.3 Τα Κοινά: Ένας τρίτος τρόπος διαχείρισης

Η ανάλυση του Hardin (1968) καθιστά ξεκάθαρο ότι για την αποφυγή της τραγωδίας των κοινών πόρων υπάρχουν μόνο δύο λύσεις: η απόδοση ατομικών περιουσιακών δικαιωμάτων και η διαχείριση μέσω αγοράς ή η διατήρηση της κυριότητας στο κράτος και η διαχείριση μέσω κρατικής επιβολής.

Ωστόσο, νεότεροι επιστήμονες θα έχουν ισχυρές ενστάσεις όσον αφορά την εφαρμογή των μοντέλων της κρατικοποίησης και της ιδιωτικοποίησης, επικαλούμενοι θέματα αποδοτικότητας και βιωσιμότητας του πόρου και της κοινότητας σε μακροχρόνιο επίπεδο. Θα υποστηρίξουν πως βασική προϋπόθεση για μια επιτυχημένη λειτουργία των δυο προτεινόμενων μορφών διαχείρισης είναι η ύπαρξη και η εφαρμογή ενός ισχυρού θεσμικού πλαισίου, κάτι το οποίο τις περισσότερες φορές δεν επιτυγχάνεται.

Βασική λοιπόν αιτία της αποτυχίας είναι η ύπαρξη θεσμικών ατελειών (Αρβανιτίδης, 2017 · Feeny et al., 1990 · Sundstrom, 2015). Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιας φύσεως αποτελούν η γραφειοκρατία και η δυσλειτουργία του κρατικού μηχανισμού, τα μη αξιόπιστα περιουσιακά δικαιώματα, οι χαλαροί μηχανισμοί ελέγχου και επιβολής, καθώς και η πιθανή αδυναμία των προσώπων της κεντρικής κυβέρνησης να κατανοήσουν τις ιδιαιτερότητες ενός τοπικού πόρου και μιας κοινότητας. Επιπλέον, ακόμα κι αν η κρατικοποίηση μπορεί να γίνεται με ευγενή και αγνά κίνητρα από τη πλευρά των κυβερνήσεων, συχνές ελλείψεις στο κομμάτι της χρηματοδότησης και η ανεπάρκεια προσωπικού καθιστούν δύσκολη την αποτελεσματική διαχείριση του πόρου. Απόρροια αυτών είναι η τάση προς ένα καθεστώς, το οποίο προσομοιάζει την ελεύθερη πρόσβαση (Hess & Ostrom, 2001 · Feeny et al., 1990 · Ingerson, 1997).

Στη δεύτερη εναλλακτική μορφή διακυβέρνησης, δηλαδή το καθεστώς της ιδιωτικοποίησης, η χορήγηση ατομικών δικαιωμάτων επί του πόρου φαίνεται να προσφέρει στον ιδιοκτήτη τα κατάλληλα κίνητρα για την αποτελεσματική εκμετάλλευση του πόρου, καθώς τόσο τα οφέλη όσο και το κόστος επιβαρύνουν τον ίδιο. Ωστόσο, αυτή η πρακτική δεν αποτελεί πανάκεια (Feeny et al., 1990), γιατί οι ιδιώτες μπορούν να επιλέξουν να αντλήσουν τη μέγιστη χρηματική αξία του πόρου τους όσο το δυνατόν γρηγορότερα, αντί να διατηρούν πόρους για μακροχρόνια χρήση (Ingerson, 1997). Οι πιθανότητες αυξάνονται σε περιπτώσεις που τα ποσοστά απόδοσης της επένδυσης είναι ιδιαίτερος χαμηλά και ο πόρος δεν ανανεώνεται με υψηλό ρυθμό (Feeny et al., 1990).

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί, ότι ακόμα και σε περιπτώσεις που η ιδιωτικοποίηση και η κρατικοποίηση όντως έχουν μια κάποια εφαρμογή αφήνουν αρνητικό αποτύπωμα σε θέματα που αφορούν την κοινωνική συνοχή. Μελέτες σε όλο τον κόσμο φανερώνουν ότι οι δύο αυτές μορφές διαχείρισης έχουν την τάση να εμποδίζουν τις απρόσκοπτες δράσεις των εξουσιοδοτημένων χρηστών και να διαβρώνουν τις διαπροσωπικές και κοινωνικές τους σχέσεις. Αυτή η αλλοίωση που επέρχεται στο κοινωνικό κεφάλαιο έχει σαν αποτέλεσμα να εντείνει τις μεταξύ τους συγκρούσεις και διαμάχες, κάτι που βλάπτει σε βάθος χρόνου την τοπική οικονομία και κοινωνία αλλά και τη βιωσιμότητα του πόρου (Αρβανιτίδης, 2017 · Μπριασούλη, 2003 · Ingerson, 1997).

Στο πλαίσιο αυτό οι ερευνητές θα αναζητήσουν εναλλακτικές μορφές διακυβέρνησης και διαχείρισης των κοινών πόρων, εστιάζοντας την προσοχή τους στο τρόπο που οι χρήστες ξεπερνούν τα προβλήματα συλλογικής δράσης, διαμορφώνουν μηχανισμούς και δομές αυτο-οργάνωσης και συνεργάζονται τόσο μεταξύ τους, όσο και με άλλους δράντες με απώτερο σκοπό το μακροχρόνιο συλλογικό συμφέρον (Berkes et al., 1989 · Ostrom, 2000b · Ostrom, 2010a · Ostrom, 2010b · Feeny et al., 1990).

Έτσι, με ηγετική μορφή την Ostrom, οι ερευνητές θα υποδείξουν μια τρίτη μορφή διαχείρισης των κοινών πόρων, αυτή των κοινών (commons). Το βασικό χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί τα κοινά από τα άλλα δύο καθεστώτα διακυβέρνησης είναι το γεγονός ότι τα περιουσιακά δικαιώματα του πόρου αποδίδονται στο σύνολο των οικειοποιητών. Για το λόγο αυτόν, μοιράζονται τις υποχρεώσεις και τη δικαιοδοσία στη διαχείριση του κοινού πόρου, θέτουν οι ίδιοι

τους κανόνες παροχής και τους κανόνες οικειοποίησης του, ενώ είναι υπεύθυνοι για τη ρύθμιση μηχανισμών επιτήρησης και επιβολής των κανόνων (Αρβανιτίδης, 2017 · Ostrom, 1999). Αποφασιστικής σημασίας παράγοντας για την επιτυχή λειτουργία αυτών των θεσμών αποτελεί η ποιότητα του «κοινωνικού κεφαλαίου» και το αίσθημα εμπιστοσύνης μεταξύ των χρηστών της κοινότητας. Μόνο μέσα από ένα κλίμα εμπιστοσύνης, αμοιβαιότητας, σεβασμού, αλληλοϋποστήριξης και συνεργασίας ανάμεσα στα μέλη θα παρακαμφθούν τα οποιαδήποτε προβλήματα συλλογικής δράσης και να αναπτυχθούν οι ενδεδειγμένες ρυθμίσεις (κανόνες, πρότυπα συμπεριφοράς κλπ) για αποτελεσματική και μακρόβια διαχείριση του πόρου (Αρβανιτίδης, 2017 · Μπριασούλη, 2003 · Poteete et al., 2010 · Ostrom, 1998).

Αξίζει να αποσαφηνιστεί πως το γεγονός ότι τα κοινά προτείνονται σαν μια τρίτη εναλλακτική μορφή διαχείρισης δεν αποτελεί από μόνο του λόγο για απόρριψη της κρατικοποίησης και της ιδιωτικοποίησης ως πιθανά καθεστώτα διακυβέρνησης. Ένα βασικό εύρημα των μελετών που έχουν διεξαχθεί είναι ότι οι ίδιοι κανόνες που λειτουργούν καλά σε ένα περιβάλλον αποτελούν μέρος αποτυχημένων συστημάτων σε ένα διαφορετικό περιβάλλον. Δεν υπάρχουν κανόνες «πρότυπα» που να μπορούν να εφαρμοστούν σε όλα τα είδη των κοινών, π.χ. σε όλα τα δάση ή σε όλα τα συστήματα νερού (Grafton, 2000 · Ostrom, 2007) και δε χρειάζεται να ακολουθούνται μονοδιάστατα μοντέλα του τύπου «μια λύση που να ταιριάζει παντού» (one-size-fits-all), δεδομένου ότι αυτές οι λύσεις όταν υιοθετούνται οδηγούν μάλλον σε τραγωδίες. Ας έχουμε υπόψη μας ότι οι πόροι είναι πολυεπίπεδα συστήματα που χαρακτηρίζονται από ιστορική εξάρτηση, πολύπλοκες δυναμικές και πολλαπλούς παράγοντες επιρροής και η θεωρητική προσέγγιση τους δεν ανταποκρίνεται απόλυτα στον πλούτο της πραγματικότητας (Levin, 1999). Έτσι, συστήματα τα οποία υιοθετούν δυο μορφές διακυβέρνησης συγχρόνως μπορεί να ταιριάζουν καλύτερα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις διαχείρισης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων πολύμορφων συστημάτων είναι τα Individual Transferable Quotas (ITQs), τα οποία συναντώνται κυρίως σε περιπτώσεις εκμετάλλευσης θαλάσσιων πόρων, όπου το κράτος είναι ο ιδιοκτήτης των δικαιωμάτων του πόρου και δύναται να εκχωρεί τα δικαιώματα εκμετάλλευσης του πόρου υπό τη μορφή αποκλειστικών και μεταβιβάσιμων αδειών σε αλιείς της κοινότητας (Hess & Ostrom, 2001 · Ostrom, 2008).

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι ο τρίτος δρόμος διακυβέρνησης των πόρων, δηλαδή τα κοινά έχουν θεωρητικά όλα εκείνα τα στοιχεία που είναι αναγκαία για να επιτύχουν την αποτελεσματική διαχείριση του πόρου και να προασπίσουν τη μακροβιότητα του. Φυσικά για να εκπληρωθεί αυτός ο στόχος της αποτελεσματικής διαχείρισης χρειάζονται να ικανοποιούνται κάποιες απαιτήσεις και προϋποθέσεις τις οποίες και θα εξετάσουμε και θα αναλύσουμε στην επόμενη ενότητα.

2.5 Προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών κοινών

Η πρώτη απόπειρα αποτύπωσης των παραμέτρων που συνάδουν με τον σχηματισμό επιτυχημένων και αποτελεσματικών δομών συλλογικής διαχείρισης θα έρθει μέσα από τη συμμετοχή της Elinor Ostrom στην Επιτροπή για τη Διαχείριση Πόρων Κοινής Ιδιοκτησίας της Εθνικής Ακαδημίας Επιστημών της Ουάσινγκτον στα μέσα της δεκαετίας του '80 (Ostrom, 1990). Τα συμπεράσματα που εξήχθησαν αφορούσαν μεταβλητές σε τρεις βασικές θεματικές: α) μεταβλητές συσχετιζόμενες με τη φύση του πόρου (μέγεθος – όρια - συνθήκες , β) μεταβλητές σχετικά με τα πρότυπα χρήσης και δυναμικής των πόρων και γ) μεταβλητές που αναφερόταν στα χαρακτηριστικά της ομάδας των χρηστών (μέγεθος ομάδας - κατοικία - ομοιογένεια - υφιστάμενοι κανόνες - περιουσιακά δικαιώματα - εξωτερικό περιβάλλον) (Ostrom, 1985).

Μέσα στην επόμενη περίοδο θα διεξαχθούν περαιτέρω μελέτες και έρευνες, οι οποίες θα λειτουργήσουν συνεπικουρικά και θα επιχειρήσουν να εμπλουτίσουν τις πρωταρχικές αυτές μεταβλητές. Στη συνέχεια της ενότητας θα εξετάσουμε λεπτομερώς τις σημαντικότερες προσαρμογές που έγιναν στον αρχικό κατάλογο παραμέτρων και προέρχονται από τους Wade (1987 · 1988), Ostrom (1990 · 2007b · 2009), Hanna et al. (1995), Pinkerton & Weinstein (1995) Baland & Platteau (1996), Μπριασούλη (2003) και Agrawal (2001 · 2003).

Ο Wade (1987) ήταν από τους πρώτους ερευνητές που θα επιχειρήσει να εμπλουτίσει τη βιβλιογραφία σχετικά με τα πρότυπα συλλογικής δράσης. Ως αποτέλεσμα έχουμε τη διαμόρφωση ενός διευρυμένου εύρους μεταβλητών που καθιστούν έναν θεσμό συλλογικής διαχείρισης αποτελεσματικό. Οι μεταβλητές αυτές έχουν να κάνουν με:

1. Το σύστημα πόρου:

Όσο μικρότερο είναι το μέγεθος του πόρου και όσο πιο σαφώς καθορισμένα είναι τα όρια του, τόσο πιο αυξημένες είναι οι πιθανότητες της θέσπισης μιας αποτελεσματικής μορφής συλλογικής διαχείρισης.

2. Το κόστος της τεχνολογίας αποκλεισμού:

Όσο χαμηλότερο είναι το κόστος της τεχνολογίας αποκλεισμού των μη επιθυμητών χρηστών, τόσο περισσότερο αυξάνονται οι πιθανότητες της επιτυχούς διαχείρισης.

3. Τις σχέσεις μεταξύ του συστήματος πόρου και της ομάδας των χρηστών, σχετικά με:

i) Τη θέση: όσο μεγαλύτερη είναι η επικάλυψη μεταξύ της θέσης των πόρων και του τόπου κατοικίας των χρηστών, τόσο πιο πολλές οι πιθανότητες επιτυχίας.

ii) Τις αξιώσεις των χρηστών: όσο ισχυρότερη είναι η εξάρτηση των χρηστών από τον πόρο για την επιβίωση τους, τόσο πιο μεγάλες είναι οι πιθανότητες επιτυχούς διαχείρισης.

iii) Η ποιότητα του γνωστικού επιπέδου των χρηστών: όσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο της γνώσης και της κατανόησης σχετικά με τις μεθόδους βιώσιμης διαχείρισης του πόρου από τη πλευρά των χρηστών, τόσο μεγαλύτερες οι πιθανότητες στην υλοποίηση ενός αποτελεσματικού θεσμού αυτοδιαχείρισης.

4. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ομάδας των χρηστών, ως προς:

i) Το μέγεθος της ομάδας: όσο πιο μικρός και συγκεντρωμένος είναι ο αριθμός των χρηστών, τόσο καλύτερες οι πιθανότητες επιτυχίας, υπό τη προϋπόθεση ότι ο αριθμός αυτός διαθέτει ένα ελάχιστο όριο ανθρώπων, κάτω από το οποίο ο λόγος ύπαρξης ενός τέτοιου είδους εγχειρήματος καθίσταται ανούσιος.

ii) Τα όρια της ομάδας: όσο πιο ξεκάθαρα είναι τα όρια της ομάδας των χρηστών τόσο μεγαλύτερες οι πιθανότητες επιτυχίας.

iii) Την σχετική ισχύ των υποομάδων: όσο μεγαλύτερη ισχύ έχουν εκείνοι που έχουν άμεσο όφελος από τη διατήρηση του κοινού πόρου και αντίστοιχα όσο πιο ανίσχυροι είναι εκείνοι που ευνοούν τον μηχανισμό περιφράξεων και τη θέσπιση ιδιωτικών περιουσιακών δικαιωμάτων, τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες της επιτυχίας του εγχειρήματος.

iv) Τους υφιστάμενους διακανονισμούς και συμφωνίες, όσον αφορά τη διευθέτηση κοινών προβλημάτων: όσο πιο καλά είναι ανεπτυγμένοι τέτοιου είδους διακανονισμοί ανάμεσα στους χρήστες, τόσο πιο πιθανόν είναι να επιτύχει το συλλογικό εγχείρημα.

ν) Το βαθμό στον οποίο οι χρήστες δεσμεύονται από αμοιβαίες υποχρεώσεις: Όσο μεγαλύτερες είναι οι προοπτικές να τηρηθούν οι δεσμεύσεις και οι υποχρεώσεις που έχουν αναληφθεί από τους χρήστες, τόσο μεγαλύτερες οι πιθανότητες επιτυχίας.

νι) Τις κυρώσεις εναντίον όσων χρηστών παραβιάζουν τους κανόνες: όσο οι χρηστές του πόρου αναπτύσσουν συλλογικούς κανόνες που δεν αφορούν αποκλειστικά και μόνο την χρήση και οικειοποίηση του πόρου, αλλά εκτείνονται και σε άλλους τομείς και όσο περισσότερο τηρούνται και εφαρμόζονται αυτοί οι κανόνες, τόσο αυξάνεται και η πιθανότητα της αποτελεσματικής αυτοδιαχείρισης του κοινού πόρου.

5. Την ευχέρεια εντοπισμού των παραβατών:

ι) Η ευκολία στην ανίχνευση των λαθρεπιβατών (free riders) που παραβιάζουν τους κανόνες: όσο πιο απλός και εύκολος είναι ο μηχανισμός εντοπισμού της παραβίασης των συμφωνηθέντων κανόνων, τόσο μεγαλύτερη η πιθανότητα επιτυχούς διαχείρισης. Αυτή η δυνατότητα της επιτήρησης του πόρου συνδέεται επιπλέον και με τις παραμέτρους 1, 3i και 4i.

6. Τον συσχετισμό μεταξύ των χρηστών και του κράτους, ως προς:

ι) Την ικανότητα που διαθέτει το κράτος να επιβάλλεται στις τοπικές κοινότητες, αλλά και την ανεκτικότητα που δείχνει στις τοπικές δομές: όσο το λιγότερο μπορεί ή επιζητά το κράτος να παρεμβαίνει υποσκελίζοντας τις τοπικά θεσμοθετημένες δομές και όσο το δυνατόν λιγότερο μπορεί αποτελεσματικώς να επιβάλλει δικαιώματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας στον πόρο, τόσο πιο μεγάλη είναι και η πιθανότητα μιας επιτυχούς συλλογικής διαχείρισης.

Σύμφωνα με τον ίδιον τον ερευνητή, σε καμία περίπτωση το συγκεκριμένο πλαίσιο παραμέτρων δεν μπορεί να εκληφθεί ως ολοκληρωμένο και πλήρες, ούτε να θεωρηθεί ότι είναι απαραίτητο να εκπληρώνονται όλες οι προϋποθέσεις για να υπάρξει αποτελεσματική λειτουργία ενός κοινού. Ωστόσο, όσο περισσότερες προϋποθέσεις ισχύουν τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες επιτυχίας και βιωσιμότητας του εγχειρήματος. Σε μεταγενέστερη έρευνα ο Wade (1988), θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι σε περιπτώσεις που το αριθμητικό μέγεθος των οικειοποιητών είναι μεγάλο, τα όρια των πόρων μη καθορισμένα, οι χρήστες διαμένουν διασκορπισμένα σε μεγάλες αποστάσεις μεταξύ τους και ο μηχανισμός ελέγχου των παραβατών αποτελεί μια πολύπλοκη διαδικασία, τότε είναι σχεδόν σίγουρο πως το κοινό θα αντιμετωπίσει προβλήματα βιωσιμότητας. Στη βάση αυτή, ο ερευνητής θεωρεί πως για να αποφευχθούν τα πιθανότερα σενάρια της υπερεκμετάλλευσης και της τελικής

υποβάθμισης και καταστροφής του πόρου, πρέπει να καταφύγουμε στα καθεστώτα της κρατικοποίησης και της ιδιωτικοποίησης.

Αντιστοίχως η Ostrom (1990) θα επιχειρήσει να εντοπίσει τις βασικές προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση ενός επιτυχημένου μοντέλου κοινών χαρακτηρίζοντάς τες ως «αρχές σχεδιασμού». Ουσιαστικά πρόκειται για προϋποθέσεις - δομικά στοιχεία, η ύπαρξη των οποίων διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εύρυθμη λειτουργία ενός κοινού. Η πρωταρχική λίστα των αρχών αποτελούταν από οκτώ συνθήκες, οι οποίες με το πέρασμα των ετών εμπλουτίστηκαν και επικαιροποιήθηκαν από σύγχρονους ερευνητές. Στη συνέχεια θα δούμε τις αρχές όπως εμπλουτίστηκαν και αναδιατυπώθηκαν από τους Cox, Arnold και Villamayor-Tomas (2009). Οι αρχές σχεδιασμού των κοινών είναι οι κάτωθι:

1α. Όρια χρηστών.

Η ύπαρξη σαφώς ορισμένων και κατανοητών σε τοπικό επίπεδο ορίων, ανάμεσα στους νόμιμους χρήστες του πόρου και στους μη εξουσιοδοτημένους χρήστες, βοηθάει στην εύρυθμη λειτουργία του κοινού. Ο καθορισμός τόσο των ορίων του πόρου, όσο και των εξουσιοδοτημένων χρηστών στο να τον χρησιμοποιούν, μπορεί να θεωρηθεί ως ένα πρώτο βήμα για την οργάνωση της συλλογικής δράσης. Με βάση το ερευνητικό έργο των Ciriacy-Wantrup και Bishop (1975), η παρουσία ορίων σχετικά με το ποιος επιτρέπεται να οικειοποιηθεί έναν κοινό πόρο έχει χρησιμοποιηθεί ως εκείνο το μοναδικό χαρακτηριστικό που διέπει ένα θεσμό «κοινής ιδιοκτησίας», σε αντίθεση με εκείνον της «ανοικτής πρόσβασης». Μερικές φορές μάλιστα δημιουργείται η λανθασμένη εντύπωση ότι αυτό είναι και το μόνο απαραίτητο χαρακτηριστικό για μια επιτυχημένη λειτουργία.

1β. Όρια συστήματος πόρου.

Η ύπαρξη σαφώς ορισμένων ορίων, τα οποία διαχωρίζουν το συγκεκριμένο σύστημα πόρου από το ευρύτερο κοινωνικό - οικολογικό σύστημα είναι επίσης σημαντική συνιστώσα. Σε αντίθετη περίπτωση, εφόσον τα όρια του πόρου και των ατόμων που μπορούν να τον χρησιμοποιήσουν παραμένουν αβέβαιες, κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει τι διαχειρίζεται ή προς όφελος ποιού το διαχειρίζεται. Εάν δεν οριστούν τα όρια του πόρου και κατά συνέπεια να αποκλεισθεί η εκμετάλλευση από τρίτους, οι τοπικοί ιδιοκτήτες αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο ότι οποιοδήποτε όφελος παράγουν με

τις προσπάθειές τους να μπορεί να ιδιοποιηθεί από άλλους που δεν έχουν συμβάλει σε αυτές τις προσπάθειες.

2α. Συμμόρφωση με τις τοπικές συνθήκες.

Οι κανόνες οικειοποίησης και παροχής του αγαθού πρέπει να είναι σύμφωνοι και να εναρμονίζονται με τις τοπικού χαρακτήρα κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες. Αυτοί οι κανόνες που χρησιμοποιούνται από τους χρήστες θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από προσαρμοστικότητα στις μοναδικές ανάγκες του κάθε περιβάλλοντος στο οποίο δρουν, καθώς και να απεικονίζουν τα ξεχωριστά και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του συστήματος πόρου.

2β. Οικειοποίηση και παροχή αγαθού.

Οι κανόνες οικειοποίησης του αγαθού είναι απαραίτητο να συμφωνούν με τους κανόνες παροχής του. Επιπλέον, η κατανομή του κόστους πρέπει να είναι ανάλογη με την κατανομή των ωφελειών. Με άλλα λόγια, το τμήμα των κερδών που παράγεται από τη συλλογική δράση των χρηστών οφείλει να διανέμεται ισοδύναμα σε κάθε έναν χρήστη, ανάλογη πρέπει να είναι και η συνεισφορά του χρήστη στην κάλυψη του κόστους. Με αυτό τον τρόπο, η ύπαρξη τέτοιων συνθηκών που προάγουν την δίκαιη κατανομή των ωφελειών μεταξύ των χρηστών, θα υποβοηθήσει την αντιμετώπιση και εξομάλυνση των προβλημάτων που προκύπτουν κατά τη συλλογική δράση.

3. Διακανονισμοί συλλογικής επιλογής.

Τα άτομα τα οποία επηρεάζονται από ένα σύστημα πόρου πρέπει να μπορούν να συμμετέχουν ισότιμα στην αρχική δημιουργία, καθώς και στη μετέπειτα τροποποίηση των κανόνων λειτουργίας του συστήματος. Τα συστήματα που ικανοποιούν αυτή την αρχή έχουν την ικανότητα να προσαρμόζουν τους κανόνες τους σύμφωνα με τις εκάστοτε τοπικές συνθήκες. Κι αυτό διότι τα άτομα που αλληλεπιδρούν άμεσα τόσο μεταξύ τους, όσο και με τον πραγματικό φυσικό περιβάλλον είναι σε θέση να τροποποιούν τους κανόνες με τη πάροδο του χρόνου, έτσι ώστε να ταιριάζουν καλύτερα με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του συστήματος πόρου που διαχειρίζονται.

4α. Επιτήρηση των χρηστών.

Πρέπει να υπάρχουν άτομα που να λογοδοτούν στην κοινότητα (μπορεί να είναι τα ίδια χρήστες αλλά μπορεί και όχι), τα οποία να παρακολουθούν τα επίπεδα οικειοποίησης των χρηστών. Με άλλα λόγια, πρέπει να υπάρχει ένα είδος ελέγχου της συμπεριφοράς των οικειοποιητών, οι οποίοι ελεγκτικοί μηχανισμοί θα πρέπει

προέρχονται από την ίδια την κοινότητα, να αποτελούν μέρος της ή στη χειρότερη των περιπτώσεων να λογοδοτούν σε αυτήν.

4β. Επιτήρηση του πόρου.

Πρέπει να υπάρχουν άτομα που να λογοδοτούν στην κοινότητα (μπορεί να είναι τα ίδια χρήστες αλλά μπορεί και όχι) τα οποία να παρακολουθούν την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το σύστημα πόρου. Οι οικειοποιητές επιβάλλεται να εξασφαλίζουν τη διαχείριση του αγαθού μέσα από βιώσιμες πρακτικές, εντοπίζοντας έγκαιρα πιθανές δυσλειτουργίες που θα οδηγήσουν σε επιζήμιες συνέπειες.

5. Κλιμακούμενες κυρώσεις.

Οι κυρώσεις όσον αφορά τις παραβάσεις των κανόνων του κοινού ξεκινούν με πολύ χαμηλή ένταση και κλιμακώνονται, εάν ένας χρήστης παραβιάζει επανειλημμένα έναν κανόνα. Γενικότερα, οι κυρώσεις είναι ανάλογες με το βαθμό σοβαρότητας της παράβασης που έχει διαπραχθεί και επιβάλλονται από την ίδια την κοινότητα των οικειοποιητών, από τους εκάστοτε επιτηρητές ή σε κάποιες περιπτώσεις και από τις δύο ομάδες.

6. Μηχανισμοί επίλυσης συγκρούσεων.

Θα πρέπει να υπάρχει πρόσβαση σε τοπικούς, χαμηλού κόστους μηχανισμούς επίλυσης συγκρούσεων, ώστε να επιλύονται με αποτελεσματικό τρόπο και με συνοπτικές διαδικασίες, οι όποιες συγκρούσεις προκύπτουν μεταξύ των χρηστών ή μεταξύ των χρηστών και άλλων εμπλεκομένων.

7. Ελάχιστη αναγνώριση δικαιωμάτων αυτό-οργάνωσης.

Οι οικειοποιητές πρέπει να έχουν το δικαίωμα να επινοούν και να σχεδιάζουν τους δικούς τους θεσμούς και κανόνες, χωρίς να απαιτούνται επίσημες διοικητικές διαδικασίες έγκρισης για τον σκοπό αυτόν. Αυτά τα δικαιώματα των χρηστών να δημιουργούν τους δικούς τους κανόνες δεν πρέπει να αμφισβητούνται από εξωτερικές κυβερνητικές αρχές.

8. Πολυεπίπεδες εμφωλευμένες δομές διακυβέρνησης.

Όταν ένας κοινός πόρος συνδέεται στενά με ένα μεγαλύτερο κοινωνικό-οικολογικό σύστημα τότε η οικειοποίηση, η παροχή του αγαθού, η επιτήρηση, η επιβολή κυρώσεων, η επίλυση συγκρούσεων και οι δραστηριότητες διακυβέρνησης οργανώνονται από πολλαπλά ένθετα επίπεδα. Όλες οι πολύπλοκες και ανθεκτικές μορφές κοινών πληρούν αυτήν την τελευταία αρχή σχεδιασμού.

Θα πρέπει να ειπωθεί ότι η διευρυμένη λίστα με τις αρχές σχεδιασμού είναι σε γενικές γραμμές πανομοιότυπη με την αρχική λίστα που παρουσιάστηκε από την Ostrom το 1990. Διαφοροποιήσεις έγιναν μόνο στη περίπτωση της πρώτης, της δεύτερης και της τέταρτης αρχής, οι οποίες ουσιαστικά διασπάστηκαν από μία ενιαία αρχή σε δύο αλληλοσυμπληρούμενες. Αυτός ο διαχωρισμός είχε ως στόχο την κατανόηση των υφιστάμενων αρχών και όχι τον εμπλουτισμό με νέες προϋποθέσεις.

Μέσα από πρόσθετα ερευνητικά προγράμματα και μελέτες πραγματικών περιπτώσεων, η Ostrom (1998 · 2007a · 2009) θα αναδειξεί τη σπουδαιότητα κι άλλων συντελεστών που έχουν μεγάλη επίδραση στην αποτελεσματική διαχείριση των πόρων. Έτσι, κριτήρια όπως ο βαθμός εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας μεταξύ των μελών της ομάδας, και η άμεση επαφή και επικοινωνία τους, δείχνουν να διαδραματίζουν αρκετά σημαντικό ρόλο στην επιτυχία ενός αυτοοργανωμένου συλλογικού εγχειρήματος. Αξίζει να τονιστεί πως μείζονος σημασίας είναι η διάδραση αυτών των παραγόντων, ώστε να επιλύονται τα όποια προβλήματα συλλογικής δράσης δημιουργούνται και εν τέλει να προκύπτουν καθαρά οφέλη για την ομάδα των οικειοποιητών.

Με τη σειρά τους, οι Hanna et al. (1995) θα προτείνουν τις δικές τους προϋποθέσεις, ώστε να μπορέσει ένα καθεστώς συλλογικής διαχείρισης να χαρακτηριστεί αποτελεσματικό στον χρόνο. Βασική παράμετρος που θα πρέπει να επαληθεύεται είναι τα κίνητρα των οικειοποιητών και οι κανόνες που θεσμοθετούνται να συντελούν στην βιωσιμότητα του πόρου. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να διαμορφώνονται ξεκάθαροι κανόνες συμμετοχής και οικειοποίησης, να αποδίδονται περιουσιακά δικαιώματα με ισοδύναμο τρόπο και να υπάρχει ισότιμη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα διαχείρισης, από την χρήση των πόρων ως και την διαμόρφωση μηχανισμών ελέγχου και επιβολής.

Αντίστοιχα, οι Pinkerton και Weinstein (1995) θα επισημάνουν τέσσερις βασικούς άξονες πάνω στους οποίους είναι απαραίτητο να στηριχθούν οι θεσμοί συλλογικής διαχείρισης, ώστε να θεωρηθούν επιτυχημένοι. Αυτοί έχουν να κάνουν με μηχανισμούς λογοδοσίας, όπως είναι η κοινή πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση του πόρου, με μηχανισμούς αποτελεσματικής διαχείρισης, όπως είναι η εποπτεία και η επιβολή, με μηχανισμούς για τη δίκαιη εκπροσώπηση των ομάδων, όπως είναι η ισότιμη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, και με μηχανισμούς

προσαρμοστικότητας, όπως είναι η λήψη σημάτων ανατροφοδότησης αναφορικά με επιτυχημένα ή αποτυχημένα αποτελέσματα.

Παράλληλα, οι Baland και Platteau (1996) θα τονίσουν την σπουδαιότητα των αρχών σχεδιασμού της Ostrom και θα την διευρύνουν με τη προσθήκη επιπλέον παραμέτρων, οι οποίες συνεισφέρουν και αυτές στην αποτελεσματική αυτοδιαχείριση του πόρου. Αυτές είναι: ο μικρός αριθμός των συμμετεχόντων στο εγχείρημα, η κοντινή απόσταση μεταξύ της περιοχής κατοικίας των χρηστών και της θέσης του πόρου, η ύπαρξη μηχανισμών επιβολής κανόνων και κυρώσεων που να είναι χαμηλού κόστους και τοπικής προέλευσης, η ύπαρξη βοήθειας και καθοδήγησης από τρίτους, η παρουσία κοινών κοινωνικών προτύπων, ομοιογένειας και συνεργασίας μεταξύ των χρηστών και τέλος, η ύπαρξη κατάλληλης διοίκησης και ηγεσίας.

Η Μπριασούλη (2003) θα εμπλουτίσει τη βιβλιογραφία και θα ισχυριστεί ότι μια αποτελεσματική και επιτυχημένη μορφή συνδιαχείρισης των πόρων βασίζεται σε δύο προϋποθέσεις: πρώτον, οι οικειοποιητές να έχουν ατομικό συμφέρον μέσα από τη διατήρηση και τη διαχείριση των πόρων και δεύτερον, να υπάρχει ένα κλίμα συνεργασίας μεταξύ της κοινότητας των χρηστών και των υπερκειμένων κρατικών δομών. Για να κριθεί ένα τέτοιο εγχείρημα επιτυχημένο είναι σημαντικό να συντρέχουν τα εξής πέντε χαρακτηριστικά: ύπαρξη μηχανισμού αυτορρύθμισης (self-regulation) και ήθους συλλογικής μέριμνας (stewardship ethic), κλίμα εμπιστοσύνης ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας, νομική προστασία των δικαιωμάτων των οικειοποιητών, κατάλληλα οικονομικά κίνητρα που θα υποχρεώσουν τους χρήστες να προστατεύσουν την μακροβιότητα του πόρου και τέλος, ύπαρξη τοπικών και εθνικών υποστηρικτικών θεσμών. Αναμφίβολα όμως, για να μπορέσουν τα παραπάνω κριτήρια να έχουν ουσιαστική πρακτική και επιτυχία επιβάλλεται να υπάρχουν σαφώς καθορισμένα όρια για την πρόσβαση του πόρου, ώστε να αποκλειστούν φαινόμενα ελεύθερης πρόσβασης, καθώς και δίκαιη κατανομή προνομίων και υποχρεώσεων στους οικειοποιητές.

Παράλληλα, ο Agrawal (2003) θα συντάξει μία διευρυμένη λίστα κριτηρίων που θα οδηγήσουν στην επιτυχία πρωτοβουλιών αυτοδιαχείρισης. Ο ερευνητής στηριζόμενος σε συμπεράσματα που εξήγαγε ο ίδιος σε πρωτότερη έρευνα του (Agrawal, 2001), καθώς και στα αποτελέσματα των σημαντικότερων, κατά τη γνώμη του, μελετητών

του θέματος (Wade, 1987 · Ostrom, 1990 · Baland & Platteau, 1996) θα συνθέσει ένα ευρύτερο πλαίσιο προϋποθέσεων και παραγόντων, η ύπαρξη των οποίων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αποτελεσματική οργάνωση κοινών. Αυτές τις μεταβλητές περιγράφονται αναλυτικά στον Πίνακα 2.4. Σε διαφοροποίηση με τις προηγούμενες λίστες, παρατηρούμε την σημασία που αποδίδεται σε εξωτερικούς παράγοντες και συνδέσεις, στην ομοιογένεια της κοινότητας και στα διαθέσιμα τεχνολογικά μέσα.

Πίνακας 2.4 Κριτικές συνθήκες για τη διαμόρφωση επιτυχημένων κοινών

Κριτικές συνθήκες για τη διαμόρφωση επιτυχημένων δομών διακυβέρνησης των κοινών
<p>1. Χαρακτηριστικά του συστήματος πόρου</p> <ul style="list-style-type: none"> i) Μικρό μέγεθος (RW) ii) Σαφώς προσδιορισμένα όρια (RW, EO) iii) Χαμηλά επίπεδα κινητικότητας (AA) iv) Δυνατότητες αποθήκευσης των ωφελειών από τον πόρο (AA) v) Προβλεψιμότητα (ως προς την ροή του παραγόμενου οφέλους) (AA) <p>2. Χαρακτηριστικά της ομάδας χρηστών</p> <ul style="list-style-type: none"> i) Μικρό μέγεθος (RW, B&P) ii) Σαφώς προσδιορισμένα όρια (RW, EO) iii) Κοινές νόρμες (B&P) iv) Προηγούμενες επιτυχημένες εμπειρίες — κοινωνικό κεφάλαιο (RW, B&P) v) Κατάλληλη ηγεσία — νέοι, εξοικειωμένοι με μεταβαλλόμενα εξωτερικά περιβάλλοντα, που συνδέονται με την τοπική παραδοσιακή ελίτ (B&P) vi) Αλληλεξάρτηση μεταξύ των μελών της ομάδας (RW, B&P) vii) Ετερογένεια δεξιοτήτων, ομοιογένεια ταυτοτήτων και ενδιαφερόντων (B&P) viii) Χαμηλά επίπεδα φτώχειας (AA) <p>1 & 2. Σχέση μεταξύ των χαρακτηριστικών του συστήματος πόρου και των χαρακτηριστικών της ομάδας</p> <ul style="list-style-type: none"> i) Επικάλυψη μεταξύ της περιοχής κατοικίας της ομάδας χρηστών και της θέσης των πόρων (RW, B&P)

- ii) Υψηλά επίπεδα εξάρτησης των μελών της ομάδας από το σύστημα πόρου (RW)
- iii) Δικαιοσύνη στον καταμερισμό των ωφελειών από τους κοινούς πόρους (B&P)
- iv) Χαμηλά επίπεδα ζήτησης από τους χρήστες (AA)
- v) Σταδιακή μεταβολή των επιπέδων ζήτησης (AA)

3. Θεσμικές ρυθμίσεις

- i) Οι κανόνες είναι απλοί και εύκολα κατανοητοί (B&P)
- ii) Οι κανόνες πρόσβασης και διαχείρισης επινοούνται τοπικά (RW, EO, B&P)
- iii) Ευκολία στην επιβολή των κανόνων (RW, EO, B&P)
- iv) Διαβαθμισμένες κυρώσεις (RW, EO)
- v) Δυνατότητα χαμηλού κόστους εκδίκασης των διαφορών (EO)
- vi) Υποχρέωση λογοδοσίας των επιτηρητών και άλλων υπευθύνων στους οικειοποιητές/χρήστες (EO, B&P)

1 & 3. Σχέση μεταξύ συστήματος πόρου και θεσμικών ρυθμίσεων

- i) Αρμονία των κανόνων οικειοποίησης και παροχής με τις τοπικές συνθήκες (RW, EO)

4. Εξωτερικό περιβάλλον

- i) Τεχνολογία
  - α) Χαμηλού κόστους τεχνολογία αποκλεισμού (RW)
  - β) Χρόνος προσαρμογής στις νέες τεχνολογίες που σχετίζονται με τα κοινά (AA)
- ii) Χαμηλά επίπεδα συνάρθρωσης με εξωτερικές αγορές (AA)
- iii) Σταδιακή μεταβολή της συνάρθρωσης με τις εξωτερικές αγορές (AA)
- iv) Το κράτος:
  - α) Οι κεντρικές κυβερνήσεις δεν πρέπει να υπονομεύουν τους τοπικούς θεσμούς (RW, EO)
  - β) Υποστηρικτικοί εξωτερικοί θεσμοί επιβολής κυρώσεων (B&P)
  - γ) Κατάλληλα επίπεδα εξωτερικής βοήθειας για την αποζημίωση των τοπικών χρηστών για τα λειτουργικά κόστη διαχείρισης (B&P)
  - δ) Ιεραρχικά επίπεδα δικαιωμάτων οικειοποίησης, αποκόμισης οφέλους, επιβολής, διαχείρισης (EO)

RW: Robert Wade (1988)

EO: Elinor Ostrom (1990)

B&P: J.M. Baland & J.P. Platteau (1996)

Τέλος, η Ostrom (2007b, 2009) θα παρουσιάσει στην επιστημονική κοινότητα ένα νέο μεθοδολογικό πλαίσιο αποτελούμενο από πολλαπλές μεταβλητές, με σκοπό να μελετήσει και να αναλύσει τη δυναμική των κοινών. Αυτό το πλαίσιο, που ονομάζεται «Κοινωνικό - Οικολογικό Σύστημα» (Social – Ecological System framework) - SES, αποτελεί συνδυασμό των δικών της προσπαθειών και των αντίστοιχων έργων πολλών άλλων ερευνητών, και αποτελεί ουσιαστικά την πρώτη απόπειρα διεπιστημονικής περιγραφής των κοινών. Βασικός άξονας στον οποίο κινείται το πλαίσιο είναι ότι τα άτομα που συμμετέχουν σε τέτοιου είδους δομές δρουν και συμπεριφέρονται ενσυνείδητα ως μέλη μια ευρύτερης ομάδας. Όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Αρβανιτίδης και Παπαγιαννίτσης (2020, σελ. 67) «το πλαίσιο αυτό προσφέρει μια γενική, καθολική αντίληψη και έναν κοινό τόπο κατανόησης και επεξήγησης των παραμέτρων, των σχέσεων, των αλληλεπιδράσεων και των συμπερασμάτων που προκύπτουν σε τέτοια περίπλοκα συστήματα». Μια επικαιροποιημένη και βελτιωμένη μορφή του πλαισίου παρουσιάζεται από τους McGinnis & Ostrom (2014), και ακολούθως τροποποιήθηκε από τους Αρβανιτίδη και Παπαγιαννίτση (2020) δίνοντας έμφαση στον αστικό χώρο. Το πλαίσιο παρουσιάζεται αναλυτικά στη συνέχεια με τη βοήθεια του Πίνακα 2.5.

Πίνακας 2.5 *Μεταβλητές πρώτου και δεύτερου επιπέδου του πλαισίου SES.*

<i>Πρώτη Βαθμίδα Μεταβλητών</i>	<i>Δεύτερη Βαθμίδα Μεταβλητών</i>
Κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο (S)	S1 –Οικονομική ανάπτυξη S2 –Δημογραφικές τάσεις S3 –Πολιτική σταθερότητα S4 –Άλλα συστήματα διακυβέρνησης S5 –Αγορές S6–Μέσα Ενημέρωσης S7 –Τεχνολογία
Σύστημα Πόρων (RS)	RS1– Τομέας (π.χ. δάση, νερό, βοσκοτόπια) RS2 – Σαφήνεια ορίων RS3 – Μέγεθος του συστήματος RS4 –Ανθρωπογενείς κατασκευές και εγκαταστάσεις RS5 –Παραγωγικότητα του συστήματος RS6 –Εξισορροπητικές ιδιότητες RS7 –Προβλεψιμότητα της δυναμικής του συστήματος RS8 – Χαρακτηριστικά-δυνατότητα αποθήκευσης

	RS9 – Τοποθεσία
Συστήματα διακυβέρνησης (GS)	GS1 – Περιοχή επιρροής GS2 –Γεωγραφική κλίμακα GS3 –Πληθυσμός GS4 –Τύπος καθεστώτος GS5 –Οργανώσεις(δομές) δημιουργίας κανόνων GS5a–Δημόσιοι - Κρατικοί GS5b– Ιδιωτικοί GS5c– Μη κυβερνητικοί GS5d– Τοπικοί GS6 –Κανόνες λειτουργίας GS6a–Επιχειρησιακοί κανόνες GS6b– Κανόνες συλλογικής επιλογής GS6c– Καταστατικοί κανόνες GS7 –Περιουσιακά δικαιώματα GS8 –Δομή του δικτύου GS9 –Ιστορική συνέχεια GS10–Κανόνες παρακολούθησης και επιβολής κυρώσεων
Μονάδες πόρων (RU)	RU1 – Κινητικότητα μονάδων RU2 –Ρυθμός ανάπτυξης ή αναπλήρωσης RU3 –Αλληλεπίδραση μεταξύ μονάδων RU4 – Οικονομική αξία RU5 –Μέγεθος - αριθμός μονάδων RU6 – Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά RU7 – Χωρική και χρονική κατανομή
Παίκτες (A)	A1 – Αριθμός σχετικών χρηστών A1a–Οικειοποιητές - κοινωνοί A1b– Δημοτική αρχή - Κράτος A1c– Ιδιοκτήτης A2 –Κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά A3 –Ιστορικό ή προηγούμενες εμπειρίες χρηστών A4 – Τοποθεσία A5 – Ηγεσία / Επιχειρηματικότητα A6 –Κοινές αξίες – πρότυπα (εμπιστοσύνη - αμοιβαιότητα) / κοινωνικό κεφάλαιο A7 – Γνώση του κοινωνικο-οικολογικού συστήματος A8 –Σημασία του πόρου (εξάρτηση) A9 –Διαθέσιμη τεχνολογία
Εστιασμένες Καταστάσεις δράσης: Αλληλεπιδράσεις (I) - Αποτελέσματα (O)	I1 –Συγκομιδή - Οικειοποίηση I2 – Διαμοιρασμός πληροφοριών I3 – Διαδικασίες διαβούλευσης I4 – Συγκρούσεις I5 –Επενδυτικές δραστηριότητες I6 –Δραστηριότητες επιρροής – πολιτικές πιέσεις I7 –Δραστηριότητες αυτο-οργάνωσης I8 –Δραστηριότητες δικτύωσης I9 –Δραστηριότητες παρακολούθησης I10 –Δραστηριότητες αξιολόγησης O1 –Μέτρηση κοινωνικών επιδόσεων (π.χ. αποτελεσματικότητα, ισότητα, λογοδοσία) O2 –Μέτρηση οικολογικών επιδόσεων (πχ. υπερβολική συγκομιδή, ανθεκτικότητα, ποικιλομορφία) O3 –Εξωτερικότητες προς άλλα κοινωνικό-οικολογικά συστήματα

Σχετιζόμενα οικοσυστήματα (ECO)	ECO1 –Κλίμα ECO2 – Μόλυνση ECO3 – Ροές προς και από το εξεταζόμενο σύστημα
---------------------------------	--

Πηγή: McGinnis&Ostrom (2014), Αρβανιτίδης & Παπαγιαννίτσης (2020)

Εστιάζοντας στα στοιχεία του Πίνακα 2.5 βλέπουμε ότι η ανάλυση του πλαισίου SES διαμορφώνεται σε πολλαπλά επίπεδα και ομάδες μεταβλητών. Τα στοιχεία που εξετάζει κατηγοριοποιούνται σε δύο βασικά επίπεδα: το πρώτο επίπεδο αφορά στοιχεία που αποτελούν τους βασικούς άξονες της ανάλυσης και το δεύτερο επίπεδο έχει να κάνει με δευτερεύοντα στοιχεία επεξηγηματικής φύσεως. Βέβαια, μεταβλητές συναντάμε και σε ακόμα χαμηλότερο, πιο αναλυτικό επίπεδο (σε τρίτη, τέταρτη, κλπ. βαθμίδα). Οι μεταβλητές του Κοινωνικού - Οικολογικού Συστήματος (SES) είναι οι εξής:

1) *Το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο (S)*: Η μεταβλητή (1ου επιπέδου) μας επιδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζονται τα κοινά από το γενικότερο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργούν. Ταυτοχρόνως μας πληροφορεί για τις τακτικές διαχείρισης που έχουν σχεδιαστεί από τα διάφορα επίπεδα (από το τοπικό μέχρι και το εθνικό) και για τις επιπτώσεις τους στο σύστημα.

2) *Τα συστήματα πόρων (RS)*: Η μεταβλητή (1ου επιπέδου) περιγράφει το σύστημα των κοινών πόρων, τις συνθήκες στις οποίες βρίσκονται οι πόροι και τις συνθήκες υπό τις οποίες παράγονται.

3) *Τα συστήματα διακυβέρνησης (GS)*: Η μεταβλητή (1ου επιπέδου) εξετάζει τις τεχνικές, τις διαδικασίες και το πλαίσιο διακυβέρνησης των πόρων, μέσω των οποίων λαμβάνονται, εφαρμόζονται, μεταβάλλονται και τελικά ενισχύονται οι αποφάσεις όσον αφορά τη διαχείριση του συστήματος. Πρακτικά αφορά τη δομή της διακυβέρνησης και τους θεσμούς των κοινών.

4) *Οι μονάδες πόρου (RU)*: Η μεταβλητή (1ου επιπέδου) απεικονίζει τις μονάδες πόρων που παράγονται από το σύστημα. Αυτές οι μονάδες μπορούν να είναι μετρήσιμες (π.χ. νερό, φυσικό αέριο ή ψαριά) ή να εκτιμώνται με προσεγγιστικό τρόπο (π.χ. πολιτισμός ή βιοποικιλότητα). Αφορά τα είδη των αγαθών που παράγονται.

5) *Οι παίκτες (A)*: Η μεταβλητή (1ου επιπέδου) περιγράφει τα άτομα που αφορά, επηρεάζουν ή επηρεάζονται από το κοινό. Πρακτικά εστιάζει κυρίως στους

χρηστές/παραγωγούς/οικειοποιητές του πόρου, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και τις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις.

6) *Οι εστιασμένες καταστάσεις δράσης: Αλληλεπιδράσεις (I) - Αποτελέσματα (O):* Η μεταβλητή (1ου επιπέδου) αναφέρεται στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μεταβλητών των ειδικότερων υποσυστημάτων, αλλά και τα αποτελέσματα αυτών των αλληλεπιδράσεων στο ίδιο το κοινό.

7) *Τα σχετιζόμενα οικοσυστήματα (ECO):* Η μεταβλητή (1ου επιπέδου) σκιαγραφεί τον αντίκτυπο του κοινού σε άλλα οικοσυστήματα και τη διασύνδεση του με εκείνα. Δηλαδή αναλύει τον τρόπο εκείνο με τον οποίον η λειτουργία του συστήματος είναι ικανή να ασκήσει επιρροή στο εξωτερικό του περιβάλλον.

Το πλαίσιο SES της Ostrom έχει προσελκύσει μεγάλο ενδιαφέρον την τελευταία περίοδο μεταξύ των ερευνητών. Σύμφωνα με τους del Mar Delgado - Serrano & Ramos (2015) τα χαρακτηριστικά που καθιστούν το πλαίσιο SES πρωτεύων εργαλείο για την ανάλυση των κοινών είναι τα εξής: i) καλύπτει ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών και οικολογικών πτυχών και τις μεταξύ τους επιδράσεις, ii) μπορεί να εφαρμοστεί σε πολλαπλές περιπτώσεις πόρων και αγαθών, iii) σχετίζεται με ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία, iv) περιλαμβάνει ένα ευρύ και ευέλικτο φάσμα υπομεταβλητών και επιτρέπει την προσαρμογή τους σε διαφορετικά πλαίσια, v) χρησιμοποιείται σε ποικίλες κλίμακες εξέτασης και ανάλυσης, vi) δίνει έμφαση στους κανόνες καθώς και στο ρόλο που αναλαμβάνουν οι τοπικοί χρήστες, vii) σχεδιάστηκε για να επεξηγεί τις συνέπειες των κανόνων αυτοοργάνωσης των χρηστών στη βιωσιμότητα του πόρου, viii) παρέχει τη δυνατότητα συγκριτικής ανάλυσης μεταξύ διαφορετικών περιπτώσεων μελέτης και εν τέλει, ix) βοηθάει τους ερευνητές και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να εξάγουν χρήσιμα συμπεράσματα, όσον αφορά τον μελλοντικό σχεδιασμό στρατηγικής και της γνώσης εν γένει.

Αξίζει να τονισθεί πως τα περισσότερα αποτελεσματικά κοινά φαίνεται να οφείλουν αυτή τους την επιτυχία σε παράγοντες που αφορούν τις ειδικότερες τοπικές συνθήκες που αυτά βρίσκονται, τη μοναδικότητα της περιοχής, τα χαρακτηριστικά κοινωνικής και πολιτιστικής φύσεως της κοινότητας κλπ. Με άλλα λόγια, το ποιές ρυθμίσεις και κανόνες θα εφαρμοσθούν και θα έχουν επιτυχία εξαρτάται από τα προαναφερθέντα κριτήρια τοπικής υφής. Παρόλα αυτά, η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας προβάλλει κάποιους κοινούς άξονες πάνω στους οποίους στηρίζονται τέτοιες δομές διαχείρισης

και είμαστε σε θέση να τους κατατάξουμε σε πέντε βασικές κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία μεταβλητών έχει να κάνει με χαρακτηριστικά του πόρου, π.χ. ξεκάθαρα όρια και συγκεκριμένο μέγεθος. Η δεύτερη αφορά τους οικειοποιητές - χρήστες του πόρου και συγκεκριμένα την ομοιογένεια τους, τις προηγούμενες εμπειρίες σε ανάλογα εγχειρήματα, καθώς και το υψηλό φρόνιμα εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης. Ακολουθώντας, η τρίτη κατηγορία έχει να κάνει με την εξάρτηση των χρηστών από τον πόρο και η τέταρτη με τους κανόνες και τις ρυθμίσεις διαχείρισης του πόρου. Τέλος, η τελευταία κατηγορία αφορά την επικουρικότητα από το εξωτερικό περιβάλλον, όπως την αναγνώριση από το νομικό και θεσμικό πλαίσιο (Αρβανιτίδης, 2017). Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι ένα αποτελεσματικό σύστημα διακυβέρνησης προϋποθέτει, τόσο τη προσαρμογή των ρυθμίσεων στις τοπικές ιδιαιτερότητες, όσο και την εφαρμογή των στοιχείων των πέντε κατηγοριών που περιγράψαμε.

2.6 Συμπεράσματα

Ο προβληματισμός γύρω από τους κοινούς πόρους και τον τρόπο διαχείρισής τους αποτελεί ένα διαχρονικό ζήτημα. Η γενική αντίληψη είναι ότι οι κοινοί πόροι αποτελούν ουσιαστικά κοινόχρηστα αγαθά, ανήκουν σε όλους, η χρήση τους είναι δικαίωμα του καθενός και κανένας δεν θα πρέπει να αποκλείεται. Το 1968 ο Hardin με το άρθρο του «Η Τραγωδία των Κοινών» θα εκφράσει προβληματισμούς αναφορικά με την βιωσιμότητα των κοινών πόρων και θα επηρεάσει με αυτόν τον τρόπο τον δημόσιο διάλογο για τα κοινά. Στο πλαίσιο αυτό οι λύσεις που προτείνει είναι οι παραδοσιακοί θεσμοί της κρατικοποίησης και της ιδιωτικοποίησης των κοινών πόρων.

Αυτές οι θέσεις θα τεθούν υπό αμφισβήτηση αρκετά χρόνια μετά, με κύριο εκφραστή την Elinor Ostrom και τους συνεργάτες της. Πολλαπλές μελέτες που θα πραγματοποιηθούν τόσο σε θεωρητικό όσο και σε εμπειρικό επίπεδο θα αναδείξουν τη δυνατότητα, αλλά και την σημασία δημιουργίας θεσμών αυτοδιαχείρισης από τους άμεσα εμπλεκόμενους. Πρόκειται φυσικά για το θεσμό των κοινών.

Με αυτόν τον τρόπο, τα κοινά θα επανέλθουν στο προσκήνιο ως μια αξιόλογη προοπτική διαχείρισης των κοινών πόρων. Φυσικά, για να δημιουργηθεί ένας τέτοιος

αποτελεσματικός και επιτυχημένος θεσμός θα πρέπει να συνυπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις. Σε αυτή τη βάση, οι ερευνητές θα εντοπίσουν έναν αριθμό μεταβλητών και παραγόντων που φαίνεται να παίζουν καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση βιώσιμων δομών συλλογικής διαχείρισης των πόρων. Αν και η λίστα των παραγόντων αυτών δεν είναι ολοκληρωμένη και πλήρης γίνεται κατανοητό πως όσο περισσότερες προϋποθέσεις ικανοποιούνται, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα διαμόρφωσης αποτελεσματικών και μακρόβιων κοινών. Φυσικά, η επιτυχία του θεσμού εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα τοπικά κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά κάθε περιοχής, καθώς και από τις τοπικές θεσμικές συνθήκες που επικρατούν (Αρβανιτίδης και Νασιώκα, 2014).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΝΕΑΝΙΚΕΣ ΥΠΟΚΟΥΛΤΟΥΡΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΚΟΙΝΑ

3.1 Εισαγωγή

Στον παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την έννοια της «νεανικής υποκουλτούρας». Αρχικά, θα προσπαθήσουμε να αποσαφηνίσουμε την έννοια της κουλτούρας και θα διακρίνουμε τις βασικές της κατηγορίες. Ακολούθως, θα επιχειρήσουμε να ορίσουμε τι είναι υποκουλτούρα, θα εντοπίσουμε τα τρία βασικά είδη υποκουλτούρας και θα ασχοληθούμε με τα συστατικά στοιχεία της νεανικής υποκουλτούρας. Εν τέλει, θα δούμε τον κοινωνικό αντίκτυπο που έχουν οι υποκουλτούρες και τον τρόπο με τον οποίο αντιδρά η κοινή γνώμη.

Δεδομένου ότι η διαχείριση των νεανικών υποκουλτουρών γίνεται από μία ομάδα μέσα σε ένα πλαίσιο άτυπων κανόνων και μηχανισμών, και ως εκ τούτου αποτελούν ένα πολιτισμικό κοινό, το κεφάλαιο στη συνέχεια παρουσιάζει κάποιες συναφείς αναλύσεις που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια στον χώρο των πολιτισμικών κοινών. Μέσα από τις μελέτες περίπτωσης θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε κατά περίπτωση τι επηρεάζει και επιδρά θετικά στην αναπαραγωγή και διαχείριση των πολιτισμικών κοινών.

3.2 Βασικοί ορισμοί και κατηγορίες «κουλτούρας» και «υποκουλτούρας»

Για την καλύτερη κατανόηση του όρου «νεανική υποκουλτούρα» θα πρέπει να ξεκινήσουμε με την αποσαφήνιση της έννοιας «κουλτούρα». Η κουλτούρα αφορά τον συγκεκριμένο τρόπο ζωής μίας οργανωμένης κοινότητας ατόμων, ο οποίος επικρατεί σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και γεωγραφική τοποθεσία. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τον Bierstedt (1938), αναφέρεται στο πλαίσιο συλλογικής διαβίωσης, όπως είναι τα ήθη και έθιμα, οι θεσμοί και οι κανόνες συμπεριφοράς, δηλαδή αφορά όλες τις κοινωνικές συμπεριφορές του ατόμου, αλλά και τις διάφορες κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των ατόμων που είναι αποτέλεσμα αυτών των συμπεριφορών.

Εξαιτίας αυτής της γενικότητας του όρου, οι κοινωνιολόγοι έχουν προβεί στο διαχωρισμό της κουλτούρας σε τρία είδη. Αρχικά, έχουμε την «υψηλή» ή αλλιώς «ελιτιστική κουλτούρα», τα προϊόντα της οποίας παράγονται και καταναλώνονται από μια κυρίαρχη οικονομικά και κοινωνικά τάξη, η οποία είναι προσηλωμένη στη λόγια πλευρά της παράδοσης. Ο Parker (2011) επισημαίνει ότι η παραγωγή και κατανάλωση της κουλτούρας αυτής συνδέεται με ένα πλούσιο πολιτισμικό κεφάλαιο, και συνήθως τα προϊόντα της χαρακτηρίζονται από καλαισθησία.

Στη συνέχεια, διακρίνουμε τη «λαϊκή κουλτούρα», όπου μετέχουν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό όλα τα άτομα, ανεξαρτήτου κοινωνικής τάξης στην οποία ανήκουν. Η τοπική παράδοση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, αφού η κουλτούρα αυτή περιλαμβάνει όλα εκείνα τα στερεοτυπικά στοιχεία και συμπεριφορές που απορρέουν από αυτή. Οι Mukerji και Schudson (1986) τονίζουν πως σε αντίθεση με την «ελιτιστική κουλτούρα», τα προϊόντα της «λαϊκής κουλτούρας» δεν προαπαιτούν υψηλό πολιτισμικό κεφάλαιο για την παραγωγή τους, και για το λόγο αυτόν χαρακτηρίζονται από την άρχουσα τάξη ως προϊόντα με χαμηλή αισθητική ποιότητα.

Τελικά, διακρίνουμε την «μαζική κουλτούρα», η οποία ουσιαστικά διαδόθηκε με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και αποτελεί επακόλουθο της βιομηχανοποίησης της κοινωνίας, της τεχνολογικής προόδου, της αστικοποίησης, της ανάπτυξης των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των μεθόδων μάρκετινγκ και της ίδιας της αγοραστικής δύναμης των ατόμων. Κατά τον Parker (2011), τα προϊόντα της παράγονται για την ικανοποίηση των αναγκών του μέσου καταναλωτή, ενώ χαρακτηρίζονται από υψηλή τυποποίηση από τη στιγμή που βασικός στόχος είναι να φτάσουν σε καταναλωτές με κοινά χαρακτηριστικά. Η τυποποίηση αυτή έχει να κάνει τόσο με την ποιότητα των προϊόντων, όσο και με το τι πρεσβεύουν τα ίδια τα προϊόντα.

Και τα δύο τελευταία είδη κουλτούρας αντιμετωπίζονται με καχυποψία από την πολιτισμική ελίτ, εξαιτίας μιας πιθανής απειλής περιθωριοποίησης των δικών τους πολιτισμικών αγαθών και χρησιμοποιώντας ως πρόφαση ότι στο όνομα του κέρδους η κοινωνία καταλήγει να υιοθετεί «κατώτερα» αξιακά πρότυπα.

Αναφορικά με τον ορισμό της «υποκουλτούρας» θα ανατρέξουμε στην μαρξιστική προσέγγιση που διατυπώθηκε από το Κέντρο Σύγχρονων Πολιτισμικών Σπουδών του Μπίρμινχαμ (Birmingham Centre for Contemporary Cultural Studies - CCCS). Αυτή η προσέγγιση υποστηρίζει ότι ποικίλα κοινωνικά στρώματα προσπαθούν να συνυπάρξουν μέσα στις σύγχρονες κοινωνίες. Αυτά τα κοινωνικά στρώματα, λοιπόν, των οποίων η κοινωνική θέση εξαρτάται από τον οικονομικό πλούτο και από την ισχύ που διαθέτουν, υιοθετούν τη δική τους ιδιαίτερη ταξική κουλτούρα. Αυτές οι κουλτούρες βρίσκονται σε μια κατάσταση διαμάχης και σύγκρουσης, η οποία τοποθετείται στο ευρύτερο φάσμα της πάλης των τάξεων. Στο τέλος, όποια κοινωνική τάξη επικρατήσει επιβάλλει τη δική της κουλτούρα, την λεγόμενη «κυρίαρχη κουλτούρα», με απώτερο σκοπό τον αφανισμό των υπόλοιπων (Clark et al., 2006).

Με αυτόν τον τρόπο η έννοια της «υποκουλτούρας» αναφέρεται στις κουλτούρες εκείνες, οι οποίες προσπαθούν να ανταγωνιστούν και να επιβιώσουν έναντι της κυρίαρχης κουλτούρας. Σύμφωνα με τον Gordon (1997), σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εκάστοτε υποκουλτούρας φαίνεται να παίζουν κάποια στοιχεία κοινωνικής φύσεως, όπως η καταγωγή, η ταυτότητα φύλου, η ηλικία, το επάγγελμα και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις. Με βάση αυτά τα γνωρίσματα λοιπόν, εντοπίζονται τρεις βασικές κατηγορίες υποκουλτούρας. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει υποκουλτούρες που αφορούν σε εθνικές ή μειονοτικές ομάδες, όπως είναι μια ομάδα μεταναστών και οι θρησκευτικές μειονότητες και οι οποίες δρουν εκτός του πλαισίου της κυρίαρχης κουλτούρας. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει κουλτούρες, οι οποίες αποτελούν ουσιαστικά τη θετική απόκριση στις εκάστοτε κοινωνικοπολιτισμικές περιστάσεις, όπως οι επαγγελματικές συντεχνίες και λειτουργούν μέσα στο φάσμα της κυρίαρχης κουλτούρας. Ο Αστρινάκης (1991) θα επισημάνει ότι στην τελευταία κατηγορία συναντάμε κουλτούρες, οι οποίες εκφράζονται ως αντίδραση στην κυρίαρχη (ουσιαστικά πρωτεύουσα) υποκουλτούρα. Σε αυτό το είδος υπάγονται και οι νεανικές υποκουλτούρες, των οποίων το προσωνύμιο «νεανικές» αναφέρεται σε ηλικιακές ομάδες που μπορεί να προσεγγίζουν τα τριάντα έτη (Heilbronner, 2008).

3.3 Τα είδη νεανικής υποκουλτούρας

Οι νεανικές υποκουλτούρες χωρίζονται σε δύο κυρίως τύπους, ο διαχωρισμός των οποίων γίνεται με βάση την κοινωνική θέση των ατόμων που τις απαρτίζουν· αυτές είναι οι υποκουλτούρες της νεολαίας της εργατικής τάξης και στις υποκουλτούρες της νεολαίας της μεσαίας και ανώτερης τάξης (που αναφέρονται και ως «αντικουλτούρες» countercultures) (Brake 1985)). Σύμφωνα με τον Αστρινάκη (1991), στην πρώτη ομάδα υποκουλτούρων διακρίνουμε τέσσερις υποκατηγορίες: την επικρατέστερη νεανική κουλτούρα, τα παρεκκλίνοντα υποπολιτισμικά στυλ, την εμπλεκόμενη με τα πολιτικά νεολαία και τη νεανική παραβατικότητα. Από την άλλη, στις υποκουλτούρες της νεολαίας των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων διακρίνουμε τις εξής υποκατηγορίες: την επικρατούσα εφηβική κουλτούρα, τη νεανική παραβατικότητα (συγκριτικά με τη νεολαία της εργατικής τάξης λαμβάνει χώρα με μικρότερη συχνότητα), την πολιτικοποιημένη νεολαία και τα νεανικά κινήματα διαμαρτυρίας, καθώς και τους κοινωνικούς αμφισβητίες με τον μποέμ τρόπο ζωής.

Κατά τον Brake (1985), υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις υποκουλτούρες και στις αντικουλτούρες, κυρίως σε θέματα δομής και οργάνωσης, καθώς και στα πλαίσια των κινήτρων και των αξιών. Συγκεκριμένα, οι υποκουλτούρες της νεολαίας της εργατικής τάξης δραστηριοποιούνται σε πιο τοπικό γεωγραφικό επίπεδο με περιορισμένα όρια δράσης, όπως για παράδειγμα τα όρια μιας γειτονιάς, ενώ δε διακρίνονται για την μεγάλη αντοχή τους στο χρόνο. Τα μέλη της ομάδας απαρτίζονται από συνομήλικους, ενώ συχνά λαμβάνουν την μορφή συμμορίας, η οποία δρα στα όρια της νομιμότητας και πολλές φορές πέρα από αυτά, με αποτέλεσμα να ταυτίζεται με μιας μορφής πολιτισμικής επανάστασης, η οποία εμπεριέχει στοιχεία βίας και εγκληματικών ενεργειών. Αποτελούν κλειστές απομονωμένες ομάδες, η δράση των οποίων συμπίπτει χρονικά με τις ημέρες αργίας, δηλαδή κυρίως το Σαββατοκύριακο. Αυτές οι πράξεις έχουν ως κίνητρο την ελάττωση της επίδρασης του γονικού ελέγχου επάνω στα ίδια τα άτομα κατά τη διάρκεια του Σαββατοκύριακου, ενώ από Δευτέρα τα άτομα επιστρέφουν στα κλασσικά παραδοσιακά πρότυπα. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο εφήμερης κοινωνικής περιθωριοποίησης και άμεσης επανένταξης στην κοινωνία. Κύριος παράγοντας αυτού του πλαισίου δράσης αποτελεί η οικονομική δυσχέρεια στην οποία βρίσκονται τα άτομα. Συγκεκριμένα, ο

νεαρός εργαζόμενος δεν έχει άλλη επιλογή από το να επιστρέφει συνεχώς στην εργασία του και ουσιαστικά στα συμβατικά πρότυπα, ώστε να εξασφαλίζει τους οικονομικούς πόρους για τις αντισυμβατικές δραστηριότητες του επόμενου Σαββατοκύριακου (Clark et al., 2006).

Από την άλλη, σύμφωνα με τον Brake (1985), οι αντικουλτούρες δε χαρακτηρίζονται από ομαδικότητα και συνεκτικότητα. Είναι περισσότερο εξατομικευμένες και λειτουργούν ως ενσυνείδητες και ανοικτές ομάδες. Το πεδίο που δραστηριοποιούνται δεν περιορίζεται σε τοπικό επίπεδο, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις λαμβάνει διεθνείς διαστάσεις. Επιπλέον, δείχνουν να έχουν ισχυρό αντίκτυπο στις ζωές των συμμετεχόντων και ταυτόχρονα επηρεάζουν γενικότερα όλες τις μορφές της κοινωνικής ζωής, καθώς ανασυστήνουν θεσμούς εναλλακτικής δράσης, τρόπο ζωής, επαγγελματικές οδούς και οικογενειακές αξίες και πρότυπα. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας της απουσίας του χάσματος μεταξύ εργασίας και αργίας-σχόλης, με άλλα λόγια αυτή η απάρνηση των συμβατικών προτύπων έχει μόνιμο χαρακτήρα και δεν αποτελεί εφήμερο φαινόμενο του Σαββατοκύριακου. Οι Clark et al. (2006) θα τονίσουν ότι σημαντικός παράγοντας σε αυτή τη συνθήκη αποτελεί η εύπορη οικονομική κατάσταση των συμμετεχόντων της αντικουλτούρας, χάρις στην οικονομική άνεση που τους παρέχεται από την υψηλή κοινωνική τάξη που ανήκουν και δεν τους αναγκάζει να εργάζονται για τα προς το ζην. Έτσι, δε χρειάζεται να επανασυνδεθούν με το κοινωνικό σύνολο, γιατί δεν τίθεται θέμα επανένταξης σε κάποιον τυπικό εργασιακό κύκλο. Με αυτό τον τρόπο οι αντικουλτούρες απομονώνονται από το κοινωνικό σύνολο, δημιουργούν εστίες πολιτισμού μέσα στην επικρατούσα κουλτούρα, ενώ λαμβάνουν την μορφή μια ιδιότυπης ιδεολογικής και πολιτισμικής επανάστασης. Στην πραγματικότητα, επειδή οι αντικουλτούρες έχουν τις ρίζες τους στην μεσαία τάξη, η εναντίωση σε αυτήν την επικρατούσα κυρίαρχη κουλτούρα λογίζεται ως διαφωνία με ολόκληρο το οικοδόμημα του κοινωνικού συνόλου.

Παρόλα αυτά, οι συμμετέχοντες στις αντικουλτούρες και στις υποκουλτούρες δε δραστηριοποιούνται όλοι με τον ίδιο τρόπο και με την ίδια ένταση. Άλλοι αναλαμβάνουν περισσότερες πρωτοβουλίες και κάποιοι επιλέγουν να έχουν έναν πιο διακριτικό ρόλο στις δράσεις. Τέλος, σύμφωνα με τον Kraemer (2005), δύναται να υπάρχει και η εμπλοκή και σε άλλους κοινωνικούς θεσμούς, όπως η οικογένεια, η εργασία ή και διαφορετικές υποκουλτουρικές ομάδες, ενώ συχνό φαινόμενο της

εποχής είναι η ανάμιξη και ο συνδυασμός των υποκουλτουρικών στυλ, όπως οι Emos και οι Goths κλπ.

3.4 Τα συστατικά στοιχεία της νεανικής υποκουλτούρας

Κάθε μια υποκουλτούρα καταφέρνει να ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες από το ιδιαίτερο στυλ που αποφασίζει να υιοθετήσει. Έτσι, όπως τονίζει ο Cohen (1997), εκφράζονται μέσα από τέσσερα συμβολικά χαρακτηριστικά: τους κανόνες ένδυσης, την μουσική, τις τελετουργίες και την αργκό. Πρακτικά, οι υποκουλτούρες προσδίδουν νέο νόημα στα υπάρχοντα υλικά αντικείμενα της καταναλωτικής αγοράς, επανακαθορίζοντας τη χρήση και επινοώντας νέες λειτουργίες των εμπορικών προϊόντων (Hebdige, 1981). Πρόκειται για ένα μείγμα διαφορετικών στυλ, το οποίο προσδίδει στους συμμετέχοντες την πολυπόθητη συλλογική ταυτότητα και τον αμοιβαίο σεβασμό. Όπως θα τονίσουν οι Clark et al. (2006), μέσα από το στυλ τα μέλη της υποκουλτούρας συσπειρώνονται, ενώ με αυτό τον τρόπο στέλνουν το μήνυμα της διαφοροποίησης και της ιδιαιτερότητας έναντι των υπολοίπων ομάδων. Το στυλ εκλαμβάνεται ως πρόκληση στην επικρατούσα κουλτούρα από την στιγμή που επιτυγχάνει να καταστρατηγεί και να αμφισβητεί τους επικρατούντες πολιτισμικούς, κοινωνικοπολιτικούς και πολιτισμικούς κώδικες. Ο Hebdige (1981) θα συμπεράνει πως το υποκουλτουρικό στυλ εκφράζει συμβολικά την συνεχή διαμάχη ανάμεσα στην επικρατούσα κουλτούρα και των υποταγμένων και αντιπροσωπεύει τις εμπειρίες αντιθέσεων που υποβόσκουν στην κυρίαρχη κουλτούρα.

Όσον αφορά την μουσική, ο Kraemer (2005) θα επισημάνει τον βασικό ρόλο που διαδραματίζει στη λειτουργία της υποκουλτούρας και στο τι μήνυμα θέλει να περάσει προς τα έξω. Αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της υποκουλτούρας, αφού εκφράζει τα πιστεύω και τις αξίες της, ενώ τις περισσότερες φορές διαθέτει καινοτόμα στοιχεία, τα οποία διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό έναντι της τυπικής εμπορικής μουσικής. Από την άλλη πλευρά σύμφωνα με τον Brake (1985), δε θα λέγαμε ότι διαθέτουν τόσο πρωτοποριακά στοιχεία οι τελετουργίες και η εκφορά του λόγου, από τη στιγμή που δεν επινοούνται νέες δράσεις και λεξιλόγιο, ενώ χρησιμοποιούνται ως επί το πλείστον τα υπάρχοντα, δίνοντας βέβαια νέο νόημα σε αυτά.

3.5 Η λειτουργία της νεανικής υποκουλτούρας

Θα περιγράψαμε τη λειτουργία της νεανικής υποκουλτούρας ως πολυσύνθετη και μέχρι ενός βαθμού εξαρτώμενη από τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά του κάθε μέλους, καθώς και από την μορφή που λαμβάνει η κάθε υποκουλτούρα. Όπως επισημαίνει ο Brake (1985), θα λέγαμε ότι παρέχει στους συμμετέχοντες μια συλλογική ταυτότητα, δηλαδή προσφέρει το αίσθημα της συλλογικότητας και της από κοινού δράσης και η οποία ταυτότητα εκφράζεται μέσα από πολιτισμικά χαρακτηριστικά, όπως από τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής, το στυλ και τους αξιακούς κανόνες. Δεύτερον, ο Cohen (1997) θα τονίσει ότι αποτελεί μια αφορμή για διαφοροποίηση και εναντίωση από την κυρίαρχη ή γονεϊκή κουλτούρα, ενώ την ίδια στιγμή δεν την απορρίπτει συνολικά, κρατώντας τα «θετικά» στοιχεία αυτής, ενώ σημαντικό είναι το γεγονός ότι παρακάμπτεται η ροπή προς την συμβατική παραβατικότητα. Θα τη χαρακτηρίσαμε ως ένα μεταβατικό στάδιο από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή.

Τέλος, μιας και η κυρίαρχη ή γονεϊκή κουλτούρα δεν είναι σε θέση να προσφέρει πρακτικές λύσεις σε διάφορα ατομικά ή ομαδικά ζητήματα κοινωνικής, οικονομικής ή πολιτικής φύσης, η νεανική υποκουλτούρα είναι εκείνη που αναλαμβάνει το ρόλο της παροδικής, έστω, επίλυσης τους. Πιο συγκεκριμένα, πολλοί νέοι δέχονται την κοινωνική χλεύη και κριτική ως απόρροια της αδυναμίας συμμόρφωσης τους στα παραδοσιακά κοινωνικά πρότυπα. Έτσι, βρίσκουν καταφύγιο σε κάποια υποκουλτούρα, μέσα από την οποία δημιουργούνται ισχυροί δεσμοί ανάμεσα στα μέλη, ενώ διαμορφώνονται νέα πρότυπα τα οποία είναι πιο προσιτά και πιο εφικτά στους νέους για να μιμηθούν (Cohen, 1997). Τελικά, σύμφωνα με τον Αστρινάκη (1991), αυτό που κατορθώνει η νεανική υποκουλτούρα να επιτύχει είναι να γίνει ένας εναλλακτικός αρωγός ένταξης στο κοινωνικό σύνολο και να σπάσει τον φαύλο κύκλο αβεβαιότητας, επανακαθορίζοντας την πολιτισμική ταυτότητα των μελών και όχι μόνο.

3.6 Τα αίτια εμφάνισης των νεανικών υποκουλτουρών

Η εμφάνιση των πρώτων νεανικών υποκουλτουρών στις κοινωνίες της Δύσης έγινε στα τέλη της δεκαετίας του 19^{ου} αιώνα, ενώ η μεγάλη έξαρση συνέβη την περίοδο

που ακολούθησε μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ειδικότερα τη δεκαετία του 1960. Μια σειρά από λόγους έδωσαν ώθηση σε αυτή τους την εμφάνιση.

Αρχικά, η μεγάλη οικονομική ανάπτυξη που επήλθε μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου συνέβαλε τα μέγιστα στην ενθάρρυνση των νεανικών υποκουλτουρών. Όπως αναφέρει ο Αστρινάκης (1991), η αύξηση της αγοραστικής δύναμης των νέων, μέσα από την αύξηση του λεγόμενου χαρτζιλικιού από τους γονείς, οδήγησε στον σχηματισμό μιας καταναλωτικής αγοράς, η οποία είχε ως στόχο αποκλειστικά τη νεολαία. Με αυτόν τον τρόπο κατέστη δυνατό να διαφοροποιηθεί και να ανεξαρτητοποιηθεί η νεανική σχόλη από τη γονεϊκή. Επιπλέον, όπως τονίζουν οι Clark et al. (2006), μεγάλη ώθηση στη δημιουργία των νέων υποκουλτουρών έδωσε η δυνατότητα που υπήρχε στην οικονομία της δεκαετίας του 1960 να μπορέσει να αντέξει έναν μεγάλο αριθμό εκούσιων ανέργων, μέσα από ένα δομημένο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας και από το συνεχώς αυξανόμενο διαθέσιμο οικογενειακό εισόδημα. Συνεπώς, το οικονομικό πλαίσιο που επικρατούσε την περίοδο εκείνη επέτρεψε την ευρύτερη συμμετοχή και ένταξη της νεολαίας στη μποέμικη τάση της εποχής.

Καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε, σύμφωνα με τον Brake (1985), και η έντονη αστικοποίηση που παρατηρήθηκε μετά το τέλος του πολέμου. Η συρροή μεγάλης μάζας ανθρώπων με διαφορετικά κοινωνικά χαρακτηριστικά σε μεγάλα αστικά κέντρα είχε μεγάλη επιρροή στα τυπικά κοινωνικά πρότυπα της εποχής. Ειδικότερα, συντέλεσε στην εξασθένηση των διαπροσωπικών σχέσεων, στην ηθική υποβάθμιση, την παρέκκλιση από τις συμβατικές κοινωνικές αξίες και το διαχωρισμό της νεολαίας από το οικογενειακό περιβάλλον της. Με αυτές τις συνθήκες κατέστη πιο εύκολο για τους περιθωριακούς νέους να συσπειρωθούν σε ομάδες και να επινοήσουν νέους κώδικες επικοινωνίας και συμπεριφοράς.

Κατά τους Clark et al. (2006), ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας που βοήθησε στην έξαρση των νεανικών υποκουλτουρών ήταν αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα που είχαν ως συνέπεια την αύξηση των μαθητών που φοιτούσαν στα σχολεία μέσης εκπαίδευσης και ακολούθως των φοιτητών στα κολλέγια και στα πανεπιστήμια. Έτσι, η μεγάλη σε διάρκεια εκπαίδευση των νέων επέφερε την αποστασιοποίησή τους από

το κοινωνικό σύνολο και τη δημιουργία μιας νέας κοινότητας, η οποία αποτελούνταν από νεαρούς και οι οποίοι είχαν την σφοδρή επιθυμία να υπερασπιστούν τις αξίες τους ενάντια στην κυρίαρχη κουλτούρα. Επιπλέον, όπως χαρακτηριστικά θα επισημάνει ο Hebdige (1999), εξαιτίας του διαφορετικού τρόπου ζωής και εμπειριών ανάμεσα στην προπολεμική και μεταπολεμική γενιά εντάθηκε το λεγόμενο χάσμα γενεών, μέσα από το οποίο η νεολαία εδραιώθηκε ως μια ξεχωριστή κοινωνική τάξη, με δικές της ανάγκες, αξίες και κουλτούρα.

Επιπλέον, ο Heilbrunner (2008) θα επισημάνει πως κατά τη δεκαετία του 1960, ο Πόλεμος του Βιετνάμ και το κίνημα του πασιφισμού επαγρύπνησε τη νεολαία, η οποία οργανώθηκε και στράφηκε εναντίον των συντηρητικών αξιών και του πολιτικού συστήματος. Τέλος, οι Clark et al. (2006), θα τονίσουν πως η συνεχόμενη προβολή και ανάδειξη των νεανικών υποκουλтурών από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης επηρέασε πολλούς νέους να μιμηθούν αυτά τα στυλ και να ενταχθούν σε αυτή τη νέα κουλτούρα.

3.7 Η αντίδραση της κοινής γνώμης

Είναι γεγονός ότι οι υποκουλτούρες στο σύνολο τους προκαλούν την αντίδραση της κοινής γνώμης. Σύμφωνα με τους Βασιλείου και Σταματάκη (1992), με τον όρο «κοινή γνώμη» εννοείται η θετική ή αρνητική άποψη που έχει η πλειονότητα της κοινωνίας, έναντι μίας άλλης άποψης που εκφράζεται από μια μειονότητα και συνήθως το αποτέλεσμα της επηρεάζεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η αντίδραση αυτή περνάει από δύο φάσεις, τον ηθικό πανικό και την κοινωνική ενσωμάτωση.

Σύμφωνα με τους Clark et al. (2006), στη διάρκεια της πρώτης φάσης, η αντίδραση παρουσιάζεται ως ηθικός πανικός από τα μέλη της κοινωνίας, τα οποία αισθάνονται ότι απειλείται ο πολιτισμός τους και η εξουσία που διακατέχουν. Οι νεανικές υποκουλτούρες της εργατικής τάξης λογίζονται ως μέρος ενός μεγαλύτερου κοινωνικού προβλήματος, η νεολαία θεωρείται μια κοινωνική πληγή, την οποία κατηγορούν ότι συνδέεται με περιστατικά βίας και εγκληματικότητας. Αντίθετα, οι υποκουλτούρες της νεολαίας των ανώτερων κοινωνικών τάξεων αποδίδονται στην

υπέρμετρη ηθική ανοχή που καταδεικνύουν οι σύγχρονες κοινωνίες και αποτελούν μέρος των κοινωνικών και ηθικών προβλημάτων της, όπως η απουσία σεξουαλικών φραγμών, τα ναρκωτικά και η γενικότερη ηθική κατάπτωση των νέων. Αυτές οι αντικουλτούρες εκλαμβάνονται από την κοινή γνώμη ως ενσυνείδητες δράσεις που τελικό στόχο έχουν την ανατροπή του κοινωνικού και πολιτικού πλαισίου αξιών. Τέλος, οι πολιτικά συνειδητοποιημένοι νέοι και τα διάφορα κινήματα διαμαρτυρίας λογίζονται ως αναρχικές μειονότητες.

Ο Hebdige (1999) θα υποστηρίξει ότι σημαντική παράμετρος και στις δύο φάσεις αποτελεί ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Στην αρχή, δίνουν έμφαση στις ιδιαίτερες στιλιστικές επιλογές των νέων, ενώ στη συνέχεια εστιάζουν στην αντικοινωνική συμπεριφορά που αυτοί επιδεικνύουν. Στη συνέχεια ακολουθεί ένας δημοσιογραφικός οργανισμός, κατά τον οποίο τα νεανικά στυλ, τότε εξυμνούνται, άλλοτε διακωμωδούνται, ενώ τις περισσότερες φορές κατακρίνονται για τις «ειδεχθείς» πράξεις και συμπεριφορές.

Η δεύτερη φάση της αντίδρασης αφορά την εξασθένηση και την ενσωμάτωση, κατά την οποία η υποκουλτούρα, από απειλή για το κοινωνικό σύνολο μετατρέπεται σε ένα εφήμερο κοινωνικό ζήτημα. Κατά τον Hebdige (1999), αυτή η διαδικασία υλοποιείται με δύο τρόπους: με την εμπορευματοποίηση του υποκουλτουρικού στυλ και τον επανακαθορισμό της αντισυμβατικής συμπεριφοράς. Αρχικά, η εμπορευματοποίηση του υποκουλτουρικού στυλ και η τυποποίηση του είναι αποτέλεσμα της υπέρμετρης δημοσιοποίησής του από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα στυλ να μεταλλάσσονται σε προϊόν, το οποίο είναι προσβάσιμο σε όλους και εν τέλει, να αλλοιώνεται ο χαρακτήρας και ο συμβολισμός τους. Στο επόμενο βήμα ακολουθεί ο επανακαθορισμός της υποκουλτούρας. Ο Τύπος προσεγγίζει τις υποκουλτούρες διακωμωδώντας τις, παρουσιάζοντας τα μέλη της ως ανήθικα και απείθαρχα άτομα. Με αυτό τον τρόπο, επανακαθορίζοντας την κοινωνική συμπεριφορά των μελών, επέρχεται ο βαθμιαίος υποβιβασμός της νεανικής υποκουλτούρας από απειλή για το κοινωνικό σύνολο σε ένα εφήμερο κοινωνικό ζήτημα.

Όπως συμπεραίνει ο Brake (1985), στη δεύτερη φάση αντίδρασης η νεανική υποκουλτούρα σταματάει να απειλεί το κοινωνικό σύνολο και μετατρέπεται σε απλή δραστηριότητα. Επιπλέον, η εμπλοκή των νέων στην υποκουλτούρα εκλαμβάνεται ως

μια ιδιοτροπία, η οποία οφείλεται στο νεαρό της ηλικίας και η οποία αφού ολοκληρωθεί, ακολουθείται από την επανενσωμάτωση των νέων στα παραδοσιακά κοινωνικά πρότυπα.

3.8. Μελέτες περίπτωσης πολιτιστικών κοινών

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε ενδεικτικά σε κάποιες έρευνες που έγιναν τη τελευταία δεκαετία και αφορούν τον χώρο των πολιτισμικών κοινών, όπως δηλαδή και η δική μας μελέτη περίπτωσης που θα ακολουθήσει στις επόμενες ενότητες.

Θα ξεκινήσουμε με την έρευνα του DeWitt (2009), ο οποίος μελετάει τον τρόπο με τον οποίο μία σχολή χορού στη Β. Καλιφόρνια των Η.Π.Α. κατάφερε να διαφυλάξει και να προάγει την τοπική μουσική και χορευτική σκηνής δίχως κάποια κυβερνητική ή ιδιωτική υποστήριξη. Ειδικότερα, η έρευνα αναδεικνύει τη σημαντικότητα και του ρόλου του κοινωνικού κεφαλαίου σε αυτήν τη διαδικασία. Το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελείται από τα διάφορα κοινωνικά δίκτυα συν τους πόρους που χρησιμοποιούν, είτε αυτοί είναι οικονομικοί, πολιτικοί, πνευματικοί ή πολιτιστικοί, ενώ σημαντικό ρόλο στη δημιουργία του κοινωνικού κεφαλαίου διαδραματίζει η έννοια της εμπιστοσύνης. Η έρευνα αναδεικνύει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο στη χορευτική σκηνή τροφοδοτεί τη δημόσια πολιτιστική έκφραση, μια πτυχή της κοινωνίας των πολιτών που συχνά παραβλέπεται και η οποία αποτελεί από μόνη της ένα δημόσιο αγαθό. Έτσι, η διοργάνωση μιας εκδήλωσης χορού με ζωντανή μουσική μετουσιώνεται σε μια αστική δραστηριότητα που υποστηρίζει μορφές λαϊκής τέχνης τις οποίες η ομοσπονδιακή κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών υποχρηματοδοτεί, ενώ η χρηματοδότηση από την κυβέρνηση της πολιτείας της Καλιφόρνια είναι ανύπαρκτη. Συμπερασματικά, σύμφωνα με τον συγγραφέα για να επιτευχθεί η βιωσιμότητα της μουσικής ως πολιτιστικό κοινό αγαθό είναι αναγκαία η ύπαρξη εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών της κοινότητας, καθώς και η πολιτιστική μεταλαμπάδευση της κουλτούρας αυτής στα νεότερα ηλικιακά νεοεισελθόντα μέλη.

Οι Quinn, Ploof και Hochtritt (2012) μέσα από μία σειρά από δοκίμια με τίτλο «Η εκπαίδευση για τη τέχνη και την κοινωνική δικαιοσύνη: ο πολιτισμός ως κοινό» προσφέρουν έμπνευση και εργαλεία στους εκπαιδευτικούς για τη δημιουργία

κριτικών, ουσιαστικών και μετασχηματιστικών προγραμμάτων σπουδών και δράσεων ενσωμάτωσης της τέχνης στην εκπαίδευση. Τα δοκίμια βασίζονται σε ένα σαφές πλαίσιο κοινωνικής δικαιοσύνης και συνδέονται με την ιδεολογία που βλέπει τον πολιτισμό ως κοινό. Προτείνουν ότι η τέχνη μπορεί να συμβάλει με πολλούς τρόπους στο έργο του οραματισμού και της δημιουργίας ενός πιο δίκαιου κόσμου, ο οποίος θα στηρίζεται στη λογική των πρακτικών και ιδεών των κοινών. Θεωρούν ότι η πρόσβαση στις δημιουργικές δράσεις και την τέχνη θα έπρεπε να είναι προσβάσιμη για όλους. Οι δράσεις αυτές θα πρέπει να γίνονται με τους ανθρώπους, και όχι απλά για τους ανθρώπους, μέσα σε πνεύμα αλληλεγγύης και της συναδελφικότητας.

Οι Kostakis και Drechsler (2015) παρουσιάζουν δύο έργα μυθοπλασίας, ενός βιβλίου διηγημάτων με τίτλο «Matryoshka» και ενός θεατρικού έργου με τίτλο «The man with the spotted tie», που στηρίζονται στις αρχές της Βασισμένη στα Κοινά Ομότιμης Παραγωγής (commons-based peer production - CBPP) και μας εξηγούν το τρόπο, με τον οποίο οι άνθρωποι στις μέρες μας μπορούν να εμπλακούν σε συλλογικά καλλιτεχνικά έργα που εμπνέονται από τις αρχές των κοινών. Οι μελέτες περίπτωσης αναδεικνύουν ότι η ηγεσία δεν είναι ισότιμη, αλλά αξιοκρατική, που σημαίνει ότι «όλοι είναι ελεύθεροι, να προτείνουν μια συνεισφορά, αλλά οι άνθρωποι που διευθύνουν το έργο είναι εξίσου ελεύθεροι να απορρίψουν αυτή τη συνεισφορά». Το βασικό καθήκον της διαχείρισης ενός τέτοιου κοινού, όπως και του περιεχομένου των παραγόμενων συλλογικών έργων, είναι να διασφαλίσει όχι μόνο την παραγωγή πολιτιστικών αγαθών, αλλά και να αποτρέψει την υποβάθμισή τους με την προσθήκη υλικού χαμηλής ποιότητας. Μια άλλη πτυχή του CBPP στις τέχνες που πρέπει να τονιστεί είναι η πρακτική της κοινής χρήσης που δεν μειώνει την αξία του κοινού αγαθού, αλλά στην πραγματικότητα το ενισχύει καθώς δημιουργεί πολλές θετικές εξωτερικότητες. Η διανομή των αρθρωτών εργασιών, όπως η σύνθεση και η ηχογράφηση της μουσικής, η γραφή, η προώθηση, η διαπραγμάτευση, η λήψη φωτογραφιών, η εγγραφή βίντεο, η δημιουργία και η διαχείριση του ιστότοπου, κ.λπ. πραγματοποιείται με βάση την ελεύθερη και χωρίς εξουσιοδότηση συνεργασία και αφοσίωση στον κοινό σκοπό.

Η Bruncevic (2017) εξετάζει την έννοια των πολιτιστικών κοινών υπό το πρίσμα της νομικής σκοπιάς. Από αυτή την οπτική τα πολιτιστικά κοινά αποτελούν μια αμφισβητούμενη έννοια: παρουσιάζονται ταυτόχρονα ως ένα πεδίο

δημιουργικότητας, δημοκρατικής πρόσβασης και ελευθερίας του λόγου, το οποίο απορρίπτει τα πνευματικά δικαιώματα και καταχράται το δημόσιο συμφέρον. Έτσι λοιπόν, η συγγραφέας αναλαμβάνει να ερευνήσει τα πολιτιστικά κοινά, όχι απλώς ως μια αφηρημένη έννοια, αλλά στην ουσιαστική σύνδεση τους με τους φυσικούς χώρους, όπως είναι τα μουσεία και οι βιβλιοθήκες. Εστιάζοντας σε μεγάλο βαθμό στην τέχνη στο πλαίσιο του καθεστώτος πνευματικών δικαιωμάτων, αλλά και εξετάζοντας μια σειρά ζητημάτων πολιτιστικής κληρονομιάς, η έρευνα βασίζεται στο έργο των Deleuze και Guattari προκειμένου να εξετάσει το βασίλειο των κοινών ως δυνητικό χώρο για την υπέρβαση της διχοτομίας, μεταξύ του ποιος είναι ο ιδιοκτήτης και ποιος ο καταναλωτής του πολιτισμικού αγαθού. Αμφισβητώντας αυτήν τη διχοτόμηση, είναι η παραγωγική και δημιουργική προοπτική του ίδιου του δικαίου που αναδεικνύεται μέσα από την προσέγγιση της έρευνας στα κοινά ως η εμπειρική βάση για ένα νέο νομικό πλαίσιο, το οποίο μπορεί να φιλοξενήσει ένα πλήθος ενδιαφερόντων και αξιών.

Η Borchì (2018) μελετάει δύο περιπτώσεις χώρων πολιτισμού: του Θεάτρου Βάλε (Teatro Valle) στη Ρώμη και του Αυτοδιαχειριζόμενου Ιδρύματος Φιλαντζιέρι (Asilo Filangieri) στη Νάπολι, τα οποία καταλήφθηκαν από συλλογικότητες επαγγελματιών καλλιτεχνών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από αρχές συνεργασίας, αυτοδιαχείρισης και οριζόντιας αμοιβαιότητας και μπόρεσαν να διαχειριστούν τους χώρους ως κοινά κατά τη περίοδο 2011-2016. Και οι δύο αυτές περιπτώσεις κοινών αποτελούν έναν τρόπο αναδιανομής των άνισων δικαιωμάτων, ιδίως του δικαιώματος στην εργασία και του δικαιώματος στην συμμετοχή στον πολιτισμό και μια εναλλακτική λύση στις ηγεμονικές νεοφιλελεύθερες πρακτικές. Προϋπόθεση, βέβαια, για την μακροπρόθεσμη επιτυχή έκβαση των εγχειρημάτων ήταν η επίσημη αναγνώριση από φορείς του κράτους, όπου κατέστη δυνατό μόνο στην περίπτωση του Ιδρύματος Φιλαντζιέρι, το οποίο εξακολουθεί να παρέχει πολιτιστικές δραστηριότητες για την τοπική κοινότητα μέχρι και σήμερα. Σημαντικό σημείο εκκίνησης για την ανάπτυξη των πολιτιστικών κοινών στην Ιταλία αποτέλεσε η κίνηση της πόλης της Μπολόνια να δημιουργήσει ένα πλαίσιο που επιτρέπει μορφές συνεργασίας μεταξύ του δήμου και των πολιτών για τη διαφύλαξη των υλικών, άυλων και ψηφιακών κοινών. Πρωτοβουλία που ενέπνευσε και άλλες πόλεις να ακολουθήσουν το παράδειγμα της Μπολόνια και να δημιουργήσουν τους δικούς της τοπικούς κανονισμούς για τα κοινά, όπως η Γένοβα και το Τορίνο. Τέτοιου είδους καλλιτεχνικές δράσεις πρέπει να

υποστηρίζονται από ένα κράτος που είναι ανοιχτό στον πειραματισμό και είναι πρόθυμο να το αναγνωρίσει προσπάθειες των άτυπων καλλιτεχνικών κοινοτήτων.

Η Juliastuti (2019) ασχολείται με την ευρύτερη διαχείριση της μουσικής ως κοινό στον αστικό ιστό της Γιογκιακάρτας της Ινδονησίας και αναλύει την υλοποίηση του οράματος και των πρωτοβουλιών που ανέλαβαν οι τοπικοί μουσικοί, εικαστικοί καλλιτέχνες, θαυμαστές, διοργανωτές μουσικών εκδηλώσεων, συλλέκτες μουσικής και πολιτιστικοί ακτιβιστές. Μια τέτοια περίπτωση που μας παρουσιάζει είναι αυτή της Indonesian Net Label Union, η οποία είναι μια διαδικτυακή πλατφόρμα διανομής για τους μουσικούς, ώστε να μοιράζονται τη μουσική τους δωρεάν. Η ανάπτυξη της Indonesian Net Label Union αντιπροσωπεύει μια πράξη αυτο-οργάνωσης που υποδεικνύει μια προσπάθεια συνεργασίας και ανάκτησης του χώρου διανομής των μουσικών έργων. Το εγχείρημα αποτελεί ένα μέσο δημιουργίας κοινών, όπου σε αυτή την περίπτωση το κοινωνείν είναι η χρησιμοποίηση του διαμοιρασμού ως μια ιδέα που θα ενώνει το συλλογικό έργο και θα διασφαλίσει τη βιωσιμότητά του. Η μουσική, η οποία αποτελεί το κοινό πολιτισμικό αγαθό, αναδύεται ως ορίζοντας δυνατοτήτων ή ως μέσο που πρέπει να διαχειριστεί και να διατηρηθεί για διαφορετικούς σκοπούς.

Μια ενδιαφέρουσα περίπτωση ερευνούν οι Chanda, Patnaik και Chatterjee (2021), οι οποίοι εξετάζουν την ιστορική καλλιτεχνική κοινότητα των ταβάρ της Ινδικής ηπείρου ως κοινό. Πιο συγκεκριμένα προσπαθούν να αποκαλύψουν τους παράγοντες που επηρέασαν την παραγωγή πολιτιστικών κοινών από την κοινότητα ταβάρ και ακολούθως προχωρούν σε κριτική ανάλυση ενός εγχειρήματος αναβίωσης του θεσμού (Courtesan Project) από την μη κυβερνητική οργάνωση Sufi Kathak Foundation σε μια προσπάθεια να απαντηθεί το κατά πόσο είναι δυνατό να παραχθούν νέα πολιτιστικά κοινά, εάν μια κοινότητα μελών με παρόμοια ενδιαφέροντα έρθει κοντά και ενστερνιστεί τις αρχές των κοινών. Αρχικά, οι ερευνητές διαπιστώνουν ότι η κοινωνική αντίληψη των πολιτιστικών πόρων επηρεάζει την παραγωγή πολιτιστικών κοινών. Δεδομένου ότι οι ταβάρ δεν ήταν πλέον παραγωγοί ιδιοσυγκρασιακών τεχνών που θα μπορούσαν να περάσουν από γενιά σε γενιά ως πολιτιστικά κοινά, η κοινωνική τους θέση ως επαγγελματική κοινότητα παραστάσεων μειώθηκε. Επιπλέον, υποστηρίζουν ότι η απώλεια της επιθυμητής ταυτότητας της κοινότητας, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την

υποβαθμισμένη κοινωνική αξία της κοινότητας, μπορεί να οδηγήσει σε ένα πιθανό κοινωνικό δίλημμα σχετικά με την παραγωγή και τη διατήρηση των πολιτιστικών κοινών. Αυτό το επιχείρημα επιβεβαιώνει περαιτέρω το γεγονός ότι η συνεχής παραγωγή κοινωνικά αποδεκτής ταυτότητας της κοινότητας είναι ένας ουσιαστικός παράγοντας για την παραγωγή και την αναπαραγωγή πολιτιστικών κοινών. Όσον αφορά το εγχείρημα αναβίωσης του θεσμού (Courtesan Project) να επανασυνδέσει την ταυτότητα της κοινότητας ταβιάφ με τα πολιτιστικά κοινά της αναδημιουργώντας τις χαρακτηριστικές μορφές τέχνης τους, είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο τα έργα νέο-αναβίωσης (neo-revival) μπορούν όντως να αναβιώσουν και να διατηρήσουν τις τέχνες των παραδοσιακών παραστατικών κοινοτήτων που αργοσβήνουν με το πέρασμα του χρόνου. Παρότι στη παρούσα φάση το εγχείρημα περιορίζεται στην αναπαραγωγή των πολιτιστικών κοινών των ταβιάφ, αυτό το project μπορεί να γίνει υπόδειγμα μιας νέας μορφής πολιτιστικών κοινών όπου μια κοινότητα με μέλη που έχουν κοινά συμφέροντα συσπειρώνεται με βάση τις δραστηριότητές της.

3.9 Συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο ασχοληθήκαμε με την έννοια της νεανικής υποκουλτούρας και παρουσιάσαμε έρευνες που έγιναν τα τελευταία χρόνια επάνω στα πολιτιστικά κοινά. Αρχικά, είδαμε ότι οι νεανικές υποκουλτούρες αποτελούν μία μορφή αντίδρασης και διαφοροποίησης από την επικρατούσα γονεϊκή κουλτούρα, κατά την οποία οι νέοι υιοθετούν μια διαφορετική συλλογική ταυτότητα και διαμορφώνουν νέα πρότυπα, τα οποία είναι πιο προσιτά, πιο οικία και πιο θελκτικά για τους όμοιούς τους. Κάθε υποκουλτούρα εκφράζεται μέσα από τέσσερα συμβολικά χαρακτηριστικά: τους κανόνες ένδυσης, την μουσική, τις τελετουργίες και την αργκό. Αυτά τα χαρακτηριστικά ενδυναμώνουν την αίσθηση συλλογικής ταυτότητας και προωθούν τον αμοιβαίο σεβασμό. Οι κύριοι λόγοι που ενθαρρύνουν την εμφάνιση των νεανικών υποκουλτουρών είναι κυρίως οικονομικοί και κοινωνικοπολιτικοί, ενώ η αντίδραση της κοινής γνώμης και η εμπορευματοποίηση οδηγεί τελικά στην ενσωμάτωση, την αλλοίωση και τη φθορά της υποκουλτούρας, διαμορφώνοντας μια κατάσταση "τραγωδίας των κοινών".

Στη συνέχεια ασχοληθήκαμε με κάποιες πρόσφατες έρευνες που έγιναν στον χώρο των πολιτιστικών κοινών. Αρχικά, είδαμε τον τρόπο με τον οποίο μία κοινότητα μιας σχολή χορού στη Β. Καλιφόρνια των Η.Π.Α. κατάφερε να διαχειριστεί και να διαφυλάξει την τοπική μουσική και χορευτική σκηνή υιοθετώντας αξίες των κοινών. Στη συνέχεια, μελετήσαμε το πως είναι δυνατόν προγράμματα σπουδών και δράσεις ενσωμάτωσης τέχνης στην εκπαίδευση να μετασχηματιστούν, ώστε να βασίζονται σε ένα σαφές πλαίσιο κοινωνικής δικαιοσύνης, αλληλεγγύης και συναδελφικότητας που να βλέπει τον πολιτισμό ως κοινό. Επιπλέον, είδαμε πως η βασισμένη στα κοινά ομότιμη παραγωγή μπορεί να αποτελέσει πλαίσιο για την ανάπτυξη πολιτισμικών κοινών. Έπειτα, εξετάσαμε την έννοια των πολιτιστικών κοινών υπό το πρίσμα της νομικής σκοπιάς και συμπεραίναμε το νομικό κενό που υπάρχει, αλλά και την σημασία της υπέρβασης της διχοτομίας μεταξύ ιδιοκτήτη και καταναλωτή στα αγαθά του πολιτισμού. Στη συνέχεια, είδαμε τρεις περιπτώσεις πολιτιστικών πόρων, δύο χώρων πολιτισμού στην Ιταλία και μιας διαδικτυακή πλατφόρμα διανομής μουσικής στην Ινδονησία των οποίων η διαχείριση γίνεται στη βάση των κοινών. Τέλος, εξετάσαμε την ιστορική καλλιτεχνική κοινότητα των ταβάρ της Ινδικής ηπείρου ως κοινό και συμπεράναμε ότι η κοινωνική αντίληψη των πολιτιστικών πόρων και η πιθανή απώλεια της επιθυμητής ταυτότητας της κοινότητας επηρεάζει την αναπαραγωγή πολιτιστικών κοινών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑ «LOS ALMYROS» ΩΣ ΚΟΙΝΟ

4.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο θα εστιάσουμε στο δεύτερο στόχο της έρευνάς μας, δηλαδή την κατανόηση, ανάδειξη και αποτίμηση της συλλογικότητας «Los Almyros» ως πολιτισμικό κοινό παραγωγής και διαχείρισης μιας τοπικής υποκοουλτούρας (subculture). Η ανάλυση του «Los Almyros» ως κοινό θα γίνει με τη βοήθεια του μεθοδολογικού πλαισίου Κοινωνικού - Οικολογικού Συστήματος SES. Με άλλα λόγια, θα επιχειρήσουμε μέσα από τα επίπεδα και τις μεταβλητές που μας παρέχει το πλαίσιο SES να διαμορφώσουμε ένα συνεκτικό πλαίσιο περιγραφής της δομής, των μηχανισμών και της λειτουργίας της συλλογικότητας «Los Almyros» ως κοινό διαχείρισης μιας αστικής κοινωνικής ταυτότητας και υποκοουλτούρας (subculture) με χωρική αναφορά τον Αλμυρό Μαγνησίας. Στη συνέχεια θα αποτιμήσουμε την βιωσιμότητα του κοινού χρησιμοποιώντας τις Οστρομικές αρχές σχεδιασμού.

4.2 Το ερευνητικό πλαίσιο

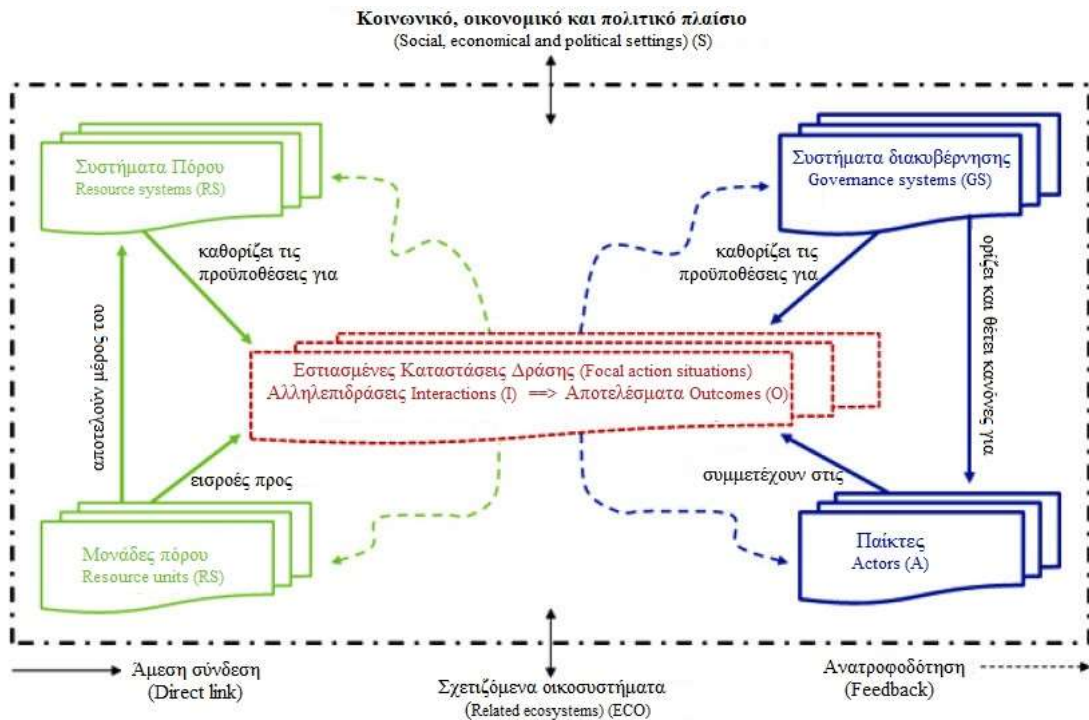
Η μεθοδολογία έρευνας που ακολουθούμε είναι ποιοτική, καθώς σκοπός μας είναι να κατανοήσουμε σε βάθος και να σκιαγραφήσουμε τα σύνθετα χαρακτηριστικά της συλλογικότητας «Los Almyros» ως κοινό. Οι απαιτούμενες πληροφορίες συλλέχθηκαν με ποικίλους τρόπους επιτρέποντας την διασταύρωση και τον τριγωνισμό των δεδομένων. Αντλήθηκαν τόσο δευτερογενή δεδομένα δημοσιεύσεων στο διαδίκτυο, όσο και πρωτογενή, μέσω συζητήσεων με κομβικά πρόσωπα της συλλογικότητας που πήραν τη μορφή ημι-δομημένων ανοιχτών συνεντεύξεων και παρατήρησης του ερευνητή, που περιλάμβανε και συμμετοχή σε μια άτυπη έκτακτη συνέλευση που διεξήχθη τον Φεβρουάριο του 2022.

Στη συνέχεια, η ανάλυση προχώρησε αξιοποιώντας το μεθοδολογικό πλαίσιο Κοινωνικό - Οικολογικό Σύστημα - SES, ώστε να προβούμε στη εις βάθος περιγραφή και στην αντίληψη του εγχειρήματος του «Los Almyros» ως κοινό, αναλύοντας τις επιμέρους μεταβλητές του θεσμού και τις αλληλεξαρτήσεις τους.

Το μεθοδολογικό πλαίσιο SES (Εικόνα 4.1) εστιάζει στα συστατικά στοιχεία ενός κοινού (κοινό αγαθό, κοινότητα, δομή διαχείρισης) και αναλύει τις κοινωνικές, οικονομικές, οικολογικές και πολιτικές πτυχές, τόσο σε εξωτερικό, όσο και σε εσωτερικό επίπεδο, μαζί με τις αλληλοεπηρεασμούς τους και τις επιδράσεις τους (del Mar Delgado-Serrano & Ramos, 2015). Χαρακτηρίζεται από ευελιξία, επιτρέποντας στον ερευνητή να αναμορφώνει τα στοιχεία του πλαισίου, προσθέτοντας ή αφαιρώντας μεταβλητές σε οποιοδήποτε επίπεδο, ώστε αυτό να ανταποκρίνεται με περισσότερη ακρίβεια στη περίπτωση του κοινού που διερευνάται (Αρβανιτίδης και Παπαγιαννίτσης, 2020). Επίσης, η ολιστική και διεπιστημονική προσέγγιση του διευκολύνει τη μελέτη ποικίλων και διαφορετικών καταστάσεων, ουσιαστικά διατηρώντας ένα ενιαίο αναλυτικό υπόδειγμα.

Το SES έχει χρησιμοποιηθεί σε πολλές έρευνες για την ανάλυση περιπτώσεων που αφορούν τη συλλογική διαχείριση των κοινών πόρων (Cox, 2014 · Hinkel et al., 2015 · Aguilera, 2018 · Dressel et al., 2018 · Nyaurane et al., 2018). Παραδείγματα αποτελούν το αυτοδιαχειριζόμενο πάρκο Ναυαρίνου (Αρβανιτίδης και Παπαγιαννίτσης, 2020), ο θεσμός του τσελιγκάτου (Αρβανιτίδης και Νασιώκα, 2014), το βυζαντινό μοναστήρι (Σοφιάδης, 2020) η διαχείριση αστικών λιμνών (Nagendra & Ostrom, 2014), υδάτινων κήπων (Perrotti et al., 2020), ταμιευτήρων νερού (Flynn & Davidson, 2016), αστικών λαχανόκηπων (Barthel et al., 2010). Ωστόσο, η εφαρμογή του πλαισίου στην ανάλυση των πολιτιστικών εγχειρημάτων ως κοινά είναι περιορισμένη. Υπό την έννοια αυτή, η παρούσα έρευνα έρχεται να καλύψει αυτό το κενό, να εμπλουτίσει τη μεθοδολογία των κοινών διερευνώντας πως ένας τοπικός θεσμός μιας επαρχιακής κωμόπολης αποτελεί στην ουσία ένα κοινό και βασικότερο, να θέσει μια βάση προσέγγισης των αυτοοργανωμένων, πολιτιστικών ομάδων ως κοινά.

Εικόνα 4.1 Η βασική δομή του αναθεωρημένου πλαισίου SES.

Πηγή: Αρβανιτίδης και Παπαγιαννίτης, (2020).

Για την αποτίμηση του κοινού χρησιμοποιούμε το προσαρμοσμένο για ομάδες πλαίσιο των Οστρομικών αρχών σχεδιασμού, το οποίο περιλαμβάνει τις εξής αρχές (Wilson, Ostrom & Cox, 2013):

1. Σαφώς ορισμένα όρια

Η ταυτότητα της ομάδας και το/τα αγαθό/ά που διαχειρίζεται καθορίζονται με σαφήνεια.

2. Αναλογική ισοδυναμία μεταξύ οφέλους και κόστους

Τα μέλη της ομάδας «ανταμείβονται» ανάλογα για την συνεισφορά τους. Η ανταμοιβή αυτή μπορεί να είναι οικονομική ή κοινωνική ή ηθική (π.χ. κοινωνική αναγνώριση και υψηλό κύρος μεταξύ των μελών της ομάδας) και αποτελεί κίνητρο για την συμμετοχή για τον κόπο που καταβάλλουν.

3. Διακανονισμοί συλλογικής επιλογής

Τα μέλη της ομάδας συλλογικά δημιουργούν τους δικούς τους κανόνες και λαμβάνουν τις δικές τους αποφάσεις με συναίνεση. Οι άνθρωποι απεχθάνονται το να τους λένε τι να κάνουν, αλλά θα προσπαθήσουν σκληρά για ομαδικούς στόχους που έχουν συμφωνήσει εκ των προτέρων.

4. Επιτήρηση

Υπάρχουν χαμηλού κόστους μηχανισμοί επιτήρησης του κοινού και ελέγχου τήρησης των κανόνων από τα μέλη της ομάδας, ώστε το κοινό να προστατεύεται από λαθρεπιβάτες (free riders) ή κακόβουλες ενέργειες.

5. Κλιμακούμενες κυρώσεις

Οι παραβάσεις τιμωρούνται κλιμακωτά ανάλογα με το σοβαρότητα τους. Συχνά αρκεί ένα είδος «επίπληξης» ή ακόμα και μια ήπια αναφορά ή υπενθύμιση, αλλά είναι σημαντικό να υπάρχει ένα εναλλακτικό πλαίσιο πιο αυστηρής τιμωρίας, όταν αυτό είναι απαραίτητο.

6. Μηχανισμοί επίλυσης συγκρούσεων

Οι όποιες συγκρούσεις επιλύονται με γρήγορες διαδικασίες και με τρόπους που θεωρούνται δίκαιοι από τα μέλη της ομάδας.

7. Ελάχιστη αναγνώριση δικαιωμάτων αυτό-οργάνωσης.

Οι ομάδες πρέπει να έχουν τη δικαιοδοσία να σχεδιάζουν τους δικούς τους θεσμούς και κανόνες. Οι εξωτερικά επιβεβλημένοι κανόνες είναι απίθανο να προσαρμοστούν στις τοπικές συνθήκες και ουσιαστικά παραβιάζουν την τρίτη αρχή σχετικά με τους διακανονισμούς συλλογικής επιλογής.

8. Για ομάδες οι οποίες αποτελούν μέρος ευρύτερων κοινωνικών συστημάτων, πρέπει να υπάρχει ο κατάλληλος συντονισμός μεταξύ των σχετικών ομάδων.

Κάθε σφαίρα δραστηριότητας έχει μια βέλτιστη κλίμακα. Η διακυβέρνηση δραστηριοτήτων μεγάλης κλίμακας απαιτεί τον κατάλληλο συντονισμό των δραστηριοτήτων και οργάνωση των σχετικών ομάδων, μια έννοια που ονομάζεται πολυκεντρική διακυβέρνηση (McGinnis, 1999). Μια σχετική έννοια είναι η επικουρικότητα, όπου καθήκοντα διακυβέρνησης ανατίθενται από προεπιλογή στη χαμηλότερη δικαιοδοσία, εκτός εάν ρητά καθοριστεί ότι είναι αναποτελεσματικό.

4.2.1 Δευτερογενή δεδομένα

Η συγκέντρωση των δεδομένων αυτών βασίστηκε στην παρουσία της ομάδας του «Los Almyros» στο διαδίκτυο, τόσο μέσω του ιστολογίου που διατηρούν, όσο και μέσα από τη δυναμική τους παρουσία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και συγκεκριμένα στην πλατφόρμα του Facebook, την οποία η ομάδα χρησιμοποιεί ως κύριο εργαλείο για τις δημοσιεύσεις, τις ανακοινώσεις, τα ενημερωτικά κείμενα και

το φωτογραφικό υλικό. Συγκεκριμένα, επαρκές φωτογραφικό υλικό αναδημοσιεύεται από το αρχείο και με την άδεια δύο φωτογράφων που παρίστανται στις δράσεις της ομάδας, της Χριστίνας Θάλειας Παππά και του Μιλτιάδη Κωστούλα. Μέσα από αυτά, αντλήθηκε ένα άφθονο υλικό σχετικά με την ιστορία και τις δράσεις της συλλογικότητας.

4.2.2 Συνεντεύξεις

Τα πολιτισμικά κοινά αποτελούν ένα σύνθετο πεδίο, των οποίων η κατανόηση απαιτεί σφαιρική και σε βάθος προσέγγιση. Γι' αυτό η συνέντευξη αποτελεί όχι μόνο το πιο διαδεδομένο αλλά και το καταλληλότερο εργαλείο γι' αυτό το σκοπό (Robson 2007). Στη δικιά μας μελέτη χρησιμοποιήσαμε ημι-δομημένες συνεντεύξεις με ερωτήσεις ανοικτού τύπου, που επιτρέπουν τη διεύρυνση και την εμβάθυνση στις απόψεις, στάσεις, συμπεριφορές, πεποιθήσεις και αντιλήψεις των συμμετεχόντων, με σκοπό την κατανόηση του «Los Almyros» ως κοινό.

Πρωταρχικός στόχος μας ήταν να εξασφαλίσουμε ότι το δείγμα της έρευνας είναι τέτοιο ώστε να καταγράφονται οι απόψεις και τα πιστεύω της πλειονότητας των μελών της ομάδας και να αποφευχθούν κοινότυπες απαντήσεις και επαναλήψεις. Καταβάλλαμε προσπάθεια, ώστε τα υποκείμενα της μελέτης να διαφοροποιούνται ως προς κάποια βασικά χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, την ημερομηνία ένταξης στο εγχείρημα και τους ρόλους και τα καθήκοντα που είχαν αναλάβει. Με αυτό τον τρόπο θέλαμε να εξασφαλίσουμε ότι αντανακλώνται οι διαφορετικές πτυχές της ομάδας του «Los Almyros».

Οι συνεντεύξεις έλαβαν χώρα δια ζώσης στον Αλμυρό και στην πόλη του Βόλου, την περίοδο από τον Φεβρουάριο του 2022 έως και τον Απρίλιο του 2022 και συνολικά πραγματοποιήθηκαν έξι συνεντεύξεις με μέλη της συλλογικότητας με μέση διάρκεια κάθε μιας τα 45 – 60 λεπτά. Και οι έξι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν με την αντίστοιχη εργοστασιακή εφαρμογή καταγραφής που διαθέτε το έξυπνο τηλέφωνο Xiaomi Redmi Note 6 Pro. Για λόγους ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας, όλα τα δεδομένα και οι πληροφορίες των συνεντεύξεων παρέμειναν ανώνυμα και τα ονόματα αυτών που συμμετείχαν στην έρευνα κωδικοποιήθηκαν χρησιμοποιώντας τα αρχικά

γράμματα του ονόματός τους. Παρακάτω παραθέτουμε βασικά στοιχεία που αφορούν το προφίλ των ερωτώμενων (Πίνακας 4.1).

Πίνακας 4.1. Προφίλ ερωτώμενων

A/A	Όνομα	Φύλο	Ηλικία	Βαθμίδα Εκπαίδευσης	Επάγγελμα	Εισόδημα
1	E.M.	Άνδρας	34	Ανώτατη	Ελεύθερος επαγγελματίας	Μεσαίο
2	I.N.	Άνδρας	34	Ανώτατη	Μαθηματικός	Μεσαίο
3	M.K.	Άνδρας	32	Ανώτερη	Πυροσβέστης	Χαμηλό προς μεσαίο
4	Θ.Π.	Άνδρας	30	Ανώτατη	Ιδιωτικός υπάλληλος	Χαμηλό προς μεσαίο
5	N.B.	Γυναίκα	23	Ανώτατη	Φοιτήτρια	Χαμηλό προς μεσαίο
6	Γ.Β.	Γυναίκα	27	Μεταπτυχιακή	Ιδιωτική υπάλληλος	Χαμηλό

Πηγή: Ιδία επεξεργασία.

Οι συνεντεύξεις είχαν ως βάση τέσσερις θεματικούς άξονες: το κοινό αγαθό, την κοινότητα, το πλαίσιο οργάνωσης και τα χαρακτηριστικά του εξωτερικού περιβάλλοντος, και περιλάμβαναν συνολικά 41 ερωτήσεις.

1. Το κοινό αγαθό αφορά το στυλ της υποκουλτούρας και ειδικότερα την μουσική, τον τρόπο ζωής που προωθούν με την συμπεριφορά και δράση τους.
2. Η κοινότητα, όπου μελετήσαμε το πλαίσιο αξιών, πεποιθήσεων και αντιλήψεων της ομάδας, την εμπειρία των μελών σε αντίστοιχα εγχειρήματα και τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των ατόμων που συμμετέχουν.
3. Το πλαίσιο οργάνωσης της κοινότητας, το κοινωνείν και οι θεσμικές ρυθμίσεις οργάνωσης και διαχείρισης του κοινού.
4. Το εξωτερικό περιβάλλον, που αφορά τις συνθήκες στις οποίες λειτουργεί το εγχείρημα και τη διασύνδεση και τη δικτύωση με αντίστοιχα εγχειρήματα, καθώς και με τους τοπικούς θεσμούς.

Αναλυτικά το ερωτηματολόγιο μπορεί να βρεθεί στο παράρτημα της παρούσας εργασίας.

4.3 *Ανάλυση με βάση το πλαίσιο SES*

Σε αυτή την ενότητα θα επιχειρήσουμε μέσα από τα επίπεδα και τις μεταβλητές που μας παρέχει το Κοινωνικό - Οικολογικό Σύστημα SES να διαμορφώσουμε ένα συνεκτικό πλαίσιο περιγραφής της δομής, των μηχανισμών και της λειτουργίας της συλλογικότητας «Los Almyros» ως κοινό διαχείρισης μιας αστικής κοινωνικής ταυτότητας και υποκοουλτούρας (subculture) με χωρική αναφορά τον Αλμυρό Μαγνησίας.

4.3.1 *Το κοινό αγαθό*

Η πολιτική αστάθεια από το 2010 έως το 2015, η οποία ήταν αποτέλεσμα μιας σειράς από αιφνιδιαστικά και σκληρά μέτρα λιτότητας, ενίσχυσε την εμφάνιση πολυάριθμων δράσεων «από-τα-κάτω», οι περισσότερες από τις οποίες στήριξαν την οργάνωσή τους στις νέες τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών. Αυτές οι συνθήκες παρείχαν ένα έδαφος κατάλληλο για την ανάπτυξη κοινωνικών κινημάτων, συλλογικών δράσεων αλληλεγγύης και πολιτικών - κοινωνικών υποκοουλτούρων με έντονο το στοιχείο της αμφισβήτησης των ισχυόντων δομών και θεσμών.

Ένα τέτοιο εγχείρημα αποτέλεσε και η συλλογικότητα «Los Almyros», η οποία δημιουργήθηκε την περίοδο του 2011 από μια παρέα γνωστών και φίλων που στην αρχή δραστηριοποιήθηκαν σε θέματα που αφορούν την μουσική. Όπως μας αναφέρει ο Ε.Μ., όταν η αρχική παρέα τελείωσε τις σπουδές της στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη κλπ) και επέστρεψε στη γενέτειρά της, τον Αλμυρό, αισθάνονταν την ανάγκη να δραστηριοποιηθούν με κάτι σχετικό με το ευρύτερο φάσμα του εναλλακτικού ήχου μουσικής. Οπότε θα λέγαμε ότι «αυτό που η συλλογικότητα προάγει και αγαπάει από κοινού είναι η μουσική» (Ε.Μ.). Ο Ι.Ν. μας επισημαίνει χαρακτηριστικά ότι «στον Αλμυρό εκείνη την περίοδο δεν υπήρχε τίποτα απολύτως πάνω σε αυτό το κομμάτι». Όλοι θα συμφωνήσουν πως «αυτή η ανάγκη

για έναν εναλλακτικό τρόπο έκφρασης» με επίκεντρο την μουσική τους οδήγησε αρχικά την περίοδο του 2011 στη δημιουργία ενός διαδικτυακού ραδιοφωνικού σταθμού με «κύριο στοιχείο των εκπομπών του την ελευθερία του λόγου» (Μ.Κ.). Εν συνεχεία, όσο διοργανώνονταν εκδηλώσεις για τον σταθμό, όπως μικρές συναυλίες με τοπικές μπάντες και dj sets και η συμμετοχή του κόσμου αυξάνονταν, μετέπειτα και η ομάδα «οδηγήθηκε στο να δώσει μια πιο κοινωνικοπολιτική χροιά στη δράση της» (Θ.Π.).

Οι δράσεις του «Los Almyros» έχουν ως βασική αρχή το «να αφήνουν το κοινωνικό τους αποτύπωμα» (Ν.Β.). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πρωτοβουλία της ομάδας την περίοδο του 2012 για τη συλλογή μουσικών οργάνων κάθε τύπου από όλη την Ελλάδα με τη συμμετοχή αντίστοιχων συλλογικοτήτων, όπως οι «Αντιφασίστες Οπαδοί όλων των Ομάδων». Αυτή η συγκέντρωση των οργάνων αποσκοπούσε στην μετέπειτα δωρεά αυτών στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων Κασσαβετείας που βρίσκεται στο Αϊδίνι Αλμυρού. Η δωρεά αυτή επισφραγίστηκε με τη διοργάνωση συναυλίας με τοπικούς μουσικούς του ρεμπέτικου ήχου εντός του σωφρονιστικού καταστήματος.

Το προσφυγικό ζήτημα δεν άφησε αμέτοχη την συλλογικότητα. Το 2015 διοργανώθηκε μουσική εκδήλωση με όλα τα έσοδα να πηγαίνουν προς την κάλυψη αναγκών για τους πρόσφυγες, ενώ όταν ξεκίνησε η ροή προσφύγων προς την Μυτιλήνη το 2016 έγινε με πρωτοβουλία του «Los Almyros» (το παράδειγμα ακολούθησαν μετέπειτα και άλλες συλλογικότητες, όπως η «Αλατοστράτα») συλλογή από τρόφιμα και είδη πρώτης ανάγκης με αποτέλεσμα να αποσταλεί ένα ολόκληρο κοντέινερ με είδη (Γ.Β.). Επιπλέον, συχνές είναι οι διοργανώσεις εθελοντικού καθαρίσματος στο δάσος Κουρί του Αλμυρού, το οποίο αποτελεί τα τελευταία χρόνια και το χώρο διεξαγωγής του ετήσιου μουσικού φεστιβάλ (Ι.Ν.).

Αποκορύφωμα των δράσεών τους αποτελεί το ετήσιο φεστιβάλ μουσικής που διοργανώνεται κάθε καλοκαίρι στο δάσος Κουρί του Αλμυρού και αποτελεί την «ετήσια γιορτή της συλλογικότητας» (Ν.Β.). Ξεκίνησε το 2012 ως ένα μονοήμερο φεστιβάλ μουσικής κυρίως με τοπικές μπάντες. Η εξέλιξή του αναμφίβολα εντυπωσιακή: μετατράπηκε σε ένα τριήμερο φεστιβάλ ορόσημο για την περιοχή του Αλμυρού με τη συμμετοχή συγκροτημάτων διεθνούς βεληνεκούς, την προσέλκυση

8.000-10.000 θεατών, με ελεύθερη είσοδο και χώρο κατασκήνωσης, την πραγματοποίηση διαφόρων εργαστηρίων (workshops), παζάρια δίσκων, ρούχων, οικολογικών προϊόντων, τοπικών προϊόντων, εικαστικών εκθέσεων, κλπ.

Τα πρώτα χρόνια της ομάδας η περιοχή δράσης επεκτεινόταν εντός της περιοχής του Αλμυρού. Πλέον, δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη περιοχή δράσης της ομάδας, όπως συμβαίνει και με τις περισσότερες υποκοουλτούρες. Όπως αναφέρει ο Ι.Ν., σαν συλλογικότητα συνεργάζονται στενά με την ομάδα «Αντισώματα», μια πρωτοβουλία καταξιωμένων μουσικών της εναλλακτικής μουσικής, η οποία εδρεύει στην Αθήνα και οι δράσεις τις επεκτείνονται σε όλη την Ελλάδα, οπότε «συμμετέχουμε κι εμείς ανεξάρτητα με το μέρος που γίνεται αυτή η εκδήλωση» (Θ.Π.). Οπότε είναι εμφανές ότι δεν περικλείεται στα στενά όρια του Ν. Μαγνησίας. Καταλυτικό ρόλο σε αυτήν την πορεία, αποτέλεσε «η μεγάλη δυναμική που απέκτησε το ετήσιο φεστιβάλ μουσικής και μας βοήθησε να έχουμε τη δυνατότητα να επεκταθούμε χωρικά», όπως τονίζει η Ν.Β..

Όλοι στην ομάδα θεωρούν ότι το «Los Almyros» σίγουρα προάγει (καλύπτοντας το τοπικό κενό) το «διαφορετικό» και «εναλλακτικό» στην μουσική και στον τρόπο ζωής γενικότερα, όσον αφορά την τοπική κοινότητα του Αλμυρού πρωτίστως και κατ' επέκταση όλου του Ν. Μαγνησίας. Θεωρούν ότι η όλη δράση αναδεικνύει και βοηθάει σε πολλά κοινωνικά ζητήματα με επίκεντρο την μουσική για τα οποία, είτε η κρατική παρέμβαση, είτε η ίδια η αγορά αδυνατεί με τον έναν ή τον άλλο τρόπο να διευθετήσει. Σύμφωνα με τον Μ.Κ. αυτά μπορεί να έχουν να κάνουν από την απουσία δωρεάν εναλλακτικών μουσικών δρώμενων για το σύνολο του πληθυσμού, μέχρι την έλλειψη μέσων για την κάλυψη των μουσικοσυναισθηματικών αναγκών συγκεκριμένων ομάδων ανθρώπων όπως οι κρατούμενοι.

Όπως μας αναφέρει ο Ε.Μ., «υπήρχε ένα Αυτοδιαχειριζόμενο Στέκι Πολιτισμού, το οποίο είχε αλλάξει τρεις φορές στέγη μέχρι το οριστικό κλείσιμο του πριν από 3 χρόνια περίπου» λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων. Ήταν ουσιαστικά και ο χώρος που στεγαζόταν και ο ραδιοφωνικός σταθμός κι εκεί λάμβαναν χώρα οι συναντήσεις και οι συνελεύσεις των μελών της ομάδας. Επιπλέον, εκεί γίνονταν και οι διάφορες δράσεις της ομάδας, κυρίως μικρές συναυλίες και παράλληλα λειτουργούσε και ένα αυτοδιαχειριζόμενο καφενείο-μπαρ.

Σε κάθε οργάνωση υπάρχουν έξοδα λειτουργίας, έτσι και το «Los Almyros» δεν αποτελεί εξαίρεση. Ένα από τα βασικά έξοδα της συλλογικότητας ήταν η διατήρηση του φυσικού χώρου δράσεων της ομάδας, το Στέκι, το οποίο υποστήριζε την λειτουργία και την οργάνωση του εγχειρήματος. Ειδικότερα, όταν υπήρχε το Στέκι υπήρχαν τα πάγια έξοδα του ενοικίου και των λογαριασμών ΔΕΚΟ, η συντήρηση των μηχανημάτων και ο διακομιστής (server) για το ραδιόφωνο και αμοιβές σε νομικά πρόσωπα και λογιστικές υπηρεσίες. Ανά μήνα ανέρχονται περίπου στα 350€-400€.

Αυτά τα έξοδα καλύπτονται, από έσοδα που προκύπτουν από το κουτί ενίσχυσης που βρίσκεται στις διάφορες δράσεις, όπως μας αναφέρει η Ν.Β.. Επιπλέον, όποιο από τα μέλη το επιθυμεί μπορεί να συνδράμει από την προσωπική του περιουσία οποιοδήποτε ποσό (Μ.Κ.). Τέλος, κάποια έσοδα προκύπτουν και από την πώληση προϊόντων, κυρίως ρουχισμού, με το λογότυπο της συλλογικότητας, τα οποία εκφράζουν το στυλ της υποκουλτούρας. Τα έσοδα είναι περιστασιακά με μόνη εξαίρεση τα έσοδα του ετήσιου φεστιβάλ που χαρακτηρίζονται από περιοδικότητα. Ο Θ.Π. τονίζει ότι «μόλις καλυφθούν τα λειτουργικά έξοδα, το υπόλοιπο ποσό μένει στο ταμείο της συλλογικότητας και χρησιμοποιείται για τη χρηματοδότηση των επόμενων δράσεων της ομάδας, με ένα μεγάλο μέρος του να καταλήγει στην οργάνωση του ετήσιου φεστιβάλ».

Εικόνα 4.2 Άποψη από το Αυτοδιαχειριζόμενο Στέκι Πολιτισμού του «Los Almyros»

Πηγή: losalmirosrockradio.blogspot.com, Ιδία επεξεργασία.

4.3.2 Η κοινότητα

Ο βασικός πυρήνας της ομάδας αποτελείται από «μια παρέα 10-15 ατόμων», οι περισσότεροι εκ των οποίων γνωρίζονται από τα σχολικά χρόνια τους και κάποιιοι από τις φιλικές σχέσεις που είχαν αναπτυχθεί μετέπειτα (Ε.Μ.). Ήταν αυτοί, οι οποίοι ξεκίνησαν το όλο εγχείρημα και τις μουσικές εκπομπές στο διαδικτυακό σταθμό. Πλέον, δεν είναι όλοι μόνιμοι κάτοικοι του Αλμυρού, αλλά εξακολουθεί να υπάρχει άμεση σύνδεση με την περιοχή.

Η Γ.Β. μας αναφέρει πως υπάρχουν και μέλη που συμμετέχουν περιστασιακά: «μετά τον αρχικό πυρήνα των σταθερών μελών, υπάρχει μια ομάδα 50-70 ατόμων, φίλων, συγγενών κλπ που η καταγωγή της πλειονότητας είναι από τον Αλμυρό και κάποιοι διαμένουν και στο εξωτερικό, αλλά όλοι έχουν μια άμεση σύνδεση και σχέση με τα σταθερά μέλη». Σύμφωνα με τον Θ.Π., αυτά τα άτομα συμμετέχουν στην υλοποίηση των δράσεων, είτε γίνεται τοπικά, είτε σε άλλη πόλη, και «είναι εκεί για να βοηθήσουν». Σε ένα τρίτο κύκλο συμμετεχόντων βρίσκονται οι εθελοντές, οι οποίοι κατά προσέγγιση φτάνουν τα 300 άτομα και βοηθούν στην υποστήριξη και στην υλοποίηση του ετήσιου μουσικού φεστιβάλ (Ν.Β.). Προέρχονται κυρίως από την κοντινή περιοχή (Αλμυρός, Βόλος) περίπου κατά τα τρία τέταρτα, ενώ τα υπόλοιπα 70-80 άτομα από άλλα μέρη της Ελλάδας (Ι.Ν.).

Όσον αφορά τα σταθερά μέλη είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι κανένας δεν είχε προηγούμενη εμπειρία και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ε.Μ. «το επαγγελματικό μας υπόβαθρο ήταν τελείως άσχετο με τα πολιτιστικά δρώμενα, δεν είχαμε την παραμικρή ιδέα σε τι μπλέκαμε, είχαμε από μαθηματικό στο επάγγελμα μέχρι πυροσβέστη και γεωπόνο». Εμπειρίες συνεργασιών στο παρελθόν δεν υπήρχαν μεταξύ των μελών, «απλά, ήμασταν μια παρέα ανθρώπων που είχαν φιλικές σχέσεις μεταξύ τους, οι περισσότεροι από τα μαθητικά χρόνια και μας ένωσε ο εναλλακτικός τρόπος σκέψης», αναφέρει ο Μ.Κ.. Μετά τη συμμετοχή στην ομάδα και αυτοί που γνωρίζονταν από πριν εξακολουθούν να έχουν κοινωνικούς δεσμούς, αλλά πολύ δυνατοί δεσμοί αναπτύχθηκαν και με τα νεώτερα μέλη που εντάχθηκαν στη πορεία. Οι περισσότερες από τις σχέσεις βρίσκονται στο φιλικό στάδιο, ενώ αρκετές έχουν γίνει πιο στενές και προσωπικές. Κάποιες ακόμα έχουν προχωρήσει και σε

επαγγελματικές συνεργασίες, όπως μαρτυρά ο I.N.. Γενικότερα, αυτή η συμμετοχή στην υποκοουλτούρα δείχνει να έχει σημαντική επιρροή στις ζωές των μελών.

Όλοι συμφωνούν ότι ως σημαντικότερα κοινά στοιχεία που τους συνδέουν μεταξύ τους αποτελούν η κοινή ιδεολογία, τα κοινά πιστεύω και οι αντιλήψεις, «όχι σε μεγάλο βαθμό ταυτόσημα, αλλά υπάρχει μια κοινή ροπή», όπως τονίζει η N.B.. Ένα γενικότερο πλαίσιο αυτών των πεποιθήσεων αποτελούν αξίες όπως η ισότητα, η αλληλεγγύη, η ελευθερία, η ανεκτικότητα στο διαφορετικό, η θετική στάση ζωής και ο ανοικτός τρόπος σκέψης, ο εθελοντισμός και το ότι ο πολιτισμός και συγκεκριμένα η μουσική ενώνει τους ανθρώπους και προάγει τον πολιτισμό και το πνεύμα. Επιπλέον, θεωρούν τον τόπο κατοικίας/καταγωγής τους, δηλαδή τον Αλμυρό, καθώς και την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν ως σημαντικούς παράγοντες για την ομοιογένεια της ομάδας. Ως προς τα κοινά πιστεύω και τις αντιλήψεις, ο Θ.Π. αναφέρει ότι «δεν είναι στόχος μας να δώσουμε πολιτική χροιά σε αυτά, περισσότερο θα λέγαμε ότι όλοι έχουμε έναν κοινό διαφορετικό και εναλλακτικό τρόπο σκέψης και έκφρασης». Αυτός ο τρόπος εκφράζεται κυρίως μέσα από αντιλήψεις και θεωρήσεις που στέκονται επικριτικά σε κάθε μορφή ανισοτήτων και διακρίσεων, όπως η έμφυλη, η ταξική και η φυλετική διάκριση και απορρίπτουν τα ιεραρχικά μοτίβα οργάνωσης και σχέσεων, τα οποία δημιουργεί και αναπαράγει το καπιταλιστικό σύστημα.

Γενικότερα, εξηγούν ότι οι βασικότεροι λόγοι για τους οποίους τα άτομα συμμετέχουν σε αυτή την πρωτοβουλία έχουν να κάνουν με το αίσθημα προσφοράς και αλτρουισμού που νιώθουν, την επιθυμία για κοινωνική επαφή και προαγωγή της εναλλακτικής μουσικής, τρόπου ζωής και κουλτούρας, αλλά και λόγω συναφούς πολιτικής ιδεολογίας. Ταυτόχρονα το εγχείρημα παρέχει στους συμμετέχοντες μια συλλογική ταυτότητα, δηλαδή προσφέρει στους συμμετέχοντες το αίσθημα της συλλογικότητας και της από κοινού δράσης και η οποία ταυτότητα εκφράζεται μέσα από τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής, το στυλ και τους αξιακούς κανόνες της ομάδας, όπως δηλαδή συμβαίνει και με κάθε αντίστοιχη υποκοουλτούρα.

Εικόνα 4.3 Αφίσες από δράσεις της ομάδας

Πηγή: facebook.com/losalmyros.rockradio, Ιδία επεξεργασία.

4.3.3 Η οργάνωση της ομάδας

Ο καθένας μπορεί να γίνει μέλος της ομάδας του «Los Almyros» «αρκεί να το θέλει» (Γ.Β.). Η επαφή γίνεται, είτε από κοντά και δια ζώσης στον Αλμυρό ή στη γύρω περιοχή, είτε συνήθως δια μέσου των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Μ.Κ.). Ο μόνος περιορισμός ένταξης είναι «οι ακραίες πολιτικές πεποιθήσεις και ότι συνεπάγεται ως προς την συμπεριφορά του ατόμου με τέτοιες εξτρεμιστικές ιδεολογίες», ανέφερε η Ν.Β.. Βέβαια, όλοι στην ομάδα θεωρούν ότι τέτοιου είδους άτομα γνωρίζουν πλέον την ταυτότητα του «Los Almyros» σαν συλλογικότητα και δεν πλησιάζουν για να ενταχθούν.

Όλα τα μέλη που συμμετέχουν έχουν τα ίδια δικαιώματα, «δεν υπάρχουν ιεραρχίες, αρχηγοί κλπ» (Ε.Μ). Παρόλα αυτά, δεν έχουν όλοι οι συμμετέχοντες τις ίδιες υποχρεώσεις μιας και είναι πρακτικά αδύνατον, «κάποιοι αναλαμβάνουν περισσότερες, κάποιοι λιγότερες πρωτοβουλίες και γενικότερα ισχύει το «όσο θέλει ο καθένας, τόσο θα δώσει» (Θ.Π). Εκ των πραγμάτων, βέβαια, κάποιες σημαντικές αποφάσεις λαμβάνονται αποκλειστικά από τα σταθερά μέλη, για παράδειγμα η

επιλογή των μουσικών σχημάτων του ετήσιου φεστιβάλ, με σκοπό πάντα «να μην αλλοιώνεται στο ελάχιστο η ταυτότητα της ομάδας» (Ε.Μ.). Αξίζει να σημειωθεί πως δεν υπάρχει η δυνατότητα οικονομικής αποζημίωσης κανενός μέλους, «όλα τα μέλη δρουν με ανιδιοτέλεια και η συμμετοχή τους προσδίδει ένα είδος κοινωνικής αναγνώρισης και σίγουρα ηθικής ικανοποίησης» (Γ.Β.). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μας αναφέρει ο Μ.Κ., όπου «οι εθελοντές του ετήσιου φεστιβάλ που προέρχονται από μακρινά σημεία της Ελλάδος, αναλαμβάνουν μόνοι τους τα έξοδα μετακίνησης και διαμονής στην περιοχή του Αλμυρού και ακόμα και αν κάποιος αναλαμβάνει ρόλο στα αναψυκτήρια, πληρώνει από την ίδια του τη τσέπη π.χ. το νερό που θα καταναλώσει».

Όσον αφορά τα σταθερά μέλη ασχολούνται όλα περίπου στον ίδιο βαθμό με τα ίδια αντικείμενα, ενώ «ανάλογα και με την πρότερη εμπειρία που έχει ο καθένας ρίχνει το βάρος εκεί που πιστεύει ότι μπορεί να προσφέρει ποιοτικότερα» (Ι.Ν.). Δεν υπάρχει αυστηρή κατανομή των εργασιών, ενώ πάντα υπάρχει η δυνατότητα αλλαγών σε οποιαδήποτε φάση των δράσεων μέσω των κατ' ιδίαν συζητήσεων.

Ο Ε.Μ. πας πληροφορεί πως υπάρχει ένα έγγραφο καταστατικό με αρχές και κανόνες, το οποίο όμως έχει τυπικό χαρακτήρα και δημιουργήθηκε αποκλειστικά για τη νομιμότητα του εγχειρήματος του «Los Almyros», ώστε να μπορούν να διεκπεραιώνονται νομότυπα πρακτικά ζητήματα, όπως η σύναψη συμβολαίων με μουσικούς κλπ. Δημιουργήθηκε από τη περίοδο του 2014 και έπειτα, έχει διαφοροποιηθεί κατά καιρούς, κυρίως για νομικούς λόγους ώστε να κατοχυρώνεται και νομότυπα η συμμετοχή νέων μελών (Θ.Π.).

Μέσω συνελεύσεων λαμβάνονται οι όποιες αποφάσεις σχετικά με τη γενικότερη λειτουργία της ομάδας. Μετά από συζήτηση γίνεται και η κατανομή των εργασιών των μελών (Γ.Β.). Αρχικά, «καταγράφονται ποιες εργασίες χρειάζεται να γίνουν, στη συνέχεια ο καθένας επιλέγει σε ποια εργασία επιθυμεί να δώσει το περισσότερο βάρος και προχωράμε στην υλοποίηση» (Θ.Π.). Αυτή η άτυπη συνέλευση γίνεται κυρίως με τα σταθερά μέλη, ενώ οι υπόλοιποι γνωρίζουν ότι θα λάβει χώρα μια συνέλευση και αποδέχονται τις όποιες προτάσεις. Εάν η πλειοψηφία των μελών μπορεί να παραστεί, η συνέλευση γίνεται με φυσική παρουσία, διαφορετικά διεξάγεται διαδικτυακά δια μέσου των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Διενεργείται

τέσσερις με πέντε φορές τον χρόνο, κυρίως περιόδους ώστε να είναι όλοι παρόντες στον Αλμυρό, ενώ εντατικοποιούνται στις περιόδους με αυξημένο φόρτο εργασίας λόγω των δράσεων. Εάν η ομάδα φτάσει σε εκείνο το σημείο που δεν μπορεί να συμφωνήσει για κάποιο θέμα, οι τελικές αποφάσεις λαμβάνονται με ψηφοφορία με την πλειοψηφία να υπερισχύει. Συνήθως, οι αντιρρήσεις αφορούν ελάχιστον σημασίας ζητήματα, όπως «τι χρώμα θα έχει η αφίσα της κάθε δράσης» (N.B.).

Ο Μ.Κ. μας ενημερώνει πως μέχρι στιγμής δεν έχει τιμωρηθεί ποτέ κάποιος, γιατί «δεν έχει 'ξεφύγει' ποτέ κανένα μέλος της ομάδας, ώστε να το επιπλήξουμε με κάποιο τρόπο». Αν κάποιος παραβεί τους κανόνες (άτυποι κανόνες) μέσω της συζήτησης διευθετείται το οποιοδήποτε ζήτημα μπορεί να προκύψει, ενώ αν δεν λυθεί το θέμα, το άτομο συνήθως αυτοβούλως αποχωρεί» (Γ.Β.), ενώ τυχόν διαφωνίες ή παρεξηγήσεις επιλύονται και αυτές μέσω διαλόγου, ενώ αν δε βγαίνει κάποιο αποτέλεσμα μέσω αυτής, με ψηφοφορία των μελών.

Εικόνα 4.4 Στιγμιότυπα από δράσεις της ομάδας

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Μιλτιάδη Κωστούλα, Ιδία επεξεργασία.

4.3.4 Το εξωτερικό περιβάλλον

Η σχέση του «Los Almygos» με τους τοπικούς θεσμούς είναι σχετικά καλή και μέσα σε τυπικά πλαίσια. Σαφώς και έχει ζητηθεί κατά καιρούς βοήθεια από τον Δήμο Αλμυρού (Γ.Β.). Όπως μας εξηγεί ο Μ.Κ., υπάρχει «ουσιαστική συνεργασία με τον Δήμο Αλμυρού και ιδιαίτερα με τους υπαλλήλους του Δήμου με τους οποίους εργαζόμαστε από κοινού στο πεδίο των δράσεων και ιδιαίτερα κατά την περίοδο του ετήσιου φεστιβάλ». Λειτουργούν υποστηρικτικά, βέβαια «θα μπορούσαν να μας στηρίζουν και να μας βοηθούν και σε μεγαλύτερο βαθμό και να κάνουν περισσότερα» (Ε.Μ.). Σε διάφορα αιτήματα που έχουν σταλεί προς τον Δήμο, «δεν είναι ότι υπήρχαν άμεσες αντιρρήσεις σε ό,τι ζητήσαμε, αλλά πολλές από τις υποσχέσεις δεν μετουσιωνόταν σε πράξεις» (Ι.Ν.). Είναι σαφώς θετικό το γεγονός ότι σε ευθεία αντιπαράθεση με τους τοπικούς φορείς δεν έχει έλθει ποτέ η ομάδα. Βέβαια, «αυτό που μας λυπεί είναι ότι έχουμε έλθει σε ευθεία αντιδικία με ιδιώτες συμπολίτες μας στον Αλμυρό, οι οποίοι έχουν υιοθετήσει μια ακραία πολιτική ταυτότητα και από μόνοι τους, τελείως υπερβατικά χρωματίζουν κι εμάς πολιτικά» (Θ.Π.). Επιπλέον, κατά καιρούς έχουν γίνει καταγγελίες προς τη συλλογικότητα από την ΑΕΠΠ, η οποία ήταν μια ανώνυμη εταιρεία συλλογικής διαχείρισης πνευματικών δικαιωμάτων μουσικών έργων με στόχο την εκπροσώπηση των πνευματικών δημιουργών και δικαιούχων μουσικών έργων (Ν.Β.).

Η σχέση που έχει η ομάδα με την τεχνολογία και κυρίως με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ζωτικής σημασίας για την εξάπλωση του εγχειρήματος. Όπως αναφέρει η Γ.Β., «η σχέση μας με την τεχνολογία είναι σε σχετικά καλό επίπεδο και αν υπάρχει άγνοια σε κάποιο συγκεκριμένο θέμα πάντα θα βρεθεί κάποιος περιστασιακός συμμετέχων ή εθελοντής που θα βοηθήσει στην επίλυση». Όλοι συμφωνούν ότι ειδικά χάρις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης η ομάδα ανέπτυξε πολύ μεγάλη δυναμική και «γι' αυτό το λόγο προσελκύουμε τόσο μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων στις δράσεις μας, με αποκορύφωμα το ετήσιο φεστιβάλ που προσελκύει κοντά στους 10.000 θεατές» (Ε.Μ.). Άλλωστε και η επικοινωνία των μελών μεταξύ τους γίνεται, ειδικότερα τα τελευταία χρόνια πολύ περισσότερο, μέσα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Φυσικά δεν παύουν να υφίστανται και οι κατ' ιδίαν συζητήσεις (Γ.Β.).

Η ομάδα του «Los Almyros» είναι σε διαρκή επαφή και επικοινωνία με άλλες αντίστοιχες ομάδες. Κάποιες από τις συλλογικότητες με τις οποίες συνεργάζονται σε διάφορες δράσεις τους είναι τα «Αντισώματα» και η «Αλατοστράτα». Συγκεκριμένα, για τη διεξαγωγή του ετήσιου φεστιβάλ υπάρχει αλληλοϋποστήριξη και συνεργασία σε ζητήματα πληροφόρησης και καλύτερης οργάνωσης του ίδιου του φεστιβάλ με το Φεστιβάλ Βρύσης Τυρνάβου, το Street Mode Festival Θεσσαλονίκης, την ομάδα Cretan Gunners της Κρήτης, το Music Highway Festival στον Ταΰγετο και γίνονται «συνεννοήσεις για υποστήριξη σε τεχνικά θέματα, όπως κοινές συμφωνίες μουσικών σχημάτων, ώστε να μειώνονται τα λειτουργικά κόστη» (I.N.).

Εικόνα 4.5 Στιγμιότυπα από δράσεις της ομάδας 2

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Χριστίνας Θάλειας Παππά, Ίδια επεξεργασία.

4.3.5 Το μέλλον

Το μέλλον της ομάδας του «Los Almyros» δεν μπορεί εύκολα να προσδιοριστεί. Στην παρούσα χρονική περίοδο η ομάδα βρίσκεται σε αδράνεια. Κύριος λόγος η πανδημία και τα συνεχιζόμενα μέτρα, μιας και «οι δράσεις μας χρειάζονται πολλή οργάνωση και αρκετό χρονικό διάστημα προετοιμασία πριν λάβουν χώρα» (Θ.Π.). Και

δυστυχώς «ζούμε σε ένα αρκετά ευμετάβλητο περιβάλλον το τελευταίο διάστημα και δεν μπορούμε να διακινδυνεύσουμε καταστάσεις, ήδη έχουν χαθεί αρκετοί οικονομικοί πόροι από το πρώτο ακυρωθέν ετήσιο φεστιβάλ του 2020» (Μ.Κ.). Μέχρι στιγμής «έχουν ακυρωθεί όλες οι δράσεις μας τα τελευταία 2,5 χρόνια, συμπεριλαμβανομένου και φετινού ετήσιου φεστιβάλ που ήταν να λάβει χώρα τον Αύγουστο του 2022» (Ε.Μ.). Η Ν.Β. θα προσθέσει ότι «για την ακρίβεια τρία συνεχόμενα ετήσια φεστιβάλ έχουν ακυρωθεί και τους επόμενους μήνες θα ξεκαθαρίσει η τύχη των δράσεων από τη νέα σεζόν, με τις πιθανότητες να μην είναι υπέρ μας, δυστυχώς».

Άλλος ένας λόγος, που αποτελεί τροχοπέδη στο σχεδιασμό νέων δράσεων τη δεδομένη στιγμή αποτελούν οι εκκρεμείς δικαστικές αποφάσεις και οι διώξεις σε μέλη που αναφέρονται στο καταστατικό της συλλογικότητας. Αυτές οι μηνύσεις προέρχονται από μια μικρή ομάδα πολιτών του Αλμυρού, οι οποίοι έχουν υιοθετήσει μια ακραία πολιτική ταυτότητα, όντας μάλιστα εγγεγραμμένα μέλη τοπικού παραρτήματος εθνικιστικής οργάνωσης. Οι διώξεις αφορούν γενικά τις δράσεις της ομάδας και ισχυρίζονται ότι είναι παράνομες και πιο συγκεκριμένα έχουν να κάνουν με καταγγελίες, όπως η κατάληψη δημοσίου χώρου, η ηχορύπανση και η παράτυπη σύναψη συμβολαίων με καλλιτέχνες. Βέβαια, ο λόγος που υποβόσκει πίσω από αυτές τις μηνύσεις (σύμφωνα με τα άτομα της συλλογικότητας) είναι οι κάθετα αντίθετες πολιτικές πεποιθήσεις και αξίες που έχει η ομάδα πολιτών σε σχέση με αυτές της συλλογικότητας. Συναντάμε δηλαδή το φαινόμενο πολιτικά συνειδητοποιημένοι νέοι να παράγουν μια υποκοουλτούρα που να εκλαμβάνεται ως απειλή, στη συγκεκριμένη περίπτωση από μια μικρή ομάδα κατοίκων του Αλμυρού, του υπάρχοντος πλαισίου κοινωνικών και πολιτικών αξιών (Clark et al., 2006). «Ενώ γνωρίζουμε ότι τίποτα από όλες αυτές τις καταγγελίες δεν ευσταθούν, παρ' όλα αυτά είναι χρονοβόρες και κοστοβόρες διαδικασίες, ενώ δυστυχώς επιτυγχάνουν τον σκοπό τους που είναι να δημιουργούν καχυποψία και φόβο σε εν δυνάμει νέα μέλη της ομάδας να ενταχθούν επίσημα» (Γ.Β.).

Για το μέλλον της συλλογικότητας «αυτό που θα θέλαμε είναι η δράση της ομάδας να εμπνεύσει τη νέα γενιά που ακολουθεί και να παρακινήσει νέα άτομα να αναλάβουν τα ηνία της ομάδας, δηλαδή να τους παραδώσουμε τη σκυτάλη κι εμείς να είμαστε εκεί να βοηθάμε με την εμπειρία μας και να λειτουργούμε υποστηρικτικά σε ότι

χρειαστούν» (Ε.Μ.). Ο Ι.Ν. προσθέτει «να φέρουν φρέσκες ιδέες στην ομάδα, νέα οπτική των πραγμάτων». Η Ν.Β. τονίζει ότι «θα ήθελα να πολλαπλασιαστούν και να αναπτυχθούν οι δράσεις, καθώς και να επεκταθούν και σε διαφορετικά κομμάτια του πολιτισμού πέρα από την μουσική, όπως θεατρικά δρώμενα, εικαστικά κλπ, κάτι το οποίο εμείς δεν μπορούσαμε να υλοποιήσουμε». Όλοι συμφωνούν ότι «εμείς δεν μπορούμε να το κάνουμε εφ' όρου ζωής όλο αυτό. Το βλέπουμε σαν μια κληρονομιά που θέλουμε να την αφήσουμε σε ανθρώπους με κοινές αρχές και αξίες».

Σαν επιστέγασμα, «θεωρούμε ότι η ομάδα μας ενέπνευσε και ανέδειξε τον αλtruισμό και τον εθελοντισμό, όσο τίποτα άλλο» (Ι.Ν.). «Και αν ποτέ σε όλο αυτό το εγχείρημα κάποια στιγμή πρέπει να μπει ένα οριστικό τέλος, θα θέλαμε να γίνει με μια γιορτή που να διαρκέσει πολλές ημέρες και μέσα από αυτό να εκφραστούν όσο το δυνατόν περισσότεροι καλλιτέχνες» (Θ.Π.). Στο σημείο αυτό η ομάδα από την πλευρά της θα ήθελε να κλείσει με το απόφθεγμα του «Los Almyros» που διαμορφώθηκε μέσα από τις δράσεις της. όλα αυτά τα χρόνια: «Ραντεβού στα χαρακώματα».

Εικόνα 4.6 Στιγμιότυπα από δράσεις της ομάδας 3.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Μιλτιάδη Κωστούλα, Ιδία επεξεργασία.

4.4 Αποτίμηση με βάση τις αρχές σχεδιασμού

Σε αυτή την ενότητα θα επιχειρήσουμε να αποτιμήσουμε την συλλογικότητα «Los Almyros» ως κοινό με τη χρήση του προσαρμοσμένου για ομάδες πλαισίου των Οστρομικών αρχών σχεδιασμού (Wilson, Ostrom & Cox, 2013):

1. Σαφώς ορισμένα όρια.

Γενικά, η ομάδα είναι ανοικτή στην προσθήκη νέων μελών, εφόσον ενστερνίζονται τη φιλοσοφία της εν λόγω συλλογικότητας-υποκοουλτούρας, τα οποία είτε με προσωπική επαφή, είτε μέσω των κοινωνικών δικτύων μπορούν να εκφράσουν το ενδιαφέρον τους για ένταξη στο κοινό ή για συμμετοχή σε επιμέρους δράσεις. Η συλλογικότητα καθιστά σαφές στον καθένα εξαρχής ότι σκοπός της ομάδας είναι η παραγωγή, η διαχείριση και ο ελεύθερος διαμοιρασμός της μουσικής και η προώθηση ενός εναλλακτικού τρόπου ζωής. Ακολουθώς, το κοινό αντανακλά και προσδίδει στους συμμετέχοντες μια ξεκάθαρη συλλογική ταυτότητα (της εν λόγω υποκοουλτούρας), η οποία σχετίζεται με την διαχείριση της μουσικής ως κοινό αγαθό και εκφράζεται μέσα από τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής, το στυλ και τους αξιακούς κανόνες και αρχές της ομάδας.

2. Αναλογική ισοδυναμία μεταξύ οφέλους και κόστους.

Οι συμμετέχοντες στο εγχείρημα ήταν σε θέση να αποκομίσουν ηθικά οφέλη, όπως η αίσθηση της προσφοράς, του αλτρουισμού, της ανιδιοτέλειας και του εθελοντισμού, αλλά και κοινωνική αναγνώριση, τόσο από τα μέλη της ομάδας, όσο και από την γενικότερη κοινωνία του Αλμυρού. Το αποτέλεσμα ήταν ένα κοινό όφελος ή κοινό καλό που απολάμβαναν όλοι οι συμμετέχοντες στο εγχείρημα. Όσοι δεν κατάφεραν να συνεργαστούν αποτελεσματικά στα πλαίσια της ομάδας, τελικά εγκατέλειψαν τη συλλογικότητα.

3 και 4. Διακανονισμοί συλλογικής επιλογής και επιτήρηση.

Οι συμμετέχοντες στο εγχείρημα είχαν τη θεσμική δικαιοδοσία να αναπτύξουν και να θεσπίσουν τους δικούς τους κανόνες λειτουργίας της ομάδας. Με επίκεντρο την συνέλευση που λειτουργεί σε ένα αμεσοδημοκρατικό πλαίσιο ήταν σε θέση να λαμβάνουν τις αποφάσεις εκείνες που θα βοηθούσαν την ομάδα να αναπτυχθεί. Όσον αφορά την παρακολούθηση σχετικά με τη συμμόρφωση των συμμετεχόντων με τους

κανόνες, αυτή βασίζονταν περισσότερο σε ένα πλαίσιο εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών και όχι σε ένα αυστηρό πλαίσιο επιτήρησης, ενώ φαινόμενα κατάχρησης γίνονταν άμεσα αντιληπτά και επιλύονταν επί τόπου.

5. Κλιμακούμενες κυρώσεις.

Σε όλα αυτά τα χρόνια λειτουργίας της συλλογικότητας δεν έχουν συμβεί σημαντικά περιστατικά μη συμμόρφωσης με τους κανόνες της ομάδας. Παρ' όλα αυτά, σε όποιες περιπτώσεις παρατηρείται μη τήρηση των κανόνων χρησιμοποιούνται ήπιας έντασης κυρώσεις, που έχουν να κάνουν με το διάλογο και τη πειθώ. Σε περίπτωση που αυτές οι μέθοδοι αποτύχουν τα άτομα οδηγούνται αυτοβούλως στην έξοδο από την ομάδα.

6. Μηχανισμοί επίλυσης συγκρούσεων

Οι όποιες διαφωνίες προκύψουν ανάμεσα στα μέλη της ομάδας διευθετούνται μέσω των συζητήσεων. Οι πιο σημαντικές τελικές αποφάσεις λαμβάνονται κατά πλειοψηφία, αλλά γίνονται προσπάθειες ώστε να υπάρχουν ομόφωνες αποφάσεις στη συνέλευση που λαμβάνει χώρα αν τακτά διαστήματα.

7. Ελάχιστη αναγνώριση δικαιωμάτων αυτό-οργάνωσης.

Το εγχείρημα του «Los Almyros» έχει αναγνωριστεί ως ένας νόμιμος οργανισμός, ώστε να μπορεί να διεκπεραιώνει νομότυπα πρακτικά ζητήματα που αφορούν τη πραγματοποίηση δράσεων της ομάδας και τη νόμιμη συνεργασία με τους τοπικούς δημοτικούς φορείς.

8. Για ομάδες οι οποίες αποτελούν μέρος ευρύτερων κοινωνικών συστημάτων, πρέπει να υπάρχει ο κατάλληλος συντονισμός μεταξύ των σχετικών ομάδων.

Η συλλογικότητα συνεργάζεται στενά με αντίστοιχες ομάδες, που έχουν παρόμοιους στόχους και αντιλήψεις και εκ των οποίων κάποιες δρουν σε τοπικό επίπεδο και άλλες σε διευρυμένο πεδίο δράσης. Η αλληλοϋποστήριξη και η συνεργασία σχετίζεται κυρίως με ζητήματα πληροφόρησης και καλύτερης οργάνωσης των δράσεων. Με αυτό τον τρόπο, οι διάφορες συλλογικότητες επηρεάζουν η μία την άλλη.

4.5 Συμπεράσματα

Σε αυτό το κομμάτι της έρευνας παρουσιάσαμε το πλαίσιο λειτουργίας και τους μηχανισμούς οργάνωσης της συλλογικότητας «Los Almyros» και αναδείξαμε πως αυτό μπορεί να θεωρηθεί σε μεγάλο βαθμό ως κοινό παραγωγής και διαχείρισης μιας αστικής νεανικής υποκουλτούρας, από τη στιγμή που καταφέρνει να εκπληρώνει πολλές παραμέτρους και προϋποθέσεις των κοινών (βλ. Agrawal, 2001 · Agrawal, 2003 · Baland & Platteau, 1996 · Ostrom, 1990 · Wade, 1987).

Σε μια προσπάθεια να συνοψίσουμε και να αξιολογήσουμε τα συμπεράσματα της έρευνας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αναφορικά με την πρώτη ομάδα παραγόντων που εστιάζει στα χαρακτηριστικά του αγαθού, θα λέγαμε ότι κύριος σκοπός της ομάδας αποτελεί η εξάπλωση του πολιτιστικού αγαθού της μουσικής και διαμέσου αυτού η ανάδειξη του εναλλακτικού τρόπου ζωής και δράσης. Η ανάγκη των μελών της κοινότητας για έναν εναλλακτικό τρόπο έκφρασης τους έφερε πιο κοντά και τους οδήγησε αρχικά στη δημιουργία ενός διαδικτυακού ραδιοφωνικού σταθμού. Είναι αξιοσημείωτο πως με το πέρασμα των πρώτων χρόνων, οι δράσεις της ομάδας απέκτησαν έναν πιο κοινωνικό χαρακτήρα και εστίαζαν σε δράσεις εθελοντισμού και βοήθειας προς τις ευπαθείς και ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Στα πρώτα χρόνια της ομάδας η περιοχή δράσης επεκτεινόταν αποκλειστικά εντός της περιοχής του Αλμυρού, ενώ στην πορεία όσο τα μέλη αυξάνονταν, ακολούθησε το παράδειγμα των περισσότερων υποκουλτουρών και κατάφεραν και επέκτειναν τη δράση τους, χωρίς κάποιον χωρικό περιορισμό. Το όλο εγχείρημα υποστηριζόταν από το φυσικό χώρο της ομάδας, το Αυτοδιαχειριζόμενο Στέκι Πολιτισμού που είχε στην κατοχή της, το οποίο όμως εξαιτίας των τελευταίων υγειονομικών και οικονομικών προκλήσεων και οικονομικών δυσκολιών η ομάδα αναγκάστηκε να εγκαταλείψει.

Σχετικά με τη δεύτερη ομάδα παραγόντων που αφορά τα χαρακτηριστικά της κοινότητας, η πρωτοβουλία αποτελείται από ένα βασικό πυρήνα 10-15 ατόμων. Στη συνέχεια, αυτός ο πυρήνας πλαισιώνεται από 50-70 ανθρώπους που ενεργούν υποστηρικτικά στις δράσεις και οι περισσότεροι έχουν μια άμεση σύνδεση και σχέση με τα σταθερά μέλη. Σε στοχευόμενη δράση της ομάδας και συγκεκριμένα στο ετήσιο μουσικό φεστιβάλ συγκεντρώνονται έως και 300 εθελοντές, η πλειονότητα των οποίων η καταγωγή τους είναι από την ευρύτερη περιοχή του Ν. Μαγνησίας. Άξιο

αναφοράς είναι το γεγονός πως κανένα από τα αρχικά μέλη της συλλογικότητας δεν είχε προηγούμενη εμπειρία σε αντίστοιχες πρωτοβουλίες, ούτε κάποια επαγγελματική σχέση ή ιδιότητα με θέματα πολιτισμού. Ενδιαφέρον βρίσκουμε το γεγονός πως πολύ δυνατοί δεσμοί αναπτύχθηκαν και με τα νεώτερα μέλη που εντάχθηκαν στην πορεία του εγχειρήματος. Αυτή η συμμετοχή στην υποκουλτούρα δείχνει να έχει ισχυρό αντίκτυπο στις ζωές των μελών, ενώ κάποιες έχουν εξελιχθεί και σε επαγγελματικές συνεργασίες. Καταλήγουμε ότι τα σημαντικότερα κοινά στοιχεία που συνδέουν τα μέλη της ομάδας μεταξύ τους αποτελούν η κοινή ιδεολογία, τα κοινά πιστεύω και οι αντιλήψεις, οι οποίες δεν είναι επακριβώς ταυτόσημες, αλλά υπάρχει μια κοινή συνισταμένη προς το διαφορετικό και εναλλακτικό τρόπο σκέψης και έκφρασης, τα οποία και αποτελούν τον πυρήνα κάθε υποκουλτούρας. Το εγχείρημα παρέχει στους συμμετέχοντες μια συλλογική ταυτότητα, δηλαδή προσφέρει στους συμμετέχοντες το αίσθημα της συλλογικότητας και της από κοινού δράσης και η οποία ταυτότητα εκφράζεται μέσα από τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής, το στυλ και τους αξιακούς κανόνες της ομάδας, όπως δηλαδή συμβαίνει και με κάθε αντίστοιχη υποκουλτούρα.

Όσον αφορά την τρίτη ομάδα παραγόντων που έχει να κάνει με τις θεσμικές ρυθμίσεις της ομάδας και το πώς αυτή οργανώνεται είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι στη βάση της θεσμικής της οργάνωσης βρίσκεται η συνέλευση που λειτουργεί σε ένα αμεσοδημοκρατικό πλαίσιο. Σε αυτήν συμμετέχουν κυρίως τα σταθερά μέλη, η συχνότητα της είναι τέσσερις με πέντε φορές τον χρόνο και καταβάλλονται προσπάθειες να γίνεται με φυσική παρουσία, στα όρια του εφικτού. Σε περιπτώσεις διαφωνιών οι τελικές αποφάσεις λαμβάνονται κατά πλειοψηφία, αλλά γίνονται προσπάθειες ώστε να υπάρχουν ομόφωνες αποφάσεις. Ο καθένας μπορεί να γίνει μέλος της ομάδας του «Los Almyros» με τον μόνο περιορισμό ένταξης να έχει να κάνει με ακραίες πολιτικές πεποιθήσεις και με ότι μπορεί συνεπάγεται ως προς τη συμπεριφορά του ατόμου. Υπάρχει ένα έγγραφο καταστατικό με αρχές και κανόνες, το οποίο όμως έχει τυπικό χαρακτήρα και δημιουργήθηκε αποκλειστικά για τη νομιμότητα του εγχειρήματος, ώστε να μπορούν να διεκπεραιώνονται νομότυπα πρακτικά ζητήματα. Όλα τα μέλη που συμμετέχουν έχουν τα ίδια δικαιώματα, δεν υπάρχουν ιεραρχικά μοντέλα ηγεσίας, ενώ όσον αφορά τις υποχρεώσεις των μελών εκεί διαφοροποιούνται ανάλογα με τις πρωτοβουλίες που επιθυμεί ο καθένας να αναλάβει και να φέρει εις πέρας. Για τους παραβάτες των κανόνων (που είναι κατά βάση άτυποι) χρησιμοποιείται η λύση της διαβούλευσης, ώστε να διευθετηθεί το

οποιοδήποτε θέμα προκύψει, ενώ τυχόν διαφωνίες ή παρεξηγήσεις επιλύονται και αυτές μέσω του διαλόγου.

Τέλος, αναφορικά με την τέταρτη ομάδα μεταβλητών που σχετίζονται με το εξωτερικό περιβάλλον θα λέγαμε ότι οι σχέσεις της ομάδας με τους τοπικούς θεσμούς βρίσκονται σε μια σχετική ισορροπία και μέσα σε τυπικά πλαίσια. Ιδιαίτερη αρωγή δίνεται από το Δήμο Αλμυρού, όσον αφορά τη διοργάνωση του ετήσιου φεστιβάλ μουσικής της συλλογικότητας παραχωρώντας στην ομάδα την περίοδο εκείνη το Δάσος Κουρί για τις δράσεις της. Έκπληξη προκαλεί το γεγονός των διενέξεων που έχουν πάρει μορφή επίσημων αντιδικιών από ιδιώτες, οι οποίοι πολύ απλά δε συμφωνούν με τις δράσεις της ομάδας. Ουσιαστικά πρόκειται για αντιδικίες με τοπικά μέλη εθνικιστικής οργάνωσης, τα οποία δεν επιθυμούν να διοργανώνονται δράσεις στην περιοχή του Αλμυρού από μια συλλογικότητα, η οποία έχει τις ακριβώς αντίθετες αξίες απ' ότι αυτοί.

Η χρήση της τεχνολογίας και ιδιαίτερα τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ζωτικής σημασίας για την εξάπλωση του εγχειρήματος. Αποτελούν έναν από τους βασικούς λόγους της εξέλιξης και της γενικότερης ενδυνάμωσης της πρωτοβουλίας. Άλλωστε και η επικοινωνία των μελών μεταξύ τους γίνεται, ειδικότερα τα τελευταία χρόνια πολύ περισσότερο μέσα από αυτά. Σημαντική είναι και η επαφή και επικοινωνία με άλλες αντίστοιχες συλλογικότητες με ανάλογη δράση. Ειδικά όσον αφορά το προγραμματισμό του ετήσιου φεστιβάλ υπάρχει αλληλοϋποστήριξη και συνεργασία σε ζητήματα πληροφόρησης και καλύτερης οργάνωσης του ίδιου του φεστιβάλ.

Οι προκλήσεις για το μέλλον του εγχειρήματος είναι πολλές. Αυτή τη στιγμή η συνέχιση της πρωτοβουλίας φαντάζει αβέβαιη, εξαιτίας κυρίως της υγειονομικής κρίσης των τελευταίων ετών. Ήδη το εγχείρημα έχει χρεωθεί στα ταμεία του κόστη που προέκυψαν από αναβληθέντες δράσεις. Οι εκκρεμείς δικαστικές αποφάσεις και οι διώξεις σε μέλη που αναφέρονται στο καταστατικό από αντιπαραθέσεις δημιουργούν ένα κλίμα καχυποψίας και φόβου σε εν δυνάμει νέα μέλη. Ιδανικά, η επιθυμία της ομάδας είναι να εμπνεύσει τους νέους ανθρώπους και να τους παρακινήσει να αναλάβουν τη συνέχιση της συλλογικότητας, ώστε να πολλαπλασιαστούν και να επεκταθούν οι δράσεις και σε διαφορετικά κομμάτια του πολιτισμού.

Χρήσιμα συμπεράσματα εξάγονται και από την ανάλυση της συλλογικότητας ως κοινό στη βάση των Οστρομικών αρχών σχεδιασμού. Όπως είδαμε, τα όρια του κοινού (ως αντικείμενο) και της συλλογικότητας (ως ταυτότητα) είναι ξεκάθαρα, η συμμετοχή προσδίδει στα μέλη κοινωνική αναγνώριση και ηθική ικανοποίηση, υπάρχει ένα πλαίσιο κανόνων λειτουργίας, οργάνωσης και διαχείρισης (τόσο του κοινού αγαθού όσο και της ομάδας), που διαμορφώνεται συλλογικά, αμεσοδημοκρατικά και ευέλικτα από τα ίδια τα μέλη, οι επίσημοι θεσμοί αναγνωρίζουν και υποστηρίζουν τις δράσεις της συλλογικότητας, ενώ υπάρχει συνεργασία και αλληλοϋποστήριξη με αντίστοιχες ομάδες και δράσεις.

Με βάση τα παραπάνω, θα χαρακτηρίζαμε το κοινό λειτουργικό και επιτυχημένο από την στιγμή που εκπληρώνει τον βασικό του σκοπό, δηλαδή τον ελεύθερο διαμοιρασμό της μουσικής προς όλους και την προαγωγή ενός εναλλακτικού τρόπου ζωής. Επιπλέον, θα το περιγράφαμε ως ένα αξιόπιστο κοινό, γιατί έχει καταφέρει να έχει την αποδοχή των τοπικών αρχών, καθώς και την εκτίμηση και την στήριξη του τοπικού και όχι μόνο πληθυσμού, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, ενώ χαρακτηρίζεται από σχετική διάρκεια, καθώς λειτουργεί και πραγματοποιεί δράσεις για πάνω από μία δεκαετία. Χαρακτηρίζεται ως ένας αυτόνομος θεσμός με μεγάλο βαθμό προσαρμοστικότητας, αφού η διακυβέρνηση, ο έλεγχος και διαχείριση των ζητημάτων γίνεται αποκλειστικά από τα ίδια τα μέλη με βάση τις συνθήκες που αντιμετωπίζουν. Επιπρόσθετα, φαίνεται να επηρεάζει με θετικό τρόπο την τοπική κοινωνία, οικονομία και πολιτισμό. Βέβαια, αξίζει να τονιστεί ότι διακρίνεται σε κάποιο βαθμό ένας κορεσμός και μία εξάντληση σε κάποια από τα ιδρυτικά μέλη της ομάδας, εξαιτίας των τελευταίων δοκιμασιών που απαιτείται να ξεπεράσει η ομάδα.

Όπως είναι κατανοητό, η ανάλυση των αποτελεσμάτων που προηγήθηκε μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πρωτοβουλία του «Los Almyros» κατορθώνει να εκφράσει σε μεγάλο βαθμό τις κριτικές εκείνες προϋποθέσεις που η βιβλιογραφία θεωρεί καίριας σημασίας για την διαμόρφωση αποτελεσματικών κοινών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής έρευνας ήταν να αναλύσει τη δομή, την οργάνωση και τη λειτουργία της συλλογικότητας του «Los Almyros» και να την αναδείξει ως ένα θεσμό κοινών. Σε αυτή τη βάση, η έρευνα μας αρχικά κατέγραψε το θεωρητικό υπόβαθρο και τις θεωρητικές προσεγγίσεις που αφορούν τους κοινούς πόρους και τα κοινά. Στη συνέχεια, εστίασαμε στον υπό μελέτη θεσμό, παρουσιάζοντας το όλο εγχείρημα, τη δομή, τον τρόπο λειτουργίας και την εξέλιξη του με τη βοήθεια του Κοινωνικού - Οικολογικού Συστήματος (SES), ενώ τελικά αποτιμήσαμε το κοινό «Los Almyros» χρησιμοποιώντας τις Οστρομικές αρχές σχεδιασμού. Σε αυτή την ενότητα θα σταθούμε στα σημαντικότερα σημεία της εργασίας και θα καταγράψουμε τα πιο ουσιώδη συμπεράσματα που προκύπτουν από αυτήν.

Είναι ξεκάθαρο πως τα προβλήματα που ανακύπτουν γύρω από τους κοινούς πόρους και της αποτελεσματικής εκμετάλλευσης τους δεν αποτελούν μια καινούργια πρόκληση. Αντίθετα, ταλανίζει την ανθρωπότητα από την απαρχή της οργανωμένης ομαδικής διαβίωσης. Σύντομα τα άτομα θα κατανοήσουν πως η ανεξέλεγκτη πρόσβαση και η αλόγιστη χρήση των κοινών πόρων θέτουν υπό αμφισβήτηση την μακροχρόνια βιωσιμότητα τους. Με αυτόν τον τρόπο θα αναδειχθούν συλλογικές δομές οργάνωσης, ενδεδειγμένες για τη διαχείριση και την προάσπιση των κοινών πόρων. Βέβαια, με την έλευση της βιομηχανικής επανάστασης, την επικράτηση του καπιταλισμού και με τη βαθμιαία αλλαγή που επέρχεται στον τρόπο ζωής των κοινωνιών θα αμφισβητηθούν έντονα αυτές οι συλλογικές δομές διαχείρισης των πόρων. Οι επικρατέστερες πεποιθήσεις εκείνη την περίοδο τάσσονται υπέρ των θεσμών της ιδιωτικοποίησης ή της κρατικοποίησης των κοινών πόρων. Κύριος πρεσβευτής αυτής της ιδέας ήταν ο Hardin (1968), ο οποίος με το άρθρο του «Η Τραγωδία των Κοινών» θα εκφράσει προβληματισμούς για τη δυνατότητα αυτοδιαχείρισης των πόρων και θα επηρεάσει με αυτό σημαντικά τον δημόσιο διάλογο για τα κοινά.

Εκείνη η οποία θα αμφισβητήσει ανοικτά τις θέσεις αυτές και θα φέρει ξανά το θέμα της συλλογικής διαχείρισης των κοινών πόρων στο κέντρο της επιστημονικής συζήτησης είναι η Elinor Ostrom με τους συνεργάτες της. Μελετώντας θεωρητικά και εμπειρικά ποικίλες δομές διαχείρισης των κοινών πόρων επιβεβαιώνει ότι είναι εφικτό, υπό συνθήκες, οι πραγματικοί χρήστες των πόρων να αυτό-οργανωθούν και να συνεργαστούν, διαμορφώνοντας έτσι έναν αποτελεσματικό θεσμό διαχείρισης των πόρων τους, προασπίζοντας τη βιωσιμότητα τους και αποτρέποντας την υπέρμετρη εκμετάλλευσή τους. Οι ερευνητές θα συνταχθούν με την προσέγγιση της Ostrom, θα συνεισφέρουν και θα εμπλουτίσουν τη βιβλιογραφία και θα αποπειραθούν να διαμορφώσουν ένα συνεκτικό πλαίσιο περιγραφής των αποτελεσματικών δομών διαχείρισης των κοινών πόρων. Μάλιστα, γι αυτό το ερευνητικό της έργο και την επιρροή που είχε στα ζητήματα της διαχείρισης των κοινών πόρων η Ostrom θα βραβευτεί με το Νόμπελ Οικονομικών (2009). Αυτή η επίδραση θα φανεί στην επέκταση του δημόσιου διαλόγου και εκτός των ορίων των παραδοσιακών φυσικών κοινών πόρων σε περιπτώσεις που αφορούν τα αστικά κοινά, τα κοινά γνώσεως, τα πολιτιστικά κοινά, τα γενετικά κοινά και τα κοινά παγκόσμιας κληρονομιάς.

Εντούτοις, παρά την τεράστια αύξηση της βιβλιογραφίας, οι περισσότεροι ερευνητές παραμένουν εστιασμένοι στο χώρο των παραδοσιακών κοινών με περιορισμένες μελέτες να προσπαθούν να αναλύσουν τα πολιτιστικά και πολιτισμικά αγαθά μέσα από την προσέγγιση των κοινών. Μία τέτοια περίπτωση πολιτισμικού κοινού αποτελεί η συλλογικότητα του «Los Almyros», η μελέτη της οποίας αποτέλεσε το ερευνητικό αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Για να πετύχουμε το σκοπό μας, ακολουθήσαμε ποιοτική προσέγγιση και τα απαιτούμενα δεδομένα συλλέχθηκαν από δευτερογενείς και πρωτογενείς πηγές, από ημι-δομημένες ανοιχτές συνεντεύξεις και συμμετοχική παρατήρηση. Στη συνέχεια της ανάλυσης, τα ευρήματα ταξινομήθηκαν και παρουσιάστηκαν με τη χρήση του εργαλείου SES που μας έδωσε την ευχέρεια να προσδιορίσουμε τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της συλλογικότητας και να την μελετήσουμε ως κοινό, ενώ τελικά αποτιμήσαμε την βιωσιμότητα του κοινού χρησιμοποιώντας τις Οstromικές αρχές σχεδιασμού.

Αναφορικά με την πρώτη ομάδα παραγόντων που εστιάζει στα χαρακτηριστικά του κοινού αγαθού, θα λέγαμε ότι κύριος σκοπός της ομάδας αποτελεί η ανάδειξη και ο ελεύθερος διαμοιρασμός του πολιτιστικού αγαθού της μουσικής και διαμέσου αυτού

η εξάπλωση του εναλλακτικού τρόπου ζωής και δράσης. Η ανάγκη των μελών της κοινότητας για έναν εναλλακτικό τρόπο έκφρασης έξω από τα καπιταλιστικά νεοφιλελεύθερα πρότυπα τους έφερε πιο κοντά, ενώ στην πορεία οι δράσεις της ομάδας απέκτησαν έναν πιο κοινωνικό χαρακτήρα και καθώς τα μέλη αυξάνονταν αυτές οι δράσεις κατάφεραν να επεκταθούν περά από τα στενά αρχικά όρια της περιοχής του Αλμυρού.

Σχετικά με τη δεύτερη ομάδα παραγόντων που αφορά τα χαρακτηριστικά της κοινότητας, η πρωτοβουλία αποτελείται από ένα βασικό πυρήνα 10-15 ατόμων, αυτοί πλαισιώνονται από 50-70 ανθρώπους που ενεργούν υποστηρικτικά, ενώ σε στοχευόμενη δράση της ομάδας και συγκεκριμένα στο ετήσιο μουσικό φεστιβάλ συγκεντρώνονται έως και 300 εθελοντές. Αξιοσημείωτο σημείο είναι η ανοιχτότητα της κοινότητας (αποκλείονται μόνο άτομα με ακραίες πολιτικές πεποιθήσεις) και ότι κανένα από τα αρχικά μέλη δεν είχε προηγούμενη εμπειρία σε αντίστοιχες πρωτοβουλίες. Επιπλέον, η κοινή ιδεολογία και τα κοινά πιστεύω για ελεύθερη πρόσβαση στην μουσική αποτελούν τα χαρακτηριστικά εκείνα που συνδέουν τα μέλη, ενώ δυνατοί δεσμοί αναπτύχθηκαν και με τα νεώτερα μέλη που εντάχθηκαν στη πορεία του εγχειρήματος.

Όσον αφορά την τρίτη ομάδα παραγόντων που έχει να κάνει με τις θεσμικές ρυθμίσεις και το πώς η κοινότητα οργανώνεται, είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι στη βάση της θεσμικής οργάνωσης βρίσκεται η συνέλευση, που λειτουργεί σε όρους αμεσοδημοκρατικούς, γίνεται τέσσερις με πέντε φορές τον χρόνο και οι τελικές αποφάσεις λαμβάνονται με διαβούλευση και πλειοψηφικά, όταν υπάρχουν διαφορετικές θέσεις. Υπάρχει ένα τυπικό καταστατικό με αρχές και κανόνες, αλλά η κοινότητα λειτουργεί με βάση τις προσωπικές σχέσεις σε ένα πλαίσιο εμπιστοσύνης και συνεργασίας. Τυχόν διαφωνίες ή παραβάσεις επιλύονται και αυτές μέσω του διαλόγου. Τονίζεται ότι δεν υπάρχουν ιεραρχικά μοντέλα ηγεσίας. Ο καθένας είναι ισότιμο μέλος της ομάδας, όλοι έχουν τα ίδια δικαιώματα, αλλά όχι τις ίδιες υποχρεώσεις, καθώς αυτές εξαρτώνται από τις δράσεις και πρωτοβουλίες που επιθυμεί να αναλάβει.

Οι προκλήσεις για το μέλλον του εγχειρήματος είναι πολλές. Αυτή την στιγμή κυριαρχεί η αβεβαιότητα, εξαιτίας κυρίως της υγειονομικής κρίσης των τελευταίων

ετών και των οικονομικών δυσκολιών που επέφερε η ματαίωση πολλών εκδηλώσεων. Οι εκκρεμείς δικαστικές αποφάσεις σε μηνύσεις πολιτών κατά των μελών ουσιαστικά λόγω διαφορετικών πολιτικών και αξιακών πεποιθήσεων δημιουργούν ένα κλίμα καχυποψίας και φόβου σε εν δυνάμει νέα μέλη. Ιδανικά, η επιθυμία της ομάδας είναι να εμπνεύσει τους νέους ανθρώπους και να τους παρακινήσει να συμμετέχουν, ώστε να πολλαπλασιαστούν και να επεκταθούν οι δράσεις και σε διαφορετικά κομμάτια του πολιτισμού.

Χρήσιμα συμπεράσματα εξάγονται και από την ανάλυση της συλλογικότητας ως κοινό στη βάση των Οστρομικών αρχών σχεδιασμού. Όπως είδαμε, τα όρια του κοινού (ως αντικείμενο) και της συλλογικότητας (ως ταυτότητα) είναι ξεκάθαρα, η συμμετοχή προσδίδει στα μέλη κοινωνική αναγνώριση και ηθική ικανοποίηση, υπάρχει ένα πλαίσιο κανόνων λειτουργίας, οργάνωσης και διαχείρισης (τόσο του κοινού αγαθού, όσο και της ομάδας), που διαμορφώνεται συλλογικά, αμεσοδημοκρατικά και ευέλικτα από τα ίδια τα μέλη, οι επίσημοι θεσμοί αναγνωρίζουν και υποστηρίζουν τις δράσεις της συλλογικότητας, ενώ υπάρχει συνεργασία και αλληλοϋποστήριξη με αντίστοιχες ομάδες και δράσεις.

Με βάση τα παραπάνω, θα χαρακτηρίζαμε το κοινό λειτουργικό και επιτυχημένο από την στιγμή που εκπληρώνει τον βασικό του σκοπό, δηλαδή τον ελεύθερο διαμοιρασμό της μουσικής προς όλους και την προαγωγή ενός εναλλακτικού τρόπου ζωής. Επιπλέον, θα το περιγράφαμε ως ένα αξιόπιστο κοινό, γιατί έχει καταφέρει να έχει την αποδοχή των τοπικών αρχών, καθώς και την εκτίμηση και την στήριξη του τοπικού και όχι μόνο πληθυσμού, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, ενώ χαρακτηρίζεται από σχετική διάρκεια καθώς λειτουργεί και πραγματοποιεί δράσεις για πάνω από μία δεκαετία. Χαρακτηρίζεται ως ένας αυτόνομος θεσμός με μεγάλο βαθμό προσαρμοστικότητας, αφού η διακυβέρνηση, ο έλεγχος και διαχείριση των ζητημάτων γίνεται αποκλειστικά από τα ίδια τα μέλη με βάση τις συνθήκες που αντιμετωπίζουν. Επιπρόσθετα, φαίνεται να επηρεάζει με θετικό τρόπο την τοπική κοινωνία, οικονομία και πολιτισμό. Βέβαια, αξίζει να τονιστεί ότι διακρίνεται σε κάποιο βαθμό ένας κορεσμός και μία εξάντληση σε κάποια από τα ιδρυτικά μέλη της ομάδας, εξαιτίας των τελευταίων δοκιμασιών που απαιτείται να ξεπεράσει η ομάδα. Όπως είναι κατανοητό, η ανάλυση των αποτελεσμάτων που προηγήθηκε μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πρωτοβουλία του «Los Almyros» κατορθώνει να εκφράσει σε

μεγάλο βαθμό τις κριτικές εκείνες προϋποθέσεις που η βιβλιογραφία θεωρεί καίριας σημασίας για την διαμόρφωση αποτελεσματικών κοινών.

Ολοκληρώνοντας την παρούσα μελέτη είναι φανερό ότι η ανάπτυξη του εγχειρήματος τους «Los Almygos» αποτελεί ένα ενδιαφέρον μοντέλο διαχείρισης πολιτιστικών αγαθών. Η μεταφορά και η αντιστοιχία της συγκεκριμένης συλλογικότητας σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις δημιουργίας πολιτισμικών κοινών θεωρείται πολύπλοκη, κατά κύριο λόγο εξαιτίας της ιδιαιτερότητας του εγχειρήματος που εκφράζεται μέσα από τις ιδιομορφίες της τοπικής κοινότητας. Παρόλα αυτά, η εμπειρία που λαμβάνουμε δύναται να αποτελέσει μια καλή αφετηρία για περαιτέρω μελέτη ανάλογων δομών αυτοδιαχείρισης των κοινών πόρων.

Είναι σημαντικό να ειπωθεί ότι η βιβλιογραφία των πολιτιστικών κοινών είναι περιορισμένη και υπάρχουν μια σειρά ζητημάτων που χρίζουν την εστίαση του ενδιαφέροντος των μελετητών. Με αυτόν τον τρόπο, θα ήταν σημαντικό να επισημάνουμε ότι η περαιτέρω έρευνα και η εμβάθυνση σε επιμέρους ζητήματα και παραμέτρους που αφορούν τον τρόπο οργάνωσης και διαχείρισης των πολιτιστικών κοινών κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, προκειμένου να αξιολογήσουμε με μεγαλύτερη φερεγγυότητα και ασφάλεια, την σπουδαιότητα και το βαθμό συσχέτισης μεταξύ των κριτικών συνθηκών, που είναι απαραίτητες για την αποτελεσματικότητα και την βιωσιμότητα τέτοιων πρωτοβουλιών. Επιπλέον, θα ήταν ενδιαφέρουσα η εφαρμογή και άλλων θεωρητικών προσεγγίσεων ανάλυσης των κοινών, όπως για παράδειγμα η προσέγγιση των Αυτόνομων Μαρξιστών ως πιθανή μεθοδολογική επιλογή για την μελέτη και την κατανόηση τέτοιων εγχειρημάτων. Ακόμα, θα μπορούσε η έρευνα και η ανάλυση να επεκταθεί σε δομές με τις οποίες συνεργάζεται η συλλογικότητα τους «Los Almygos» και να γίνει μια συγκριτική ανάλυση όλων αυτών των πρωτοβουλιών.

Τέλος, πραγματική πρόκληση θα αποτελούσε η προέκταση της παρούσας εργασίας, σε διαφορετικό πλαίσιο από το ζήτημα των κοινών και εξαιτίας του μεγάλου ενδιαφέροντος των θεατών που προσελκύει το ετήσιο μουσικό φεστιβάλ της συλλογικότητας, το αποτύπωμα που αυτό αφήνει και πως επηρεάζει την τοπική κοινωνία της ευρύτερης περιοχής του Αλμυρού σε πολιτισμικό και κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο, καθώς και τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες που προκύπτουν για την περιοχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική και μεταφράσεις στην ελληνική

- Bollier, D., (2016). *Κοινά: Μια σύντομη εισαγωγή*, Αθήνα: Angelus Novus.
- Hebdige, D., (1988). *Υποκουλτούρα: Το νόημα του στυλ*, Έφη Καλλιφατίδη (μτφ.). Αθήνα: Γνώση.
- Robson, C., (2007). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου: ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Αρβαντιδής, Π. και Παπαγιαννίτσης, Γ., (2020). Οι αστικοί υπαίθριοι χώροι ως κοινά: Η περίπτωση του αυτοδιαχειριζόμενου πάρκου Ναυαρίνου. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 155, σελ. 59-98.
- Αρβαντιδής, Π. και Νασιώκα, Φ., (2014). Το Τσελιγκάτο: Ένας Θεσμός Επιτυχούς Αυτοδιαχείρισης Των Κοινών, *ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ*, 16(64), σελ. 39-55.
- Αρβαντιδής, Π., (2017). Τα κοινά ως θεσμός διαχείρισης των κοινών πόρων: η συμβολή της Έλινορ Όστρομ, «*πρωτάση*», 2(11), σελ. 280-282. [Διαθέσιμο στο: https://www.diaplous-autodioikisi.gr/images/protasi/teyxos_11.pdf (10/10/2021)].
- Αρβαντιδής, Π., Νασιώκα, Φ. και Δημογιάννη, Σ., (2015). Από την κρίση στα κοινά: Ζητήματα αυτοδιαχείρισης στον αγροτικό τομέα, *Επιστημονικό περιοδικό, Αειχώρος: Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης*, 21, σελ. 55-77.
- Αστρινάκης, Α., (1991). *Νεανικές υποκουλτούρες: Παρεκκλίνουσες υποκουλτούρες της νεολαίας της εργατικής τάξης: Η βρετανική θεώρηση και η ελληνική εμπειρία*. Αθήνα: Παπαζήσης, σελ.7-8.
- Βασιλείου, Θ. και Σταματάκης, Ν., (1992). *Λεξικό επιστημών του ανθρώπου*, Αθήνα: Gutenberg, 1992.
- Καρίτζης, Α., (2016). *Είναι χρήσιμη η έννοια των κοινών;*, Κόμβος για την Κοινωνική Οικονομία, Ενδυνάμωση και Καινοτομία [Διαθέσιμο στο: <http://komvoshub.Org/1/text/40/Einai-chrhimh-h-ennoia-twn-koinwn.html> (21/10/2021)].
- Λιερός, Γ., (2016). *Κοινά, κοινότητες, κοινοκτημοσύνη, κομμουνισμός: Από τον κόσμο των κοινών στον κοινό κόσμο*. Αθήνα: Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων.
- Μοσκόβης, Β.,(1989).*Αριστοτέλους Πολιτικά*. Ι–ΙΙ. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μπριασούλη, Ε., (2003). Τα "κοινά"- πόροι συλλογικής ιδιοκτησίας και συλλογικής ευθύνης: έννοιες, προβλήματα και το ζήτημα διαχείρισής τους, *Αειχώρος*, 2(1), σελ. 3657.

Νασιώκα, Φ.Π., (2012). *Διαχείριση των κοινών πόρων: μελέτη περίπτωσης του θεσμού των τσελιγκάτων*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Όστρομ, Ε., (2002). *Η Διαχείριση των Κοινών Πόρων*, Εξέλιξη και Κοινωνικές Επιστήμες, Μετάφραση Άρχοντα Γ., Αθήνα: Καστανιώτη.

Σοφιάδης, Χ., (2020). *Το Βυζαντινό Μοναστήρι ως κοινό*. Μεταπτυχιακή διατριβή. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Ξενόγλωσση

Adhikari, B., (2001). Property rights and natural resources: Impact of common property institutions on community-based resource management, Research Proposal for the Award for Outstanding Research on Development, *Third Annual Global Development Network Conference*, Rio de Janeiro, Brazil, 9-12-2001.

Agrawal, A., (2001). Common property institutions and sustainable governance of resources, *World development*, 29(10), pp.1649-1672.

Agrawal, A., (2003). Sustainable governance of common-pool resources: context, methods, and politics, *Annual review of anthropology*, 32(1), pp. 243-262.

Aguilera, S.E., (2018). Measuring squid fishery governance efficacy: A social ecological system analysis. *International Journal of the Commons*, 12 (2), pp. 21-57.

Araral, E., (2014). Ostrom, Hardin and the commons: A critical appreciation and a revisionist view, *Environmental Science and Policy*, 36, pp. 11-23.

Arvanitidis, P., Nasioka, F. and Dimogianni, S., (2015). Water Resource Management in Larisa: A “Tragedy of the Commons?”, In: W. Leal Filho and V. Somer (eds.) *Sustainable Water Use and Management*, Green Energy and Technology, pp. 65-89.

Baland, J.M. and Platteau, J.P., (1996). *Halting degradation of natural resources: is there a role for rural communities?*, Food & Agriculture Organization of the United Nations, Rome.

Barclay, P., (2004). Trustworthiness and competitive altruism can also solve the “tragedy of the commons”, *Evolution and Human Behavior*, 25, pp. 209-220.

Barthel, S., Folke, C. and Colding, J., (2010). Social-ecological memory in urban gardens - Retaining the capacity for management of ecosystem services. *Global Environmental Change*, 20 (2), pp. 255-265.

- Berkes, F., (1995). Community-based management of common property resources, *Encyclopedia of Environmental Biology*, Cambridge: Academic Press, 1, pp. 371-373.
- Berkes, F., Feeny, D., McCay, B.J. and Acheson, J.M., (1989). The benefits of the commons, *Nature*, 340, pp. 91-93.
- Bierstedt, R., (1938). The Meanings of Culture, *Philosophy of Science*, 5(2), pp. 204-216.
- Borchi, A., (2018). Culture as commons: theoretical challenges and empirical evidence from occupied cultural spaces in Italy, *Cultural Trends*, 27(1), pp.33-45 [Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1080/09548963.2018.1415410> (3/10/2021)].
- Brake, M., (1985). *Comparative Youth Culture: The Sociology of Youth Cultures and Youth Subcultures in America, Britain and Canada*. London & New York: Routledge & Kegan Paul.
- Bromley, D.W., (1991). *Environment and Economy: Property Rights and Public Policy*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Bruncevic, M., (2017). *Law, Art and the Commons*. London: Routledge [Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.4324/9781315521411> (10/04/2022)].
- Caffentzis, C.G., (2012). From Lobsters to Universities: The Making of the Knowledge Commons, *St Antony's International Review*, 5(1), pp.25-42.
- Chanda, S., Patnaik, A. and Chatterjee, S. C., (2021). The Courtesan Project and the Tawa'ifs' Cultural Commons. *International Journal of the Commons*, 15(1), pp.195–205 [Διαθέσιμο στο: <http://doi.org/10.5334/ijc.1073> (11/04/2022)].
- Cheria, A. and Cheria, E., (2011). Towards a Vocabulary of Commons, In *Sustaining Commons: Sustaining Our Future*, the Thirteenth Biennial Conference of the International Association for the Study of the Commons, Hyderabad, India. [Διαθέσιμο στο: <http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/handle/10535/7107> (12/11/2021)].
- Ciriacy-Wantrup, S.V. and Bishop, R.C., (1975). "Common Property" as a Concept in Natural Resource Policy. *Natural Resources Journal*, 15, pp.713-27.
- Clark, J., Hall, S., Jefferson T. and Roberts, B., (2006). Subcultures, Cultures and Class, στο Stu-art Hall, Tony Jefferson (επιμ.), *Resistance through Rituals*, London: Routledge, pp. 11-16.
- Cohen, A., (1997). A General Theory of Subcultures, στο Ken Gelder & Sarah Thornton (επιμ.), *The Subcultures Reader*, London & New York: Routledge.

- Cohen, P. (1997). Subcultural Conflict and Working Class Community, στο Ken Gelder Sarah Thornton (επιμ.), *The Subcultures Reader*, London & New York: Routledge, p. 94.
- Cox, M., (2014). Applying a social-ecological system framework to the study of the Taos Valley irrigation system. *Human Ecology*, 42 (2), pp. 311-324.
- Cox, M., Arnold, G. and Villamayor-Tomas, S., (2009). *A Review and Reassessment of Design Principles for Community-Based Natural Resource Management*, Unpublished.
- Cox, S.J.B., (1985). No tragedy of the commons, *Environmental Ethics*, 7(1), pp.49-61.
- De Angelis, M. and Stavrides, St., (2010). On the Commons: A Public Interview with Massimo De Angelis and Stavros Stavrides, *E-Flux Journal*, vol. 17. [Διαθέσιμο στο :<http://www.e-flux.com/journal/17/67351/on-the-commons-a-public-interview-withmassimo-de-angelis-and-stavros-stavrides/> (10/11/2021)].
- Del Mar Delagdo-Serrano, M. and Ramos, P.A., (2015). Making Ostrom's framework applicable to characterize social ecological systems at the local level, *International Journal of the Commons*, 9(2), pp. 808-830.
- Dellenbaugh, M., Kip, M., Bieniok, M., Müller, A. and Schwegmann, M. eds., (2015). *Urban commons: Moving beyond state and market*, 154. Birkhäuser.
- Demsetz, H., (1967). Towards a theory of property rights, *American Economic Review*, 57, pp. 347-359.
- DeWitt, M., (2009). Louisiana Creole 'Bals de maison' in California and the Accumulation of Social Capital. *The World of Music*, 51(1), pp. 17-34.
- Dietz, T., Ostrom, E. and Stern, P., (2003). The Struggle to Govern the Commons, *Science*, 302, pp. 1907-1912.
- Dressel, S., Ericsson, G. and Sandström, C., (2018). Mapping social-ecological systems to understand the challenges underlying wildlife management. *Environmental Science & Policy*, 84, pp. 105-112.
- Euler, J., (2018). Conceptualizing the Commons: Moving Beyond the Goods-based Definition by Introducing the Social Practices of Commoning as Vital Determinant, *Ecological Economics*, 143, pp. 10-16.
- Feeny, D., Berkes, F., McCay, B.J. and Acheson, J.M., (1990). The tragedy of the commons: twenty-two years later, *Human ecology*, 18(1), pp.1-19.

- Feeny, D., Hanna, S. and McEvoy, A.F., (1996). Questioning the Assumptions of the 'Tragedy of the Commons' Model of Fisheries, *Land Economics*, 72(2), pp. 187-205.
- Flynn, C.D. and Davidson, C.I. (2016). Adapting the social-ecological system framework for urban storm water management: the case of green infrastructure adoption. *Ecology and Society*, 21 (4), pp. 19.
- Foster, S., (2011). Collective action and the urban commons, *Notre Dame Law Review*, 87, pp. 57-134.
- Gordon, H.S., (1954). The economic theory of a common-property resource: the fishery, In: *Classic Papers in Natural Resource Economic*, London: Palgrave Macmillan.
- Gordon, M., (1997). The Concept of the Subculture and its Application, στο Ken Gelder & Sarah Thornton (επιμ.), *The Subcultures Reader*, London & New York: Routledge, pp. 40-43.
- Grafton, R.Q., (2000). Governance of the Commons: A Role for the State, *Land Economics*, 76, pp.504 - 517.
- Hardin, G., (1968). The Tragedy of the Commons, *Science*, 162, pp. 1243-1248.
- Hardin, G., (1998). Extensions of "the tragedy of the commons", *Science*, 280(5364), pp.682-683.
- Harvey, D., (2012). *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. Verso Books.
- Hebdige, D., (1999). The Function of Subculture, Simon During, *The Cultural Studies Reader*, New York: Routledge.
- Heilbroner, O., (2008). From a Culture for Youth to a Culture of Youth: Recent Trends in the Historiography of Western Youth Cultures, *Contemporary European History*, 17 (4), pp. 575-576.
- Heilbroner, R.L., (1974). *An Inquiry Into the Human Prospect*. New York: Norton.
- Helfrich, S. and Haas, J., (2009). The commons: A new narrative for our times, In *Genes, Bytes and Emissions: To Whom Does the World Belong*, The Heinrich Boll Foundation, pp.1-15.
- Helfrich, S., (2012). Common goods don't simply exist - they are created, In: Bollier D. and Helfrich S. (Eds.), *The Wealth of the Commons: A World Beyond Market and State*, Amherst MA (USA): Levellers Press, pp. 61-67.
- Hess, C. and Ostrom, E., (2001). Artifacts, Facilities, And Content: Information as a Common-pool Resource, Conference Paper, In *Conference on the Public Domain*,

- Duke Law School, Durham, North Carolina. [Διαθέσιμο στο: <https://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/handle/10535/1762> (16/11/2021)].
- Hess, C., (2008). Mapping the new commons, Conference Paper, In *Governing Shared Resources: Connecting Local Experience to Global Challenges*, the Twelfth Biennial Conference of the International Association for the Study of Commons, Cheltenham, England [Διαθέσιμο στο: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1356835> (20/02/2022)].
- Hinkel, J., Cox, M.E., Schlüter, M., Binder, C.R. and Falk, T., (2015). A diagnostic procedure for applying the social-ecological systems framework in diverse cases. *Ecology and Society*, 20 (1), pp. 213-225.
- Ingerson, A., (1997). Urban Land as Common Property, *Land Lines*, 9(2).
- Juliastuti, N., (2019). *Commons people: managing music and culture in contemporary Yogyakarta*. PhD Thesis. Leiden: Leiden University. [Διαθέσιμο στο: <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/73550> (16/02/2022)].
- Kostakis, V. and Drechsler, W., (2015). Commons-based peer production and artistic expression: Two cases from Greece. *New media & society*.17(5), pp.740–754. [Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1177/1461444813511929> (07/01/2022)].
- Kraemer, J., (2005). *Beyond the Meaning of Style: Cultural Capital, Social Networks and Youth Subculture*, Master Dissertation. Chicago: University of Chicago.
- Levin, S.A., (1999). *Fragile Dominion: Complexity and the Commons*, Reading, MA: Perseus Books.
- Libecap, G., (2009). The Tragedy of the Commons: Property Rights and Markets as Solutions to Resource and Environmental Problems, *Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, 53(1), pp. 129-144.
- Maco, M., (2012). *The concept of commons in urban development management*. master thesis (supervisor Finka, M.). Bratislava-Ljubljana: UM STU.
- McCann, A., (2000). Traditional transmission as cultural commons: The conflicts and crisis of Commodification, paper presented to the *IASCP: Crafting Sustainable Commons in the New Millennium Conference*, May 31 - June 4, Bloomington, Indiana, USA.
- McGinnis, M.D., (1999). *Polycentric Governance and Development: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*. University of Michigan Press, Ann Arbor.

- McGinnis, M.D. and Ostrom, E., (2014). Social-ecological system framework: initial changes and continuing challenges, *Ecology and Society*, 19(2).
- Meretz, S., (2014). Grundrisse einer freien Gesellschaft, In Konicz T. und Rotzer F. (Eds.), *Aufbruch ins Ungewisse: Auf der Suche nach Alternativen zur kapitalistischen Dauerkrise*, Hannover (Deutschland): Heise Zeitschriften Verlag.
- Muhl, F., (2013). *Die Commons-Debatte und die Sozialpädagogik*, Hamburg: Universität Hamburg [Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.25656/01:8118> (05/01/2022)].
- Mukerji, C. and Schudson, M., (1986). Popular Culture, *Annual Review of Sociology*, 12, pp. 47-66.
- Nagendra, H. and Ostrom, E., (2014). Applying the social-ecological system framework to the diagnosis of urban lake commons in Bangalore, India. *Ecology and Society*, 19 (2), 67.
- Nyaupane, G.P., Poudel, S. and Timothy, D.J., (2018). Assessing the sustainability of tourism systems: A social-ecological approach. *Tourism Review International*, 22 (1), pp. 49-66.
- Ophuls, W., (1973). Leviathan or Oblivion. *Toward a Steady State Economy*, ed. H.E. Daly, pp. 215-230. San Francisco: Freeman.
- Ostrom, E., (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostrom, E., (1992). Community and the endogenous solution of commons problems. *Journal of Theoretical Politics*, 4 (3), pp. 343-351.
- Ostrom, E., (1998). A behavioral approach to the rational choice theory of collective action, *American Political Science Review*, 92(1), pp. 1-22.
- Ostrom, E., (1999). Coping with tragedies of the commons, *Annual Review of Political Science*, 2, pp. 493-535.
- Ostrom, E., (2000a). Reformulating the Commons, *Swiss Political Science Review*, 6(1), pp. 29-52.
- Ostrom, E., (2007a). Challenges and growth the development of the interdisciplinary field of institutional analysis, *Journal of Institutional Economics*, 3, pp. 239-264.
- Ostrom, E., (2007b). A diagnostic approach for going beyond Panaceas, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(39), pp. 15181-15187.
- Ostrom, E., (2008). The Challenge of Common-Pool Resources, *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 50(4), pp. 8-21.

- Ostrom, E., (2009). A General Framework for Analyzing Sustainability of Social-Ecological Systems, *Science*, 325(5939), pp. 419-422.
- Ostrom, E., (2010a). Beyond markets and states: polycentric governance of complex economic systems, *American economic review*, 100(3), pp.641-672.
- Ostrom, E., Burger, J., Field, C.B., Norgaard, R.B., and Policansky, D., (1999). Revisiting the Commons: Local lessons, global challenges, *Science*, 284, pp.278-282.
- Parker, H., (2011). Toward a Definition of Popular Culture, *History and Theory*, 50(2), pp.147-170.
- Penner, J.E., (1997). *The Idea of Property in Law*, Oxford: Clarendon Press.
- Perrotti, D., Hyde, K. and Otero, Peña, D., (2020). Can water systems foster commoning practices? Analysing leverages for self-organization in urban water commons as social–ecological systems. *Sustainability Science*, 15, pp. 781-795.
- Pinkerton, E. and Weinstein, M., (1995). *Fisheries that work: sustainability through community-based management*. David Suzuki Foundation, Vancouver, BC.
- Poklembovai, V., Kluvankova-Oravskaii, T. and Finkaiiii, M., (2012). Challenge of New Commons - Urban Public Spaces, Conference Paper, In *Governing Pooled Knowledge Resources: Building Institutions for Sustainable Scientific, Cultural, and Genetic Resources Commons*, 1st Thematic IASC Conference on the Knowledge Commons, Louvain-la-Neuve, Belgium. [Διαθέσιμο στο: <http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/handle/10535/9577> (16/11/2021)].
- Poteete, A., Janssen, M. and Ostrom, E., (2010). *Working Together: Collective Action, the Commons, and Multiple Methods in Practice*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Quinn, T.M., Ploof, J. and Hochtritt, L., (2012). *Art and Social Justice Education: Culture as Commons*. New York: Routledge.
- Regier, H. A. and Grima, A.P., (1985). Fishery reserve allocation: An explanatory essay. *Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, 42, pp.845-859.
- Schlager, E. and Ostrom, E., (1992). Property-rights regimes and natural resources: a conceptual analysis, *Land economics*, 68(3), pp. 249-262.
- Scott, A., (1955). The Fishery: The Objectives of Sole Ownership, *Journal of Political Economy*, 63, pp. 116.
- Sundstrom, A., (2015). Covenants with broken swords: Corruption and law enforcement in governance of the commons, *Global Environmental Change*, 31, pp. 253-262.

Theesfeld, I., (2001). Constraints for collective action in Bulgaria's irrigation sector, CEESA discussion paper, Humboldt-Universität Berlin, Department of Agricultural Economics and Social Sciences, In Trancik R. (ed.) *Finding lost space: theories of urban design*, John Wiley & Sons.

Van Gils H., Siegl G., Bennett R.M., (2014). The living commons of West Tyrol, Austria: Lessons for land policy and land administration, *Land Use Policy*, 38, pp. 1625.

Wade, R., (1987). The management of common property resources: collective action as an alternative to privatization or state regulation. *Cambridge journal of economics*, 11(2), pp.95-106.

Wade, R., (1988). Village Republics: Economic conditions for collective action in South India. ICS Press. Oakland..

Wilson, D. S., Ostrom, E., and Cox, M. E., (2013). Generalizing the core design principles for the efficacy of groups. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 90(Suppl), pp.21–pp.32. [Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2012.12.010> (18/6/2022)].

Διαδικτυακές Πηγές

facebook.com/losalmiros.rockradio

losalmirosrockradio.blogspot.com

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πρωτόκολλο συνεντεύξεων

Ερωματολόγιο

Σας ευχαριστούμε πολύ για την αποδοχή της πρόσκλησης για τη συμμετοχή σας σε αυτή τη διπλωματική εργασία, λαμβάνοντας μέρος σε αυτή τη συνέντευξη και απαντώντας τις ερωτήσεις. Σας εγγυούμαστε ότι εφόσον το επιθυμείτε η ταυτότητα σας θα παραμείνει εντελώς ανώνυμη, οι απαντήσεις θα ανωνυμοποιηθούν και σε ό,τι κείμενο αναπαραχθεί δεν θα αναφέρεται πουθενά το όνομά σας και δεν θα υπάρχει η δυνατότητα να γίνει συσχετισμός των απαντήσεων σας με στοιχεία που να προσδιορίζουν την ταυτότητα σας.

Πολιτική Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων

Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας αποδίδει μεγάλη σημασία στην σύννομη και ασφαλή επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, η οποία και πραγματοποιείται με σεβασμό προς τις βασικές αρχές προστασίας προσωπικών δεδομένων, τις οποίες επιβάλλει ο Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27/4/2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (Γενικός κανονισμός για την Προστασία των Δεδομένων - ΓΚΠΔ), ήτοι της νομιμότητας, αντικειμενικότητας και διαφάνειας της επεξεργασίας, του περιορισμού του σκοπού της επεξεργασίας, της ελαχιστοποίησης των δεδομένων, της ακρίβειας αυτών, του περιορισμού της περιόδου αποθήκευσης, της ακεραιότητας και εμπιστευτικότητας και, τέλος, της λογοδοσίας.

Η διενέργεια της παρούσας έρευνας βασίζεται στη συλλογή πληροφοριών που αφορούν τις απόψεις και θέσεις των συμμετεχόντων στην πολιτιστική ομάδα «Los Almyros» μια κίνηση ανεξάρτητων ενεργών πολιτών της ευρύτερης περιοχής του Αλμυρού. Η εν λόγω έρευνα δεν συλλέγει άμεσα αναγνωρίσιμα προσωπικά δεδομένα (π.χ. όνομα, διεύθυνση, e-mail, κτλ) αλλά έμμεσα τέτοια δεδομένα (φύλο, έτος γέννησης μορφωτικό επίπεδο, κτλ) και ειδικές κατηγορίες δεδομένων (πολιτική τοποθέτηση). Η νομική βάση της επεξεργασίας τους είναι πως αυτή είναι απαραίτητη για την άσκηση δημόσιας εξουσίας που έχει ανατεθεί στο Πανεπιστήμιο. Ειδικότερα, το Πανεπιστήμιο έχει, μεταξύ άλλων την αρμοδιότητα να διενεργεί έρευνες επιστημονικού ενδιαφέροντος, όπως η παρούσα.

Τα δεδομένα, μετά από ανάλυση και επεξεργασία, θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς και δημόσια πληροφόρηση. Τα δεδομένα που συλλέγονται δεν δύνανται να οδηγήσουν στην άμεση ταυτοποίηση του συμμετέχοντος, καθώς αυτή δεν επιδιώκεται στα πλαίσια της παρούσας έρευνας, ούτε εξυπηρετεί το σκοπό αυτής.

Το Πανεπιστήμιο καθίσταται Υπεύθυνο για την εκπόνηση της έρευνας και την επεξεργασία των αποτελεσμάτων. Τα προσωπικά δεδομένα διατηρούνται μόνο για το εύλογο χρονικό διάστημα που απαιτείται από την ομαλή διεξαγωγή της έρευνας. Μόνο τα μέλη της ερευνητικής ομάδας έχουν πρόσβαση στα δεδομένα της έρευνας.

Δεσμευόμαστε ότι έχουμε λάβει κατάλληλα οργανωτικά και τεχνικά μέτρα για την ασφάλεια και την προστασία των Δεδομένων σας από κάθε μορφής τυχαία ή αθέμιτη επεξεργασία. Τα μέτρα, που λαμβάνουμε, επανεξετάζονται και τροποποιούνται όταν κρίνεται απαραίτητο. Ως Υποκείμενο των Δικαιωμάτων έχετε τα ακόλουθα δικαιώματα:

- Δικαίωμα πρόσβασης στα προσωπικά δεδομένα.
- Δικαίωμα διόρθωσης ανακριβών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.
- Δικαίωμα διαγραφής/ δικαίωμα στη λήθη.
- Δικαίωμα φορητότητας των Δεδομένων σας.
- Δικαίωμα περιορισμού της επεξεργασίας.
- Δικαίωμα εναντίωσης στην επεξεργασία των Δεδομένων σας.

Έχω διαβάσει τις παραπάνω πληροφορίες, συμφωνώ με τη συμμετοχή μου στην έρευνα και με την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων όπως περιγράφηκε παραπάνω, και επιβεβαιώνω ότι είμαι άνω των 18 ετών.

A. Τι είναι το Los Almyros (πόροι- αγαθά)

1. Ποια ήταν η κεντρική ιδέα πίσω από το εγχείρημα του Los Almyros; Με τι ακριβώς ασχολείται το Los Almyros; Τι είναι αυτό που προάγετε από κοινού, που αγαπάτε από κοινού; Γιατί δημιουργήθηκε; Πότε και πως ξεκίνησε;
2. Πέρα από την διοργάνωση του ετήσιου φεστιβάλ μουσικής, υπάρχουν άλλες δράσεις με τις οποίες το Los Almyros, ή η ομάδα που την αποτελεί, εμπλέκεται; Ποιες είναι;
3. Συνδέεται το εγχείρημα με άλλα εγχειρήματα ή κοινωνικές ή πολιτισμικές δράσεις και πρωτοβουλίες; Ποιες; Με ποιο τρόπο;
4. Ποια είναι η περιοχή δράσης της ομάδας; Επεκτείνεται και εκτός της περιοχής του Αλμυρού; Πώς έχει εξελιχθεί μέσα στα χρόνια η περιοχή δράσης;
5. Θεωρείτε ότι το Los Almyros υπάρχει για να καλύψει κάποιο κενό; Βοηθάει να λυθεί κάποιο πρόβλημα; Ποιο ή ποια είναι αυτά;
6. Υπάρχει κάποιο Αυτοδιαχειριζόμενο Στέκι Πολιτισμού ή κάποιος άλλος χώρος συναντήσεων ή δράσεων;

B. Η ομάδα (κοινότητα)

1. Υπάρχει κάποιος βασικός πυρήνας ανθρώπων/σταθερά μέλη που ουσιαστικά οργανώνουν το εγχείρημα; Πόσοι είναι;
2. Υπάρχουν μέλη που συμμετέχουν περιστασιακά; (π.χ. εθελοντές σε συγκεκριμένες δράσεις) Πόσα;
3. Σε τι ποσοστό είναι από την κοντινή περιοχή (Αλμυρός) και σε τι από άλλες περιοχές (Βόλος, Λάρισα κλπ);

Όσον αφορά στα σταθερά μέλη:

4. Πόσα ήταν/είναι περισσότερο εξοικειωμένα με τέτοιου είδους πρωτοβουλίες και εγχειρήματα;
5. Υπήρχαν άλλες εμπειρίες συνεργασίας στο παρελθόν μεταξύ τους;
6. Είχαν κοινωνικές επαφές ή κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους πριν τη συμμετοχή τους στο εγχείρημα;
7. Μετά την συμμετοχή τους στην ομάδα και την γνωριμία μεταξύ τους έχουν κοινωνικές επαφές ή κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους;

8. Πως θα χαρακτηρίζατε αυτές τις σχέσεις, π.χ. απλή γνωριμία, τυπικές κοινωνικές, χαλαρές-φιλικές, έντονες-στενές-προσωπικές;
9. Θεωρείτε ότι υπάρχουν κοινά στοιχεία που συνδέουν τα μέλη;
  - οικονομική κατάσταση
  - μορφωτικό επίπεδο
  - ηλικία
  - τόπος κατοικίας
  - πολιτικές πεποιθήσεις
  - κοινά πιστεύω και αντιλήψεις
  - κοινή ιδεολογία

Ποια είναι αυτά τα κοινά πιστεύω και αντιλήψεις;
10. Ποιοι είναι κατά τη γνώμη σας οι βασικοί λόγοι για τους οποίους τα άτομα συμμετέχουν στην πρωτοβουλία;
  - αίσθημα προσφοράς και αλτρουισμού
  - ύπαρξη διαθέσιμου χρόνου (π.χ. φοιτητές)
  - ανάγκη για κοινωνική επαφή
  - λόγω πολιτικής ιδεολογίας
  - λόγω οικονομικών αναγκών και δυνατότητα προμήθειας προϊόντων σε ακόμα πιο ιδιαίτερες τιμές
  - άλλοι λόγοι, αναφέρετε

Γ. Η οργάνωση (κοινωνείν – θεσμοί)

1. Πως μπορεί κάποιος να γίνει μέλος της ομάδας του Los Almyros; Με ποιόν τρόπο; Ποιες είναι προϋποθέσεις και οι περιορισμοί ένταξης; Υπάρχει κάποιο κόστος οικονομικό (π.χ. συνδρομή μέλους); Αν ΝΑΙ, είναι ετήσιο ή πάγιο (μια φορά) και τι ποσό είναι;
2. Έχουν όλοι οι συμμετέχοντες τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις ή υπάρχει κάποια διαφοροποίηση και αν ναι ποια;
3. Υπάρχει κάποιο καταστατικό, με αρχές και κανόνες που να ρυθμίζουν τη λειτουργία και τις δράσεις του Los Almyros; Πότε δημιουργήθηκε αυτό; Έχει διαφοροποιηθεί από τότε που δημιουργήθηκε; Αν ναι, γιατί άλλαξε; Ποια είναι η διαδικασία αλλαγής;

4. Τα σταθερά μέλη της ομάδας ασχολούνται όλα με το ίδιο αντικείμενο ή υπάρχουν συγκεκριμένοι ρόλοι και ομάδες εργασίας; Πώς κατανέμονται τα άτομα στις ομάδες αυτές; Υπάρχει δυνατότητα αλλαγών; Ποια είναι η διαδικασία;
5. Με ποιόν τρόπο γίνεται η κατανομή των εργασιών μεταξύ των μελών της ομάδας;
6. Έχουν όλα τα μέλη τα ίδια δικαιώματα ή διαφοροποιούνται ανάλογα με το ρόλο ή την ομάδα εργασίας που ανήκει κάποιος;
7. Τι διαδικασίες χρησιμοποιούνται για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη γενικότερη λειτουργία και την οργάνωση του εγχειρήματος; Ποιοι συμμετέχουν σε αυτές τις διαδικασίες; Κάθε πότε λαμβάνουν χώρα;
8. Κάθε πότε πραγματοποιείται συνέλευση; Με ποιόν τρόπο τίθενται θέματα προς συζήτηση και πως λαμβάνονται οι αποφάσεις (με πλειοψηφία; με απόλυτη συναίνεση, άλλο); Τι συμβαίνει στην περίπτωση που υπάρχουν αντιρρήσεις/διαφωνίες από κάποιους;
9. Τι συμβαίνει αν κάποιο μέλος παραβεί τους κανόνες που υπάρχουν εντός του Los Almyros; Υπάρχουν συγκεκριμένες κυρώσεις ή το θέμα αποφασίζεται κατά περίπτωση; Αν ΝΑΙ από ποιον; Έχει συμβεί ποτέ να τιμωρηθεί κάποιο μέλος για κάποιο λόγο; Αν ναι, τι ακριβώς έγινε; ποια ήταν η τιμωρία;
10. Με ποιόν τρόπο επιβάλλονται;
11. Με ποιόν τρόπο επιλύονται τυχόν διαφορές, διαφωνίες, διενέξεις που υπάρχουν μεταξύ των μελών;

Α. Το εξωτερικό περιβάλλον

1. Ποια είναι η σχέση σας με την τεχνολογία και τη χρήση αυτής; (μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ιστοσελίδα κλπ.).
2. Πως επικοινωνείτε κυρίως μεταξύ σας;
3. Υπάρχει δικτύωση με άλλα αντίστοιχα εγχειρήματα; αν ΝΑΙ ποιά είναι αυτά και με ποιόν τρόπο γίνεται;
4. Ποια είναι η σχέση του εγχειρήματος με τους τοπικούς θεσμούς (τοπική αυτοδιοίκηση, δημόσιους φορείς, εταιρείες του δημοσίου, ιδιωτικούς οργανισμούς ΜΚΟ κλπ); Έχετε συνεργαστεί ποτέ με κάποιον απ' αυτούς; Έχετε ζητήσει ποτέ βοήθεια από κάποιον απ' αυτούς;
5. Έχετε έρθει ποτέ σε αντιπαράθεση με κάποιον από τους παραπάνω θεσμούς;

6. Θεωρείτε ότι οι τοπικοί θεσμοί λειτουργούν υποστηρικτικά, είναι αδιάφοροι ή υποσκάπτουν το εγχείρημα; Έχουν υπάρξει αντιρρήσεις σε αιτήματα που έχετε θέσει προς αυτούς;

Ε. Πόροι – Οικονομικά χαρακτηριστικά

1. Όπως σε κάθε οργάνωση υπάρχουν, υποθέτω, έξοδα λειτουργίας, σωστά; Πόσα είναι αυτά το μήνα; Τι αφορούν;
2. Πως καλύπτονται τα λειτουργικά έξοδα;
3. Υπάρχουν έσοδα; Αν ΝΑΙ, από που προέρχονται; Είναι περιστασιακά ή έχουν μια σταθερότητα; Αν καλυφθούν τα λειτουργικά έξοδα τι συμβαίνει με το υπόλοιπο ποσό;
7. Υπάρχει δυνατότητα μιας μικρής αμοιβής (υπό μορφή έστω αποζημίωσης του προσωπικού κόστους που αναλαμβάνει ο καθένας) για όλα ή για κάποια από τα μέλη, και αν ΝΑΙ για ποιους;

ΣΤ. Το μέλλον

1. Πως βλέπετε το μέλλον του Los Almyros; Ποια είναι η δυναμική του;
2. Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα μεγαλύτερα προβλήματα ή οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει;
3. Και σε τι φάση βρίσκεται αυτή την στιγμή το Los Almyros; Πως έχει επηρεαστεί από την πανδημία, την οικονομική κρίση και τις γενικότερες προκλήσεις των ημερών;
4. Τέλος, υπάρχει κάτι από την πλευρά σας που θέλετε να συμπληρώσετε ή να προσθέσετε που δεν το κάλυψε αυτή η συζήτηση;

Προφίλ ερωτώμενου

Έτος γέννησης: _____ Φύλο: Άνδρας Γυναίκα Άλλο Προτιμώ να μην πω

Εθνικότητα: Ελληνική Άλλη... προσδιορίστε: _____
ε:

Τόπος κατοικίας: _____

Οικογενειακή κατάσταση:

άγαμος/η	<input type="text"/>
γαμος/η	<input type="text"/>

διαζευγμένος/η	<input type="text"/>
χήρος/α	<input type="text"/>

Ελεύθερη συμβίωση	<input type="text"/>
-------------------	----------------------

Πόσα παιδιά έχετε (αν υπάρχουν): ____

Επίπεδο εκπαίδευσης:

Κάποιες τάξεις του δημοτικού	<input type="text"/>
Απόφοιτος δημοτικού	<input type="text"/>
Απόφοιτος γυμνασίου	<input type="text"/>
Απόφοιτος λυκείου	<input type="text"/>

Ανώτερη εκπαίδευση (π.χ. ΙΕΚ)	<input type="text"/>
Ανώτατη εκπαίδευση (ΑΕΙ/ΤΕΙ)	<input type="text"/>
Μεταπτυχιακές σπουδές	<input type="text"/>

Απασχόληση και επάγγελμα:

Απασχόληση και επάγγελμα γονέων (για άτομα νεαρής ηλικίας, πχ φοιτητές):

Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων (για άτομα νεαρής ηλικίας, πχ φοιτητές):

Το **μηνιαίο εισόδημα** της οικογένειάς σου. Συμπλήρωσε και τις δυο στήλες

Πολύ χαμηλό

λιγότερο από 300 €

Χαμηλό

από 301 ως 500 €

Χαμηλό προς μεσαίο

από 501 ως 1.000 €

Μεσαίο

από 1.001 έως 1.500 €

Μεσαίο προς υψηλό

από 1.501 έως 3.000 €

Υψηλό

από 3.001 έως 5.000 €

Πολύ υψηλό

από 5.001 έως 10.000 €

πάνω από 10.000 €

Παρακαλώ τοποθετηθείτε ως προς τις παρακάτω θέσεις επιλέγοντας το αντίστοιχο κουτάκι (ένα ανά γραμμή).

Πρέπει να είμαστε πάντα επιφυλακτικοί στις σχέσεις

5	4	3	2	1	0	1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Μπορούμε να έχουμε εμπιστοσύνη στους περισσότερους

μας με τους ανθρώπους	ανθρώπους
Δεν θα εμπιστευτώ κάποιον, αν δεν είμαι βέβαιος ότι είναι άξιος της εμπιστοσύνης μου	Εμπιστεύομαι κάποιον μέχρι να βεβαιωθώ ότι δεν είναι άξιος της εμπιστοσύνης μου
☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☒ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	

Σε κλίμακα από 0 ως 10, παρακαλώ προσδιορίστε πόσο εμπιστεύεστε τους παρακάτω στις σχέσεις σας μαζί τους.

(0: ελάχιστη εμπιστοσύνη, 10: μέγιστη εμπιστοσύνη)
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Οικογένεια	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Κοντινοί συγγενείς	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Φίλοι	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Γείτονες	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Άτομα με κοινά ενδιαφέροντα	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Συμπολίτες/ συγχωριανοί	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Ανθρώπους που δεν γνωρίζω	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Σας ευχαριστούμε για την πολύτιμη βοήθεια και για το χρόνο που αφιερώσατε.